

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η Επαρχία Αγιάς κατά την περίοδο της Κατοχής 1941-1944

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευάγγελος Γεωργιάς

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Προκόπης Παπαστράτης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ειρήνη Λαγάνη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Μαρία Σπηλιωτοπούλου, Διευθύντρια Ερευνών KEINE Ακαδημίας Αθηνών

Copyright © Ευάγγελος Γεωργιάς, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΑΚΕ:	Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος
ΑΣΚΙ:	Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας
ΒΣΑ:	Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή
ΓΑΚ:	Γενικά Αρχεία του Κράτους
ΔΕΣ:	Διεθνής Ερυθρός Σταυρός
ΕΑ:	Εθνική Αλληλεγγύη
ΕΑΜ:	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΑΜΝ:	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Νέων
ΕΑΣΑΔ:	Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσεως
ΕΒΕΝ:	Ένωσις Βασιλοφρόνων Εθνικιστών Νέων
ΕΔΕΣ:	Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος
ΕΕΑΜ:	Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΛΑΣ:	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΛΔ:	Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
ΕΟΝ:	Εθνική Οργάνωση Νεολαίας
ΕΟΧΑ:	Εθνικός Οργανισμός Χριστιανικής Αλληλεγγύης
ΕΠΟΝ:	Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων
ΚΓΣΑ:	Κοινό Γενικό Στρατηγείο Ανταρτών
ΚΕ:	Κεντρική Επιτροπή
ΚΚΕ:	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΟΚΝΕ:	Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαιών Ελλάδος
ΟΠΛΑ:	Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκού Αγώνα
ΠΕΕΑ:	Πολιτικής Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης
ΣΚΕ:	Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας

Περιεχόμενα

Συνοτομογραφίες.....	3
----------------------	---

Πρόλογος.....	5
---------------	---

Κεφάλαιο πρώτο

Πριν τον πόλεμο. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες	9
---	---

Κεφάλαιο δεύτερο

Στον πόλεμο. Η επιστράτευση και η ζωή στα μετόπισθεν.....	15
---	----

Κεφάλαιο τρίτο

Στην Κατοχή.....	
------------------	--

1. Οι πρώτες αντιδράσεις	19
--------------------------------	----

2. Η οργανωμένη Αντίσταση.....	28
--------------------------------	----

3. Η λαϊκή εξουσία 1943-1945.....	43
-----------------------------------	----

4. Η ένοπλη Αντίσταση.....	70
----------------------------	----

Επίλογος.....	90
---------------	----

Πηγές-Βιβλιογραφία	93
--------------------------	----

Παράρτημα.....	99
----------------	----

Πρόλογος

Με τον όρο «τοπική ιστορία» εννοούμε την έρευνα η οποία διεξάγεται σε τοπική κλίμακα. Αυτού του είδους η μικροϊστορική προσέγγιση από τη μία πλευρά επιτρέπει την πιο ενδεδειγμένη ανάλυση συγκεκριμένων φαινομένων αλλά από την άλλη παρουσιάζει αδυναμίες που αφορούν την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων και τον κίνδυνο να χαθεί η συνολική εικόνα.¹ Η μετατόπιση του βλέμματος από την κεντρική πολιτική σκηνή στην περιφέρεια και από την πολιτική στην κοινωνική ιστορία έχει περιγραφεί ως αποκεντροθέτηση.² Ο προσδιορισμός της σχέσης κέντρου και περιφέρειας είναι δύσκολος. Ο βασικός άξονας θα πρέπει να είναι η αναγωγή του τοπικού και ειδικού στο εθνικό και γενικό, αλλά και ο έλεγχος του εθνικού και του γενικού μέσω του τοπικού και του ειδικού. Η μικροϊστορική προσέγγιση περιλαμβάνει τη σμίκρυνση της κλίμακας παρατήρησης και την εξαντλητική μελέτη των τεκμηρίων. Η τοπική ιστορία αποκτά νόημα μέσα από την αναγωγή στην εθνική/κεντρική ιστορία και η εθνική/κεντρική ιστορία δεν αναθεωρείται μέσω του ενός τοπικού αλλά μέσω των πολλών. Η διαδικασία αυτή μπορεί να οδηγήσει στην ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων του μικρού και στον έλεγχο της πιστότητας των αναπαραστάσεων του μεγάλου.³

Στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση της ανάπτυξης του ΕΑΜ σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, στην Επαρχία Αγιάς. Το κεντρικό ερώτημα που τίθεται αφορά τους λόγους και τα κίνητρα συμμετοχής των κατοίκων στην αντιστασιακή οργάνωση. Στη βιβλιογραφία καταγράφεται ότι οι λόγοι της ιδιαίτερης δυναμικής του στη γενική κλίμακα σχετίζονται με το κομμουνιστικό κίνημα του Μεσοπολέμου, τις προϋπάρχουσες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, την κατάρρευση του κράτους εξαιτίας της ήττας στον πόλεμο και της στάσης των

¹ Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή 1941-1944*, Αθήνα 2010, σ. 21.

² Αντώνης Λιάκος, «Αντάρτες και συμμορίτες στα ακαδημαϊκά αμφιθέατρα», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ), *Η Ελλάδα '36-'49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003, σ. 34.

³ Θανάσης Σφήκας, «Η δεκαετία 1940-1950: τοπική και εθνική ιστορία», στο Κωνσταντίνα Μπάδα, Θανάσης Σφήκας (επιμ), *Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος, Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*, Αθήνα 2010, σ. 43-44.

Άρθρα υπεράσπισης της τοπικής ιστορίας αλλά και κριτικής της έχουν γραφτεί από τους Στάθη Καλύβα, Νίκο Μαραντζίδη, Θανάση Σφήκα και Γιώργο Μαργαρίτη. Στάθης Καλύβας, «Εμφύλιος Πόλεμος (1943-1949): το τέλος των μύθων και η στροφή προς το μαζικό επίπεδο», στο *Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1833-2003*, τόμ. Α', Αθήνα 2004, σ. 597-627, Νίκος Μαραντζίδης, «Τοπικές διαστάσεις του ελληνικού εμφύλιου πολέμου», *Αρχαιοτάξιο* 5, 2003, σ. 112-119, Θανάσης Σφήκας, «Ο ναρκισσισμός των μικρών πραγμάτων περί σύγχυσης, ιστοριογραφίας και άλλων δαιμόνων», *Μνήμων* 30, 2009, σ. 315-335, Γιώργος Μαργαρίτης, «Η δεκαετία του 1940-1950: Μια ιστοριογραφική πρόκληση», *Ο Πολίτης*, τόμ. 104, 2002, σ. 28-34.

δυνάμεων Κατοχής, το πολιτικό κενό που δημιουργήθηκε, τη δραστηριότητα των στελεχών του ΚΚΕ για την κάλυψη αυτού του κενού, τη λειτουργία των λαοκρατικών θεσμών στην «Ελεύθερη Ελλάδα» και τέλος το μονοπώλιο στη βία που άσκησε σε αυτή μέσω των ένοπλων σωμάτων του.⁴ Θα υποστηριχτεί ότι οι παραπάνω παράγοντες ενυπάρχουν στο σύνολο τους και στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή της χώρας και ότι αποτέλεσαν τα αίτια ανάπτυξης του ΕΑΜ. Η διερεύνηση αυτών των παραγόντων επίσης, θα οδηγήσει στην καταγραφή της καθημερινής ζωής των κατοίκων της υπαίθρου στις νέες σκληρές συνθήκες της Κατοχής.

Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφεται η οικονομία και η κοινωνία της Επαρχίας Αγιάς καθώς και η πολιτική συμπεριφορά πριν από τον πόλεμο κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η περίοδος του πολέμου από τον Οκτώβριο του 1940 μέχρι τον Απρίλιο του 1941. Ειδικότερα ερευνάται σε τι βαθμό ο πόλεμος επηρέασε την κοινωνία στα μετόπισθεν αλλά και τους Έλληνες στρατιώτες που πολεμούσαν στο αλβανικό Μέτωπο. Στο τρίτο κεφάλαιο εισερχόμαστε στην περίοδο της Κατοχής. Εξετάζεται η ανάπτυξη του ΕΑΜ και των οργανώσεων του με συγκεκριμένα ερωτήματα σε κάθε υποκεφάλαιο. Στο υποκεφάλαιο «Οι πρώτες αντιδράσεις» μας απασχολεί το πώς αντέδρασαν οι κάτοικοι της Επαρχίας στην εγκατάσταση των δυνάμεων κατοχής και στην ιταλική διοίκηση. Τίθενται τα ερωτήματα: από ποιους εκφράστηκαν αυτές οι αντιδράσεις; πώς εκφράστηκαν και σε τι χρόνο εκφράστηκαν; Στο υποκεφάλαιο «Η οργανωμένη Αντίσταση» μελετάται η εμφάνιση και ανάπτυξη της Εθνικής Αλληλεγγύης, του ΕΑΜ, της ΕΠΟΝ και των Αετόπουλων. Εδώ μας απασχολούν τα ερωτήματα: ποιοι είναι όλοι αυτοί οι άνθρωποι που ιδρύουν, στελεχώνουν και πλαισιώνουν αυτές τις οργανώσεις; γιατί εντάσσονται σε αυτές; σε ποιο χρόνο και τι δυναμική αναπτύσσουν; Στο επόμενο υποκεφάλαιο με τίτλο «Η λαϊκή εξουσία 1943-1945» ασχολούμαστε με τη διοίκηση που άσκησε το ΕΑΜ στην Επαρχία Αγιάς μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών, το Σεπτέμβριο του 1943. Τα ερωτήματα που τίθενται εδώ είναι: πώς λειτούργησαν οι νέοι θεσμοί, ποια ήταν η στάση των κατοίκων απέναντι σε αυτούς, η «λαοκρατία» μέσω της κοινωνικής

⁴ Βλ. ενδεικτικά: Θανάσης Χατζής, *Οι ρίζες της Εθνικής Αντίστασης*, Αθήνα 1996 / Γιώργος Μαργαρίτης, *Προαγγελία θυελλωδών ανέμων, Ο πόλεμος στην Αλβανία και η πρώτη περίοδος της Κατοχής*, Αθήνα 2009 / Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα 1994 / Ρίκη Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια, Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών, 1900-1950*, Αθήνα 1997 / Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της Ιστορίας, 1940-1945», στο Χατζηιωσήφ / Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμ. Γ2, Αθήνα 2007 / Στάθης Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης, «Η φύση και η ανάπτυξη του ΕΑΜ», στο *Εμείς οι Έλληνες*, Από την απελευθέρωση στον Ψυχρό Πόλεμο και την Κύπρο, τόμ. Γ', Αθήνα 2008, σ. 24-37.

πρόνοιας και της συμμετοχής των κατοίκων ή ακόμα και των καταναγκασμών που επέβαλε, συνέβαλε στη δυναμική του ΕΑΜ; Τέλος, στο υποκεφάλαιο «Η ένοπλη Αντίσταση» εξετάζεται το ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ, με βάση τα ερωτήματα: πώς συγκροτήθηκε και οργανώθηκε σε τοπικό επίπεδο; ποιοι ήταν αυτοί οι οποίοι εντάχθηκαν σε αυτόν; για ποιους λόγους εντάχθηκαν, πώς εξελίχθηκε μέσα στο χρόνο ο ΕΛΑΣ; η απόλυτη κυριαρχία του στην περιοχή συνέβαλε και αυτή στη σχεδόν μαζική συμμετοχή των κατοίκων στο ΕΑΜ;

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά είναι τα ελάχιστα απομνημονεύματα που έχουν γραφτεί από κατοίκους της περιοχής με την υποκειμενικότητα που χαρακτηρίζουν τέτοιου είδους μνημονικές καταγραφές. Όλοι οι συγγραφείς τους συμμετείχαν στην Εθνική Αντίσταση ως στελέχη της ΕΠΟΝ και του ΕΛΑΣ. Το πρώτο έργο είναι του Γιώργου Ευθυμιάδη, υπεύθυνου της ΕΠΟΝ του χωριού Μελίβοια και στη συνέχεια υπεύθυνου της ΕΠΟΝ τομέα Μαυροβουνίου. Σε αυτό καταγράφει τη συγκρότηση και ανάπτυξη των ΕΑΜικών οργανώσεων στο χωριό του, τη Μελίβοια, έως την έναρξη της «Λευκής Τρομοκρατίας». Το δεύτερο και το τρίτο είναι του Στέφανου Ριζάκη, υπεύθυνου της ΕΠΟΝ του χωριού Σωτηρίτσα και μαχητή του ΕΛΑΣ από τις αρχές του 1944. Σε αυτό καταγράφει την οργάνωση και εξάπλωση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στην Επαρχία Αγιάς. Το τελευταίο είναι του Τάκη Καρδάρα, οδοντίατρου από την Αγιά, το οποίο αναφέρεται στην κωμόπολη αλλά και στην πολιτική του σταδιοδρομία από το Μεσοπόλεμο μέχρι τη δεκαετία του '80.

Χρησιμοποιήθηκαν, ακόμα, τα Κοινοτικά Αρχεία της Αγιάς και του Μεταξοχωρίου, τα οποία φυλάσσονται στο παράρτημα Αγιάς των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ). Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν τα Βιβλία Πρακτικών της «Λαϊκής Αυτοδιοίκησης» καθώς και των «Επιτροπών Λαϊκής Ασφαλείας», τα οποία καλύπτουν την περίοδο από τον Οκτώβριο του 1943 έως και το Φεβρουάριο του 1945. Επίσης, έγινε χρήση της έκθεσης του επιθεωρητή του ΕΑΜ Γιώργου Δοξόπουλου, η οποία συμπληρώνει τις γνώσεις μας σχετικά με την εφαρμογή των θεσμών στα χωριά της Επαρχίας Αγιάς καθώς τα Κοινοτικά Αρχεία τους δε διασώθηκαν. Ακόμα, στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) και πιο ειδικά στην συλλογή «Ο παράνομος τύπος 1936-1974» και στο «Αρχείο ΕΠΟΝ» εντοπίστηκε υλικό προερχόμενο από την Επαρχία Αγιάς.

Για την ανασύνθεση της ιστορίας της Κατοχής και της Αντίστασης στη Θεσσαλία, πολύτιμα είναι τα έργα του δημοσιογράφου Λάζαρου Αρσενίου, του ιλάρχου Γιώργη Ζαρογιάννη, του γραμματέα της Περιφερειακής Επιτροπής Αγιάς του

ΚΚΕ, Χρήστου Βραχνιάρη, καθώς και τα πρακτικά των τριών συνεδρίων τα οποία πραγματοποιήθηκαν στη Λάρισα με θέμα την Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία, το 2002, το 2006 και το 2016 με κάποιες εισηγήσεις να αφορούν την Επαρχία Αγιάς. Την εικόνα συμπληρώνει η ευρύτερη βιβλιογραφία για την περίοδο της Κατοχής.

Κεφάλαιο πρώτο

Πριν τον πόλεμο. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες

Τα είκοσι εννιά χωριά της Επαρχίας Αγιάς, ιδρυμένα πολλά εξ αυτών κατά τη Βυζαντινή και οθωμανική περίοδο, εντοπίζονται στα βουνά Όσσα (Κίσσαβος) και Μαυροβούνι καθώς και στην κοιλάδα ανάμεσα τους. Η κωμόπολη Αγιά (Αγυιά) με πληθυσμό τριών χιλιάδων περίπου κατοίκων εκείνη την εποχή βρίσκεται τριανταπέντε χιλιόμετρα ανατολικά της Λάρισας, πρωτεύουσας του Νομού Λαρίσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στα βόρεια της, στο βουνό Όσσα και παραθαλάσσια εντοπίζονται τα χωριά Νερόμυλοι (Τουρκοχώρι), Μεταξοχώρι (Ρέτσιανη), Μεγαλόβρυσο (Νιβόλιανη), Ανατολή (Σελίτσιανη), Μαρμαρίνη (Μαρμάριανη), Σωτηρίτσα (Κάπιστα), Μελίβοια (Αθανάτη), Καρίτσα (Καρύτσα), Κόκκινο Νερό, Στόμιο (Τσάγεζι) και Μονή Αγίου Δημητρίου της Κομνηνείου. Στα νότια της, στο βουνό Μαυροβούνι, εντοπίζονται τα χωριά Σκλήθρο, Σκήτη, Άνω-Κάτω Πολυδένδρι, Ποταμιά, Καστρί, Νεοχώρι (Πλασιά), Καλαμάκι, Κάτω Καλαμάκι, Αμυγδαλή (Κουκουράβα), Έλαφος (Βουλγαρινή), Μονή Καμπάνας, Αετόλοφος (Δέσιανη). Στα δυτικά της τα χωριά Ανάβρα (Δογάνη), Γερακάρι, Πρινιάς (Κερμενλή), Δήμητρα (Τζούζανη).

Η Επαρχία Αγιάς σύμφωνα με την απογραφή τους 1940 είχε 18.036 κατοίκους, 9.306 άνδρες και 8.760 γυναίκες. Εντύπωση κάνει η επικράτηση του ανδρικού πληθυσμού έναντι του γυναικείου σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας όπου σαφώς ο γυναικείος υπερτερούσε του ανδρικού. Τα μεγαλύτερα σε αριθμό κατοίκων χωριά της Επαρχίας ήταν η Μελίβοια (2.220), η Ανατολή (1.511), η Δογάνη (1.165) και η Καρίτσα (1.159).⁵

Η Οικονομία της περιοχής ήταν αγροτική. Η Θεσσαλία αποτελούσε το σιτοβολώνα της χώρας. Από τα 3.126.000 καλλιεργήσιμα στρέμματα της περιφέρειας, τα 2.216.000 ήταν σπαρμένα με σιτηρά, το 1938. Το 14% της συνολικής καλλιέργειας σιτηρών της χώρας. Το 1940 δεν υπήρχαν πια αγροτικές εντάσεις στην περιοχή αντίστοιχες με εκείνες του 1910 ή του 1925. Η αγροτική μεταρρύθμιση εδώ είχε ολοκληρωθεί. Οι συνεταιρισμοί και η Αγροτική Τράπεζα στήριζαν τη μικρομεσαία αγροτική ιδιοκτησία η οποία κυριαρχούσε ως προς τους αριθμούς σε σχέση με τη μεγάλη ιδιοκτησία. Οι πολιτικές της αυτάρκειας της κυβέρνησης Βενιζέλου και στην

⁵ Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πληθυσμός κατά την απογραφήν της 16 Οκτωβρίου 1940*, Αθήνα 1950.

συνέχεια του μεταξικού καθεστώτος με την κρατική παρέμβαση βελτίωσαν τις αποδόσεις και ενδεχομένως το εισόδημα των παραγωγών. Αυτές οι διεργασίες λειτούργησαν προπαρασκευαστικά και στον πολιτικό τομέα. Τα συμφέροντα των αγροτών ενοποιήθηκαν και ενθαρρύνθηκε ο συλλογικός τρόπος διεκδίκησης.⁶

Όπως και σε ολόκληρη τη Θεσσαλία, έτσι και στη Επαρχία Αγιάς επικρατούσε η μικρομεσαία ιδιοκτησία. Οι άνθρωποι ασχολούνταν με την καλλιέργεια δημητριακών, την ελαιοκαλλιέργεια, την καπνοκαλλιέργεια τη σηροτροφία, τη μελισσοκομία, τη δενδροκομία, την κτηνοτροφία και την αλιεία. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις με δημητριακά ανέρχονταν το 1935 σε 63.000 περίπου στρέμματα, από τα οποία κατ' έτος καλλιεργούνταν τα μισά, λόγω προβλημάτων στο σύστημα της καλλιέργειας και των πλημμυρών της λίμνης Κάρλας. Η παραγωγή μήλων έφτανε ετησίως τις 500.000 οκάδες παρά τα προβλήματα της επαρχιακής συγκοινωνίας, η παραγωγή κάστανων τις 300.000, η παραγωγή σύκων τις 200.000 οκάδες, η παραγωγή κρεμμυδιών και κροκακίου τις 800.000 οκάδες και η παραγωγή καπνού τις 100.000. Οι ελαιώνες κάλυπταν μία έκταση στα ορεινά, ενώ η καλλιέργεια λαχανικών δημιούργησε τέτοια επάρκεια ώστε το προϊόν εξήχθη στις αγορές της Αθήνας. Η κτηνοτροφία με τα 80.000 αιγοπρόβατα δεν ανήκε στους δυναμικούς τομείς της παραγωγής, ούτε και η αλιεία, λόγω της έλλειψης λιμανιών. Η δενδροκομία, τέλος, εξασφάλιζε 3.000.000 οκάδες ξυλάνθρακα και αρκετά εκατομμύρια οκάδες καυσόξυλων προς εξαγωγή.⁷

Το επάγγελμα του αγρότη, του κτηνοτρόφου, του ψαρά, του κτίστη, του μαραγκού, του τσαγκάρη, του παντοπώλη και του εμπόρου ήταν τα πιο συνηθισμένα. Προϊόντα διαθέσιμα προς αυτοκατανάλωση και πώληση ήταν μήλα κάθε ποικιλίας, αχλάδια, καρύδια, κάστανα, φουντούκια, ροδάκινα, δαμάσκηνα, βερίκοκα, σύκα, σταφύλια, κεράσια, καλαμπόκια και άλλα. Οι παραγωγοί διέθεταν τα προϊόντα τους στη λαϊκή αγορά της Αγιάς. Κάθε Σάββατο ξεκινούσε ένα караβάνι από το πλουσιότερο χωριό της περιοχής, τη Μελίβοια, αποτελούμενο από πωλητές, μουλάρια, γαϊδούρια και άλογα φορτωμένα με προϊόντα. Το ταξίδι μέσω του χωματόδρομου Μελιβοίας-Αγιάς διαρκούσε περίπου δύο ώρες. Το έργο αυτό το αναλάμβαναν κυρίως γυναίκες οι οποίες με τα φαρδιά φουστάνια τους και τις καφέ μαντήλες στο κεφάλι πρωταγωνιστούσαν στις αγοραπωλησίες. Παρά το ότι τα

⁶ Γιώργος Μαργαρίτης, «Η Θεσσαλία στον πόλεμο και στην Αντίσταση», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ.), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 29.

⁷ Μιλτιάδης Δάλλας, «Επαρχία Αγιάς», *Θεσσαλικά χρονικά: δελτίον της εν Αθήναις Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών*, 1935, σ. 108-109.

πιθάρια των κατοίκων ήταν γεμάτα με κάθε είδους διατροφικό προϊόν, τα βασικά προϊόντα προς αυτοκατανάλωση περιορίζονταν στη μπομπότα, το κρεμμύδι, το σκόρδο, την ελιά, όταν εργάζονταν στα κτήματα τους. Όσον αφορά το κρέας, αυτό ήταν σπάνιο. Για τους περισσότερους διαθέσιμο ήταν μόνο στις εορταστικές γιορτές καθώς και σε αυτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα. Τις εργάσιμες ημέρες οι αγρότες δούλευαν στα χωράφια τους φορώντας ανάποδα τα ίδια φαρδιά παντελόνια (σαλβάρια) που φορούσαν και στην Εκκλησία κάθε Κυριακή γυρίζοντας τα από την καλή πλευρά. Στη συνέχεια συγκεντρώνονταν στα καφενεία του κεντρικού τμήματος του χωριών, όπου έπαιζαν χαρτιά, συζητούσαν και τους διάβαζαν την εφημερίδα. Η μονοτονία της καθημερινότητας έσπαζε μόνο στα πανηγύρια και στις γιορτές.⁸

Κυρίαρχο σύστημα ήταν το πατριαρχικό. Ο πατέρας διέθετε απόλυτη εξουσία στην οικογένεια του. Δεύτερος ιεραρχικά ερχόταν ο μεγάλος γιος, ενώ η γυναίκα και τα κορίτσια της οικογένειας έπρεπε να υπακούουν τυφλά στις εντολές τους. Οι γάμοι γίνονταν με προξενιά, ενώ συνηθιζόταν οι γυναίκες, παράλληλα, με τις εργασίες του σπιτιού να εργάζονται και στα χωράφια, οδηγώντας σε αυτά από το καπίστρι τα ζώα στα οποία κάθονταν οι άντρες τους. Τα παιδιά συχνά ακολουθούσαν το επάγγελμα του πατέρα τους. Γίνονταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι, μυλωνάδες, μεσίτες, παπάδες, οργανοπαίκτες κτλ. Ο αναλφαβητισμός στην αγροτική κοινωνία ήταν υψηλός. Τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης γίνονταν σε σπίτια ή σε δημοτικά σχολεία, όπου αυτά υπήρχαν. Η τοπική κοινωνία, για παράδειγμα, της Μελιβοίας είχε αναδείξει μόνο τέσσερεις γιατρούς, δύο νομικούς, ένα δάσκαλο, έναν γεωπόνο, δύο ή τρεις μόνιμους αξιωματικούς και χωροφύλακες, ενώ ελάχιστοι είχαν ολοκληρώσει σπουδές στο ημιγυμνάσιο της Αγιάς ή στο εξατάξιο γυμνάσιο της Λάρισας.⁹

Στην Επαρχία Αγιάς δεν υπήρχε ενιαία πολιτική τοποθέτηση. Ο πληθυσμός μοιραζόταν ανάμεσα στα διάφορα δεξιά ή αριστερά κόμματα. Η πολιτική επιρροή παρουσίαζε έντονες διακυμάνσεις μέσα στο χρόνο και στο χώρο.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 στην περιοχή εμφανίστηκε δυναμικά το κόμμα του Αλέξανδρου Παπαναστασίου «Αγροτικών και Εργατικών Κόμμα-Δημοκρατική Ένωσις», το οποίο επικράτησε στις εκλογές του 1928 με 45,9%¹⁰, αφήνοντας στη δεύτερη θέση το Λαϊκό Κόμμα με 22,86% και το κόμμα

⁸ Γιώργος Ευθυμιάδης, *60 χρόνια ΕΑΜ. Η Αθανάτη στο Μεσοπόλεμο και την Αντίσταση*, Λάρισα 2001, σ. 17-26.

⁹ Ο.π.

¹⁰ Βουλευτής του συνδυασμού στην περιοχή εκλέχτηκε ο πολιτικός Δημήτριος Ηρακλείδης. Το 1932 υπηρέτησε και ως υφυπουργός Προεδρίας στην κυβέρνηση Παπαναστασίου.

Ελευθεροφρόνων με 16%. Ακολουθούσε το Ενιαίο Μέτωπο του ΚΚΕ με 5,11%, ενώ στην τελευταία θέση βρέθηκε ελλείπει προσφυγικού στοιχείου στην περιοχή ο μεγάλος νικητής των εκλογών, το κόμμα Φιλελευθέρων με 3,63%, το οποίο σημείωσε σε πανελλαδικό επίπεδο το 46,93% των ψήφων και σχημάτισε Κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Τέσσερα χρόνια αργότερα η εκλογική επιρροή ανατράπηκε. Το κόμμα του Παπαναστασίου συγκέντρωσε το 22,3% των ψήφων. Η φθίνουσα πορεία του φάνηκε και στις εκλογές 1936, όταν το ποσοστό του μειώθηκε στο 12,29%. Στις ίδιες εκλογές μάλιστα επικράτησε η Δεξιά με το κόμμα «Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωσις» των Κονδύλη, Ράλλη και Θεοτόκη με 37%. Στην επικράτεια της χώρας το ποσοστό του ανήλθε στο 19,89% ενώ το Λαϊκό κόμμα συγκέντρωσε το 22% των ψήφων, που αντιστοιχούσε με αυτό της επικράτειας. Το κόμμα των Φιλελευθέρων καθηλώθηκε στο 7,05, κάτι το οποίο βρισκόταν για άλλη μια φορά σε αναντιστοιχία με το 37,6% που σημείωσε πανελλαδικά.

Ενώ η επιρροή του στην κοινωνία μειωνόταν, το ΚΚΕ εισχωρούσε και συνδεόταν με αυτήν. Στη δεκαετία του 1930 γνώρισε μια εκλογική έκρηξη. Στις εκλογές του 1932 το ποσοστό του αυξήθηκε από 5%, που είχε σημειώσει λίγα χρόνια πριν στις εκλογές του 1928, σε 21,40%, πολύ υψηλότερο συγκριτικά με το 4,97% της επικράτειας και παρέμεινε σχετικά σταθερό με μια μικρή μείωση στις εκλογές του 1935 και 1936 με 17,80 και 17,83 αντίστοιχα. Η αυξημένη εκλογική επιρροή που παρατηρήθηκε στην Επαρχία Αγιάς αλλά και γενικότερα στη Θεσσαλία πρέπει να συνδεόταν με τη διαδικασία της πρωτοεκβιομηχάνισης, και κυρίως με εκείνους τους κλάδους που ήταν στραμμένοι στην πρωτογενή επεξεργασία αγροτικών προϊόντων. Τα εργατικά στρώματα τα οποία είχαν ενταχθεί στη διαδικασία της εκβιομηχάνισης διατηρούσαν δεσμούς, λόγω της φύσης της εργασίας τους αλλά και του τύπου κατοικίας τους με την αγροτική ενδοχώρα.¹¹

Τα μεγαλύτερα εκλογικά ποσοστά τα συγκέντρωσε στα εκλογικά τμήματα της Καρίτσας (έως 42,73), της Αγιάς (έως 31,7), της Ανάβρας (έως 36,9), της Ανατολής (έως 27,7), της Μελιβοίας (έως 18,11) και του Μεγαλοβρύσου (έως 17%). Γεωγραφικά, τα χωριά αυτά βρίσκονται στην πεδιάδα και στο βουνό «Κίσσαβος». Νοτιότερα στο βουνό «Μαυροβούνι» τα εκλογικά ποσοστά του ΚΚΕ ήταν σχεδόν μηδαμινά. Κυμαίνονταν στα εκλογικά τμήματα του Σκλήθρου και του Καλαμακίου

¹¹ Ηλίας Νικολακόπουλος, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951 – Συνέχειες και ασυνέχειες», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ), *Η Ελλάδα '36-'49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003, σ. 228.

από 0,45 έως 5,79. Από μία ψήφο δηλαδή έως 12.¹² Η υψομετρική διαφορά ανάμεσα σε πεδινά και ορεινά χωριά δε φαίνεται να έχει σημασία, καθώς τα ορεινά χωριά παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις μεταξύ τους. Για παράδειγμα στο χωριό Καρίτσα με υψόμετρο 250 μέτρων το ΚΚΕ συγκεντρώνει πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από το χωριό Σκλήθρο με υψόμετρο 250 μέτρων. Η πεδινή Ανάβρα με υψόμετρο 90 μέτρων παρουσιάζει έντονη απόκλιση από το επίσης πεδινό Καλαμάκι με υψόμετρο 75 μέτρων.¹³

Πίνακας 1. Εκλογικά ποσοστά ΚΚΕ σε 7 εκλογικά τμήματα

	Αγιάς	Μελιβοίας	Καλαμακίου	Δογάνης	Σκλήθρου	Ανατολής	Καρίτσα
1928	6,21% (75)	1,01% (4)	0,50% (1)	3,55% (14)		2,14% (7)	
1932	31,7% (412)	18,11% (77)	0,46% (1)	19,01% (85)	2,07% (4)	5,75% (18)	
1935	23,7% (240)	2,55% (11)	2,27% (7)	36,9% (133)	0,45% (1)	22,3% (65)	38,49% (87)
1936	22% (261)	3,71% (19)	1,99% (7)	26,22% (107)	5,79% (12)	27,27% (90)	42,73% (97)

Φαίνεται πως η κύρια αιτία αυτής της διαφοροποίησης βρίσκεται στη λειτουργία δραστήριων κομμουνιστικών πυρήνων, οι οποίοι είχαν αναπτυχθεί από την Ανάβρα μέχρι την Αγιά και από την Αγιά μέχρι την Ανατολή και την Καρίτσα καλύπτοντας γεωγραφικά τους πρόποδες και τα ορεινά του Κισσάβου και είχαν έρθει σε επαφή με ποικίλα στρώματα τις κοινωνίας, όπως με αγρότες, δασκάλους, ναυτικούς και νεαρούς φοιτητές ή δικηγόρους. Η δεκαετία του 1930 ήταν μια περίοδος οργανωτικών αλλαγών για το ΚΚΕ. Παλαιότερα στελέχη παραμερίστηκαν και αναδείχτηκαν νέα με το διορισμό μιας νέας ηγετικής ομάδας υπό το Νίκο Ζαχαριάδη. Αυτή η αλλαγή σε συνδυασμό με την κοινωνική δυσανεμία, λόγω της οικονομικής κρίσης του 1932 αύξησε την πολιτική επιρροή του κόμματος στον αγροτικό, αστικό και προσφυγικό πληθυσμό της χώρας.¹⁴

Στην Καρίτσα στην περίοδο 1922-1932 υπήρχε δραστήριος κομμουνιστικός πυρήνας που αποτελούνταν κυρίως από ναυτικούς και μετανάστες. Γνωστά ονόματα

¹² Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1928*, Αθήνα 1931, σ. 87/ό.π *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1932*, Αθήνα 1933, σ. 104-105, ό.π., *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1935*, Αθήνα 1935, σ. 60/ό.π., *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1936*, Αθήνα 1938, σ. 239.

¹³ Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Υψομετρική κατανομή της επιφάνειας, του πληθυσμού και των διοικητικών διαιρέσεων της Ελλάδος*, Αθήνα 1938, σ. 34.

¹⁴ Μανώλης Χουμεριανός, «Από το ΣΕΚΕ στο ΚΚΕ, Το εργατικό κίνημα στο Μεσοπόλεμο», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 7^{ος}, Αθήνα 2003, σ. 60-62.

του πρώτου αυτού πυρήνα ήταν οι Δημήτριος Τσακνής, Χαράλαμπος Βόγιας, Δημήτριος Καρανάσιος. Το 1932 ανασυγκροτήθηκε και συμπεριέλαβε και τους Ρίζο Βαρδάτικο, Χαδούλη Χαδούλη, Βασίλειο Περλέρο, Γιώργο Βόγια (Καρτσιώτη) και τον αδερφό του, δάσκαλο, Χαράλαμπο Βόγια.¹⁵ Στην Ανατολή ο κομμουνιστικός πυρήνας της δεκαετίας του 1920 περιλάμβανε το γιατρό Νικόλαο Φλώρο, το ξενοδόχο Στέργιο Τσούκαρη, τον καθηγητή Γιώργο Δούβλη, το ράφτη Περικλή Κακαβάκη και άλλους. Αργότερα περιλάμβανε το δάσκαλο Γιώργο Μπλάνα (Κίσσαβο), το γιατρό Νικόλαο Κουκουλιό, τον Κωνσταντίνο Κέρκυρα, τον Κωνσταντίνο Κατσίνο, τον Ακροναυπλιώτη εξόριστο Αχιλλέα Μπλάνα, το δημοσιογράφο Ρίζο Μπόκοτα και πολλούς άλλους. Στην Αγιά πρωτοστάτησαν ο Βασίλειος Αναστασίου, η δασκάλα Καλυψώ Αλεξούλη με το αδερφό της Αντώνη, η Ελένη Γκανά, ο Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, ο Δημήτριος Χατζηευθυμίου και πολλοί ακόμα. Στη Μελίβοια η οργάνωση δημιουργήθηκε λίγο πριν το 1930 από το φοιτητή Νομικής Δημήτριο Ζιάκα, Βασίλειο Ευθυμίου, Ιωάννη Περδίκη, Κίμωνα Ευθυμιάδη, Γιάννη Ζήση και Γιάννη Μπάτσικα. Στις εκλογές του 1932, ο δημοφιλής βουλευτής του «Αγροτικού και Εργατικού Κόμματος» Δημήτριος Ηρακλείδης αναγκάστηκε να διακόψει την ομιλία του, μετά από παρέμβαση του «Ενιαίου Μετώπου». Τέλος, στην Ανάβρα δραστηριοποιούνταν ο Γρηγόριος Ανδρέου, ο Κωνσταντίνος Χριστούλας, η Σοφία Πανάγου, ο Αθανάσιος Τζύλος, ο Αντώνης Σίλας και άλλοι.¹⁶

Στη συνέχεια, στην περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, οι κομματικές οργανώσεις του ΚΚΕ διαλύθηκαν και τα «κόκκινα» κοινοτικά συμβούλια, όπως αυτό της Σωτηρίτσας, καθαιρέθηκαν. Τις θέσεις τους κατέλαβαν οι συμπαθούντες της δικτατορίας. Ο δραστήριος φοιτητής Νομικής στη Θεσσαλονίκη από το χωριό Μελίβοια, Δημήτρης Ζιάκας, συνελήφθη από την Ασφάλεια και εξορίστηκε. Όσοι παρέμειναν, ανοργάνωτα πλέον, προσπαθούσαν να αντισταθούν στο καθεστώς Μεταξά.

¹⁵ Ένας κομμουνιστής συνδικαλιστής από την Καρύτσα, ο Σταύρος Κουτόβας, δολοφονήθηκε στην Αμερική το 1930 την ώρα της ομιλίας του σε πολυπληθή συγκέντρωση.

¹⁶ Στέφανος Ριζάκης, *Η επαρχία Αγιά στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς*, Αθήνα 1989, σ. 11-14.

Κεφάλαιο δεύτερο

Στον πόλεμο. Η επιστράτευση και η ζωή στα μετόπισθεν

Στις 28 Οκτωβρίου, την ημέρα που κηρύχθηκε ο πόλεμος εναντίον της Ελλάδας, διατάχθηκε γενική επιστράτευση, ξεκινώντας από την κλάση του 1929. Οι έφεδροι με ένα πλατύ χαμόγελο μέσα σε κλίμα ενθουσιασμού έτρεχαν στα αστυνομικά τμήματα, αναζητώντας τις ανακοινώσεις της επιστράτευσης και ύστερα προσπαθούσαν να εισέλθουν σε κάποιο βαγόνι τρένου που θα τους μετέφερε, με μόλις 24 ώρες προθεσμία, στη μονάδα τους ή στα κέντρα επιστράτευσης.¹⁷

Στα χωριά της επαρχίας Αγιάς οι καμπάνες χτυπούσαν δυνατά, καλώντας τον πληθυσμό σε συγκέντρωση. Εκεί διαβαζόταν το διάταγμα της επιστράτευσης. Οι επιστρατευμένοι άνδρες, μετά τον χαιρετισμό των οικογενειών τους, κατευθύνονταν προς τη Λάρισα, όπου εντάσσονταν στο 4^ο Σύνταγμα της 1^{ης} Μεραρχίας Θεσσαλίας.¹⁸

Στο χωριό Σωτηρίτσα:

Η καμπάνα χτυπούσε δυνατά, χωρίς διακοπή, μανιασμένα, ώστε να ακούγεται καθαρά στις ράχες και στις χαράδρες ως μακρά στο πέλαγος' οι περισσότεροι κάτοικοι του μικρού χωριού μαζεύτηκαν στο προαύλιο της εκκλησίας ν' ακούσουν τον αγγελιαφόρο που' ρθε απ' το μεγάλο χωριό¹⁹. Έδωσε στον πρόεδρο Ανακάση²⁰ το διάταγμα, αυτός το' δωσε στο δάσκαλο Ευσέβιο να το διαβάσει. Μια σύντομη εισαγωγή έγραφε πως η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο κατά της πατρίδας μας. Κηρύσσεται επιστράτευση σε ηλικίες, σ' επιτάξεις μεταφορικών μέσων, ζώων και οχημάτων τελειώνοντας με τις φράσεις που καλούσαν τον ελληνικό λαό σε γενικό ξεσηκωμό ν' αντικρούσει τον εισβολέα. [...] μετά από τους πιο συγκινητικούς αποχαιρετισμούς ανηφόριζαν για την κωμόπολη μ' ενθουσιασμό να παλαίψουν [sic] για τη νίκη, και με το χαμόγελο στα χείλη.²¹

Η 1η Μεραρχία απαρτιζόταν από το 4^ο Σύνταγμα Λάρισας, το 5^ο Τρικάλων, το 1/38 Καρδίτσας και το 54^ο Βόλου. Οι μονάδες αυτές ανήκαν στις πιο δραστήριες του μετώπου και πήραν μέρος σε πολλές μάχες, όπως στην ιταλική αντεπίθεση το Μάρτιο του 1941 και στη μάχη στο ύψωμα 731.

Η Θεσσαλία βρισκόταν σε στρατηγικό σημείο ως προς το αλβανικό μέτωπο. Στο λιμάνι του Βόλου έφταναν εφόδια και υλικά από τη Νότια Ελλάδα ή το εξωτερικό και προωθούνταν στην πρώτη γραμμή. Οι σιδηρόδρομοι της από το Βόλο

¹⁷ Γιώργος Μαργαρίτης, *Προαγγελία θυελλωδών ανέμων, Ο πόλεμος στην Αλβανία και η πρώτη περίοδος της Κατοχής*, Αθήνα 2009, σ. 21-24.

¹⁸ Μια εικόνα της κατάταξης στο 4^ο Σύνταγμα, η οποία συνοδεύτηκε από βομβαρδισμό της ιταλικής αεροπορίας στους στρατώνες με αρκετά θύματα δίνεται στο Δαμιανός Βουλγαράκης, *Αλβανία με το 4^ο Σύνταγμα Πεζικού, Προσωπικές αναμνήσεις απ' τον πόλεμο*, Λάρισα 1983, σ. 9-11.

¹⁹ Εννοεί το χωριό Μελίβοια.

²⁰ Εννοεί τον διορισμένο από το μεταξικό καθεστώς Γιάννη Αναστασίου.

²¹ Στέφανος Ριζάκης, *Προσκλητήριο ψυχών*, Αθήνα 1998, σ. 168.

στην Καρδίτσα, τα Τρίκαλα και την Καλαμπάκα βοηθούσαν σε αυτές τις μεταφορές. Η Λάρισα αποτελούσε σημαντικό κέντρο διαλογής στα μετόπισθεν.

Στις παραμονές του πολέμου, μετά τον τορπιλισμό της Έλλης τον Αύγουστο του 1940, άρχισε η προετοιμασία. Πολίτες επιστρατεύονταν στην αεράμυνα, όπου εκπαιδεύονταν ως τραυματιοφορείς και πυροσβέστες, ενώ οι γυναίκες ως νοσοκόμες. Στα σχολεία προστέθηκε μάθημα αεράμυνας, κατασκευάστηκαν καταφύγια και τοποθετήθηκαν σειρήνες προειδοποίησης εμφάνισης εχθρικών αεροπλάνων. Στη Λάρισα τέτοιες σειρήνες τοποθετήθηκαν στην ταράτσα της Εθνικής Τράπεζας, στο 2^ο Δημοτικό σχολείο στο Φρούριο, στο Γυμνάσιο Αρρένων, στο 3^ο Δημοτικό σχολείο, στο σιδηροδρομικό σταθμό, στο αεροδρόμιο και σε άλλα σημεία. Η ιταλική αεροπορία πραγματοποίησε ασθενικές επιθέσεις στη Λάρισα και το Βόλο, χωρίς τις καταστροφικές συνέπειες που είχαν οι βομβαρδισμοί σε άλλες περιοχές. Ο σεισμός των 6,3 της κλίμακας Ρίχτερ την 1η Μαρτίου 1941 με τους 40 νεκρούς και τους 100 τραυματίες προκάλεσε περισσότερες καταστροφές και θύματα απ' ό,τι η ιταλική αεροπορία. Πολλοί Λαρισαίοι άστεγοι κατέφυγαν τότε στο Συκούριο και στην Αγιά με μεταφορικά μέσα που παραχωρήθηκαν από αγγλικές στρατιωτικές δυνάμεις και παρέμειναν εκεί μέχρι το τέλος του πολέμου.²²

Η αδυναμία της ιταλικής αεροπορίας σε συνδυασμό με τις νίκες του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο φαίνεται ότι οδήγησαν σε εφησυχασμό τους κατοίκους της Λάρισας. Η διοίκηση της παθητικής αεράμυνας, ανησυχώντας γι' αυτό το φαινόμενο, εξέδωσε «οδηγία προς τον άμαχον πληθυσμόν», τον οποίο και παρότρυνε να ενδιαφερθεί περισσότερο για την κατασκευή οικιακού ή γειτονικού καταφυγίου ή ορύγματος, καθώς «ο κίνδυνος του βομβαρδισμού υφίσταται ανά πάσαν στιγμήν ημέρας τε και νύκτας».²³

Ενώ οι στρατιώτες μάχονταν στο πολεμικό πεδίο, οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι και τα παιδιά που έμειναν πίσω έπρεπε να εξασφαλίσουν τη διατροφή τους, συνεχίζοντας τη δουλειά στα χωράφια. Καθημερινά μάθαιναν τα νέα από το μέτωπο μέσω των εφημερίδων που τους διάβαζε στο καφενείο ο δάσκαλος ή κάποιος εγγράμματος άνθρωπος. Παράλληλα, προσπαθούσαν να στηρίζουν τον αγώνα των ανδρών με παροχές σε είδη υπόδησης, φαρμακευτικό υλικό, φαγητό και χρήματα. Ο

²² Τάκης Καρδάρης, *Μνήμες στο διάβα μιάς ζωής*, Αθήνα 1986, σ. 64 / Μωυσής Εσδράς, «Από τις σελίδες ημερολογίου ενός εφήβου, Εικόνες από τις παραμονές και τις πρώτες ημέρες του πολέμου στη Λάρισα», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Ύπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Λάρισα 2007, σ. 50- 53.

²³ *Κήρυξ*, 20 Δεκεμβρίου 1940.

τύπος της εποχής είναι γεμάτος στα πρωτοσέλιδα με προσφορές ιδιωτών, μαθητών, νέων της ΕΟΝ και κρατικών υπαλλήλων. Οι κάτοικοι της Αγιάς προσέφεραν μέχρι και το τέλος του 1940 «357 [ζεύγη] κάλτσες, 37 φανέλλες, 55 πουλόβερ, 32 προσόψια, 26 μανδήλια, 49 κλινοσκεπάσματα (βελέντζες), 24 κουβέρτες, 32 χράμια, 23 οκ. Έρια, 9 οκ. Νήμα μάλλινο, 1 κιλό φαρμακευτικών βάμβακα, 2 πάκα γάζες, 2 πάκα επιδέσμους, 2 κάπες, 29 πήχεις πανί, 1 μαξιλάρι, 4 πάκα φυτίλι αναπτήρων, 10 κιλά τομάτα, 1 κουτί γάλα, 1 οκά νήμα βαμβακερό, 18 χειροσάπωνα, 7 ζεύγη γάντια και χρηματικόν ποσόν δρχ. 26944». Τα υπόλοιπα χωριά, πλούσια και φτωχά ακολουθούσαν τον αγώνα αλληλεγγύης, προσφέροντας και αυτά ανάλογα είδη. Στην Αγιά και στον Αετόλοφο μάλιστα τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν από τα Κάλαντα διατέθηκαν προς αγορά διαφόρων προϊόντων με στόχο την ανακούφιση των οικογενειών των στρατιωτών.²⁴

Την ιδιωτική πρωτοβουλία συμπλήρωναν κρατικοί και φιланθρωπικοί οργανισμοί, όπως η «Υπηρεσία Αλληλεγγύης Μετώπου» η οποία συγκέντρωνε είδη για τους στρατιώτες, η «Τοπική επιτροπή Λαρίσης Διαχειρίσεως Αμερικανικού εράνου περιθάλψεως», που ανέλαβε την παροχή επιδομάτων στους «βομβόπληκτους», η «Φανέλλα του Στρατιώτου» υπό την προεδρία της Φρειδερίκης και ο «Οίκος του Αγρότου», με το «Ειδικόν γραφείον Εξυπηρετήσεως στρατευθέντων Αγροτών» που ασχολείτο με τα ζητήματα των αγροτών-στρατιωτών.²⁵

Τον Απρίλιο του 1941 κατά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού, ένας σημαντικός αριθμός μονάδων διαλύθηκε στη Θεσσαλία. Οι μονάδες του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος υποχωρούσαν προς το νότο. Στις 18 Απριλίου δόθηκε η μοναδική μάχη στη Θεσσαλία από ταξιαρχία Νεοζηλανδών, 25 χιλιόμετρα βόρεια της Λάρισας στην περιοχή ανάμεσα στα χωριά Ευαγγελισμός, Μακρυχώρι, Παραπόταμος. Η νεοζηλανδική Ταξιαρχία αναγκάστηκε κάτω από τη σφοδρή πίεση των γερμανικών στρατευμάτων να συμπυκωθεί προς την Αγιά. Από εκεί κατευθύνθηκε μέσω του βουνού Μαυροβούνι στο Πήλιο. Από εκεί με τη βοήθεια των ντόπιων κατευθύνθηκαν στη Σκιάθο και την Αλόνησο, με στόχο τη φυγή προς την Τουρκία και την Αίγυπτο.²⁶

Οι δύο στρατοί άφηναν πίσω τους σημαντικές ποσότητες όπλων και στρατιωτικών υλικών. Μερικά από αυτά τα υλικά αποδείχθηκαν χρήσιμα στις αγροτικές εργασίες, όπως τα ζώα του στρατού, τα άλογα και τα μουλάρια που

²⁴ Κήρυξ, 25 Ιανουαρίου 1941.

²⁵ Κήρυξ, 21 Ιανουαρίου 1941.

²⁶ Λάζαρος Αρσενίου, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, τόμ. Α', Λάρισα 1999, σ. 18, 45-46.

ανταλλάχθηκαν με τροφή και πολιτικά ρούχα ή μεταφέρθηκαν από τους φαντάρους στους τόπους καταγωγής τους. Τα εκρηκτικά, επίσης, χρησιμοποιήθηκαν ως λίπασμα, λόγω της περιεκτικότητάς τους σε άζωτο και ως αλιευτική μέθοδος στα παράλια, μια πρακτική γνωστή ήδη πριν τον πόλεμο.²⁷

Ο πόλεμος αποτέλεσε την αρχή της μετάλλαξης του έθνους και της κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια του επιστρατεύτηκαν μαζικά οι άνθρωποι, η οικονομία, οι θεσμοί και οι μηχανισμοί, δημιουργώντας μια συλλογική εμπειρία. Το συγκεντρωτικό κράτος και η κεντρικά διευθυνόμενη οικονομία –βασικός στόχος της δικτατορίας Μεταξά– άρχισε να υλοποιείται. Οι βιομηχανικές μονάδες, βασισμένες σε κεντρικό σχεδιασμό, τέθηκαν στη διάθεση της πολεμικής οικονομίας, παράγοντας προϊόντα για το στρατό. Στην ύπαιθρο, γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι κάλυπταν το κενό στην εργασία που άφησε η στρατολόγηση των αντρών, οδηγώντας σε έναν βαθύ εκδημοκρατισμό της κοινωνίας. Στις πόλεις οι άνθρωποι έμαθαν να λειτουργούν ομαδικά, χωρίς κανέναν κρατικό εξαναγκασμό. Η ώρα της συσκότισης ή ο ήχος της σειρήνας ήταν κοινός για όλους. Στο μέτωπο του πολέμου συναντήθηκαν συμπατριώτες και γνωστοί. Η κοινή πολεμική εμπειρία ενίσχυσε τις σχέσεις τους. Ο θάνατος, το τέλος του καθημερινού και του προβλέψιμου, του επαναλαμβανόμενου, αποτέλεσαν ισχυρά μαθήματα. Πολλοί από τους στρατιώτες άλλαξαν, καθώς ωρίμασαν πολιτικά και απέκτησαν την αυτοπεποίθηση ότι ανεξάρτητα από άλλους μπορούν να λύσουν πλέον περίπλοκα προβλήματα. Έμαθαν να περιφρονούν τον εχθρό, τον Ιταλό, την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία και να διεξάγουν πόλεμο. Η κινητικότητα τους προς τα μετόπισθεν, όταν συνόδευαν τραυματίες, όταν μετέφεραν εφόδια, αιχμαλώτους ή γράμματα τους έφερνε σε επαφή με την ελληνική κοινωνία. Οι πνευματικές ελίτ της ειρηνικής περιόδου, οι δάσκαλοι, οι δικηγόροι, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι υπάλληλοι τραπεζών, οι γεωπόνοι και οι τεχνικοί ανέλαβαν καθήκοντα εφέδρων αξιωματικών και υπαξιωματικών και σήκωσαν το βάρος της καθοδήγησης του πολέμου. Η αίσθηση της εγκατάλειψης και της προδοσίας του στρατεύματος από την ηγεσία, μετά την κατάρρευση τον Απρίλιο του 1941 ήταν έντονη.²⁸

²⁷ Γιώργος Μαργαρίτης, «Η Θεσσαλία στον πόλεμο και στην Αντίσταση», στο Νίκος Χριστόφης (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 33 / Θανάσης Χατζής, *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, τόμ. Α', Αθήνα 1983, σ. 60.

²⁸ Γιώργος Μαργαρίτης, *Προαγγελία θυνελλωδών ανέμων, Ο πόλεμος στην Αλβανία και η πρώτη περίοδος της Κατοχής*, Αθήνα 2009, σ. 124-156.

Κεφάλαιο τρίτο

Στην Κατοχή

1. Οι πρώτες αντιδράσεις

Το ΕΑΜ ξεκίνησε τη δράση του στις πόλεις, επεκτάθηκε στην ύπαιθρο και εξελίχθηκε στη μαζικότερη αντιστασιακή οργάνωση. Στην περιοχή της Αγιάς, όπως και σε όλη τη χώρα ήδη πριν την εμφάνιση του ή παράλληλα με την πρώτη ανάπτυξη του εμφανίστηκαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις που οδήγησαν προς αυτή την κατεύθυνση. Οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να αναζητηθούν στη συγκυρία του πολέμου, στην κατάσταση που επικρατούσε τη δεδομένη στιγμή στη χώρα. «Η συγκυρία αυτή είναι μια ειδική και σύνθετη δομή καταστάσεων, γεγονότων, διαπλοκής πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων σε διαλεκτική ένταση μεταξύ τους» που «διαμορφώνει ένα πολιτικό πεδίο, εντός του οποίου θα μπορέσουν να κινηθούν οι πρωτοπορίες».²⁹

Ο γερμανικός στρατός κατέλαβε τη Λάρισα στις 18 Απριλίου 1941. Τις προηγούμενες ημέρες αεροπλάνα «στούκα» της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας πολυβολούσαν και βομβάρδιζαν στρατιωτικούς και πολιτικούς στόχους σε όλη την περιοχή. Την επόμενη ημέρα ένα μηχανοκίνητο τμήμα έκανε μία σύντομη εμφάνιση στην Αγιά. Ήταν ημέρα Σάββατο, όπου γινόταν το παζάρι και είχε συγκεντρωθεί ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων. Η υποδοχή των περισσότερων κατοίκων της Αγιάς που βρίσκονταν κατά μήκος του κεντρικού δρόμου ήταν ψυχρή. Μόνο οι διορισμένες Αρχές της δικτατορίας Μεταξά και ελάχιστοι άλλοι κάτοικοι τους υποδέχτηκαν, χαιρετώντας τους με το γνωστό φασιστικό τρόπο, υψώνοντας δηλαδή το δεξί χέρι.³⁰

Στις αρχές του επόμενου μήνα, εγκαταστάθηκε στην Αγιά η ιταλική Χωροφυλακή (Καραμπινιερία), επιτάσσοντας το σπίτι του Θανάση Γεωργακού στην κεντρική πλατεία και λίγες ημέρες αργότερα η ανασυγκροτημένη ελληνική Χωροφυλακή, στα παλιά κτήρια του Αγίου Γεωργίου. Ο διοικητής της ιταλικής Χωροφυλακής, υπαξιωματικός Αντονέλο Γκρίφο, περιγράφεται ως ο «δήμιος της επαρχίας της Αγιάς», ως ένας άνθρωπος «βλοσυρός, με ένα υπεροπτικό ύφος, με ένα

²⁹ Άγγελος Ελεφάντης, «Το αντιστασιακό φαινόμενο, Στην Ευρώπη του Χίτλερ», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ), *Ιστορία του ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 8^{ος}, Αθήνα 2003, σ. 84.

³⁰ Στέφανος Ριζάκης, *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς*, Αθήνα 1989, σ. 14-15.

μαστίγιο στο χέρι [που] στο πέρασμα του όλοι έπρεπε να σηκωθούν να τον χαιρετήσουν».³¹

Στη συνέχεια, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μονάδες της ιταλικής Μεραρχίας Forlì.³² Η Διοίκηση τους επέταξε το σπίτι του Μιχάλη Τσάνου. Ο ιταλικός στρατός κατοχής στρατωνίστηκε εκτός από την Αγιά και στα χωριά Μεταξοχώρι, Νερόμυλοι, Ανάβρα καθώς και στον Αγióκαμπο, παραλιακά από την τοποθεσία Πολυδένδρι μέχρι την τοποθεσία «Χότζια το πηγάδι» του χωριού Σωτηρίτσα. Κατά μήκος της παραλίας κατασκεύασαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις, οχυρά με πολυβολεία, πυροβόλα, συρματοπλέγματα και ναρκοπέδια για την άμυνα της παράκτιας γραμμής σε περίπτωση εχθρικής απόβασης.

Από τις πρώτες ημέρες επιβλήθηκε περιορισμός στην κυκλοφορία. Η επικοινωνία με τη Λάρισα περιορίστηκε. Απαραιτήτως χρειαζόταν η άδεια της ιταλικής χωροφυλακής για κάθε έξοδο από την Αγιά. Τα συγκοινωνιακά μέσα, τα αυτοκίνητα δηλαδή που χρησιμοποιούνταν προπολεμικά για τις μεταφορές είχαν καταστραφεί κατά τη διάρκεια του πολέμου, όπως είχαν εξαφανιστεί και τα καύσιμα, απαραίτητα για τη μετακίνησή τους. Αυτό βέβαια, οδήγησε σε εφευρέσεις, όπως η δημιουργία του «γκαζοζέν» και τέθηκαν σε χρήση τα παραδοσιακά μέσα, σουστές, κάρρα κτλ.

Η ιταλική Χωροφυλακή παρέλαβε τους καταλόγους με τα ονόματα των κομμουνιστών από τη ελληνική Χωροφυλακή, συγκέντρωσε στοιχεία για τον οπλισμό, ενδιαφέρθηκε για τη συγκρότηση τοπικού σώματος συνεργατών (Λεγεωνάριων), καθόρισε μέσω των προέδρων των Κοινοτήτων επιτάξεις για τις ανάγκες του ιταλικού στρατού και παρακράτημα σε προϊόντα και εφόπτευε ύποπτα στοιχεία, όπως αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, οι οποίοι έπρεπε σε τακτά χρονικά διαστήματα να παρουσιάζονται σε αυτή.

Βασικός στόχος της ιταλικής Χωροφυλακής ήταν η συγκρότηση σώματος συνεργατών. Αυτή βασίστηκε στη συνεργασία των προέδρων των κοινοτήτων και σε μερικές δεκάδες κατοίκους ως επί το πλείστον βλάχικης καταγωγής. Στην Ανατολή συνεργάτες υπήρξαν, ο Γιώργος Γκουράβας, ο Κυριαζής Πολύμερος, ο Νεοκλής

³¹ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 66.

³² Στη Θεσσαλία εγκαταστάθηκαν μονάδες του III ιταλικού Σώματος Στρατού. Οι Διοικήσεις της 36^{ης} Ορεινής Μεραρχίας πεζικού Forlì και της 24^{ης} Μεραρχίας πεζικού Pinerolo εγκαταστάθηκαν στη Λάρισα και τα επιμέρους τμήματά τους, όπως Συντάγματα πεζικού, πυροβολικού, ιππικού, μονάδες ασφαλείας και υπηρεσίες διασκορπίστηκαν στα Τρίκαλα, στο Βόλο, στην Ελασσόνα, στον Τύρναβο, στη Αγιά και αλλού με καθήκοντα την κατοχή των περιοχών αυτών και την παράκτια άμυνα. Η συνολική αριθμητική δύναμη ανερχόταν σε 40-50.000 άνδρες.

Λάππας, η Αλεξάνδρα Γκουράβα-Λάππα και ο Θεόδωρος Λάππας, Στη Σωτηρίτσα ο μεγαλοκτηματίας Κωνσταντίνος Ζούλιας, στην Αγιά ο αγροφύλακας Γεώργιος Στάμος και ο Τούσιος Γαργάλας. Στο χωριό Ανάβρα ο γιατρός Γιάννης Ζαφειρίου ή Γιάνογλου. Στο χωριό Καλαμάκι ο διερμηνέας της ιταλικής Χωροφυλακής Νικόλαος Κόκκας, ο Ζήσης Καρανίκας και οι Νικόλαος και Απόστολος Καραλής. Στο Σκλήθρο Αγιάς ο Γιάννης Παναγιωτούλης και αρκετοί ακόμα. Αυτοί σε απόλυτη συνεργασία με τις Αρχές Κατοχής περιφέρονταν από χωριό σε χωριό και με διάφορα προσχήματα, όπως αυτό του μικροπωλητή αντικειμένων- κυρίως εικόνων αγίων- προσπαθούσαν να συγκεντρώσουν πληροφορίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργάτη ήταν ο πρώην εγκληματίας Γιάννης Παναγιωτούλης, ένας άνθρωπος ο οποίος «γύριζε [...] σαν το κοπρόσκυλο πιέζοντας τον κόσμο να τον ταΐσει με το πρόσχημα ότι είχε σκοτώσει το ληστή Στέφανο Τσάπανο απ' τη Μελίβοια».³³

Θυμάμαι μια μέρα του Φθινοπώρου του 1942 όταν τελούσε τους γάμους του ο αείμνηστος αδερφός μου Κίμων. Είχε ανάψει για τα καλά το γλέντι όταν εμφανίστηκε ξαφνικά ανάμεσα μας, απρόσκλητος βέβαια και ανεπιθύμητος σ' όλους μας ο προδότης Παναγιωτούλης για να συγχαρεί δήθεν τον αδερφό μου που τον γνώριζε από παλιά. Μόλις όμως ο αδερφός μου τον αντίκρουσε του είπε: «Τι θέλεις Ιταλέ ανάμεσα μας, δεν ξέρεις ότι εδώ είναι άπαρτα και απαραβίαστα ελληνικά κάστρα; Ο Παναγιωτούλης ξεροκατάπιε, δάγκασε τη γλώσσα του και πριν προκάνει ν' αρθρώσει λέξη βρέθηκε έξω από την πόρτα. Ο άλλος αδερφός μου Κλεάνθης με τον κουμπάρο μας Βασίλη Τσιόκανο αφού τον πέταξαν έξω του έκαναν σύσταση και μην κάνει καμιά ανοησία και αναφέρει στους Ιταλούς γιατί θα' χει κακά ξεμπερδέματα. Και δεν τόλμησε να βγάλει άχνα παρά το ρεζίλι που έπαθε γιατί γνώριζε πολύ καλά, με ποιους είχε μπλέξει και τι τον περίμενε αν έδινε συνέχεια στο επεισόδιο».³⁴

Στα χωριά, στις αρχές του 1942, η ιταλική Χωροφυλακή επέδραμε με στόχο τη συγκέντρωση όπλων κάθε τύπου, πολεμικών ή κυνηγετικών με βάση κατάλογο που είχε στην κατοχή της συνταγμένη από ντόπιους συνεργάτες της. Η χωροφυλακή με το διοικητή της και το διερμηνέα του, Νικόλαο Κόκκα από το Καλαμάκι Αγιάς, συγκέντρωνε τους ενήλικους αγρότες στην πλατεία ή στο σχολείο. Εκεί διάβαζε τα ονόματα και οι κάτοχοι τους υποχρεούνταν να τα παραδώσουν. Σε κάποιες περιπτώσεις οι πληροφορίες δεν ήταν ακριβείς. Έτσι, όταν στο χωριό Ανατολή ο Αχιλλέας Σωτηρίου κλήθηκε να παραδώσει όπλο που δεν είχε βασανιστηκε για περίπου ένα μήνα στα κρατητήρια της ιταλικής Χωροφυλακής Αγιάς. Στο χωριό Σωτηρίτσα, επίσης, όταν υπό την παρουσία του μεγαλοκτηματία και λεγεωνάρου

³³ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 20-22 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 452.

³⁴ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 30.

Κωνσταντίνου Ζούλια και του προέδρου της κοινότητας Γιάννη Αναστασίου κλήθηκαν ο Στέφανος Βλάχος και ο Γιάννης Σοφολογής να παραδώσουν όπλα τα οποία δε διέθεταν, χτυπήθηκαν μέχρι αναισθησίας. Στην Αγιά εφαρμοζόταν άλλος τρόπος συγκέντρωσης. Ο αγροφύλακας και συνεργάτης των Ιταλών, Γεώργιος Στάμος, ειδοποιούσε έναν-έναν τους κατόχους όπλων να παραδώσουν τον οπλισμό τους συνεργαζόμενος με το λεγεωνάριο Τούσιο Γαργάλα.³⁵

Η καθημερινότητα για τους κατοίκους της Αγιάς είχε γίνει ανυπόφορη. Δεν ήταν λίγες οι φορές όπου οι ίδιοι οι Ιταλοί στρατιώτες προκαλούσαν με τη στάση τους. Συχνές ήταν οι επιδρομές στην Αγιά και στα χωριά, επέβαλαν αγγαρείες στους κατοίκους σε διάφορες εργασίες, λεηλατούσαν σπίτια, έκλεβαν διάφορα ζώα, κότες και αυγά, ακόμα και οικοδομικά υλικά για τους στρατώνες τους. Χαρακτηριστική περίπτωση ληστείας ήταν αυτή ενός γέρου βοσκού, του Νικόλα Νικούλη :

Στον Άη-Λια υπήρχε ιταλικό τάγμα στρατού στρατοπεδευμένο. Οι Ιταλοί για να εξασφαλίσουν χαρτζιλίκι πουλούσαν είδη υπόδησης και διατροφής. Ένα πρωινό στις 30-3-43 συνάντησαν τον Κόλλια με το κοπάδι του, καθώς πήγαινε για βοσκή στο παλιό δρόμο, που πάει στον Αγιοκάμπο στη θέση Καβδορέματα και προθυμοποιήθηκαν να του πουλήσουν ένα ζευγάρι άρβυλα. Αθώς όπως ήταν ο γεροβοσκός έβγαλε το πουγκί του, που το είχε κρεμασμένο στο λαιμό του, όπου βρίσκονταν όλη η περιουσία του σε μετρητά, που τα απόκτησε, γιατί πριν λίγες μέρες είχε πουλήσει τα κατσίκια του. [...] Οι κατακτητές αφού τους πλήρωσε, διαπίστωσαν ότι είχε αρκετά χρήματα, κι' αμέσως τον οδήγησαν σε μια κοντινή τοποθεσία, τον λήστεψαν και τον σκότωσαν με τον πιο άγριο τρόπο. [...] Πόσα άλλα κατορθώματα έχουν διαπράξει οι Ιταλοί κατακτητές.³⁶

Αυτή η κατάσταση άρχισε να αφυπνίζει σιγά-σιγά τα πατριωτικά αισθήματα των πρώην πολεμιστών της Αλβανίας, των κομμουνιστών και διαφόρων άλλων ομάδων. «Πόσο μας μείωνε ηθικά, το καθημερινό παρόν στους караμπινιέρους! Ο περιορισμός της ελευθερίας, που τόσο την είχαμε στερηθεί, μας στοίχισε πάρα πολύ» γράφει ο οδοντίατρος και μετέπειτα βουλευτής Τάκης Καρδάρας στα απομνημονεύματά του.³⁷ Η περιφρόνηση προς τους Ιταλούς ήταν διάχυτη. Οι

³⁵ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 20-22.

Οι συνεργάτες των Ιταλών εκτελέστηκαν αργότερα από τον ΕΛΑΣ. Συνήθως αφήνονταν άταφοι με ένα σημειώμα που έγραφε να μη πειραχθούν για τρεις ημέρες. Ειδικότερα ο Ζούλιας, ο Παναγιωτούλης και ο Ζαφειρίου εκτελέστηκαν στα τέλη του 1942. Ο Καρανίκας συνελήφθη και εκτελέστηκε τρία χιλιόμετρα έξω από το Καλαμάκι, στη θέση Σπενέικο πηγάδι. Ο Καραλής συνελήφθη στη Δήμητρα και ο Κόκκας στο Ελευθέριο μετά την αποχώρηση του Ιταλικού Στρατού, το Σεπτέμβριο του 1943. Ο Κόκκας οδηγήθηκε στο Αρχηγείο του 54^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ στο Πήλιο όπου εξαναγκάστηκε να δώσει πληροφορίες για τη χρήση των ιταλικών πυροβόλων και στη συνέχεια κατά τη διάρκεια γερμανικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων εκτελέστηκε. Βλ. Τάκης Καρδάρας, *ό.π.*, σ.89-90, 432-433 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 21-22 / Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 194.

³⁶ Τάκης Καρδάρας, *ό.π.*, σ. 436-437.

³⁷ Τάκης Καρδάρας, *ό.π.*, σ. 67.

ηττημένοι του αλβανικού Μετώπου δεν μπορούσαν να είναι κυρίαρχοι του τόπου και των ανθρώπων του. Η εικόνα του «πειναλέου φρατέλου» που έτρεμε μπροστά στη λέξη «αέρα» ήταν βαθιά ριζωμένη στη σκέψη των Ελλήνων. Το παρακάτω περιστατικό που συνέβη μεταξύ Ιταλών στρατιωτών και ομάδας κατοίκων του χωριού Μελίβοια αποτελεί ένα από τα πολλά περιστατικά τέτοιου είδους που συνέβησαν:

Συνέβη με μια ομάδα στρατιωτών Ιταλών την Πρωτοχρονιά του 1942. Είχε ψοφήσει ένα μουλάρι κάποιου συγχωριανού μας και το πτώμα του ήταν πεταγμένο στο λεγόμενο ρέμα του Σφυρή. Ομάδα Ιταλών στρατιωτών το ανακάλυψε και δεν έχασε ευκαιρία να γευτεί αυτό τον τόσο «νόστιμο μεζέ». Στο σχολείο του χωριού μας που τότε ήταν στην Παναγία, κάτω απ' τον Αη – Νικόλα, είχε στρατοπεδεύσει λόχος φρατέλων αφού πρώτα έκαναν «εκκαθαριστικές επιχειρήσεις» εναντίον πουλερικών του χωριού και αιχμαλώτισαν πολλές κόττες και φρέσκα αυγά. [...] Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης αυτής επισήμαναν το νεκρό μουλάρι που τους άνοιξε την όρεξη. Συγκρότησαν αμέσως ειδική ομάδα από εκπαιδευμένους σε «σκυλοκαυγά» άνδρες που πήραν εντολή να μεταφέρουν όσο το δυνατότερο περισσότερο κρέας απ' το ψόφιο μουλάρι. Κι άρχισε μεγάλος καυγάς μεταξύ των Ιταλών στρατιωτών και Αθανατιώτικων σκυλιών για το ποιος θα καρπωθεί το περισσότερο κρέας τα σκυλιά ή οι φρατέλοι. Κι εκεί που είχε ανάψει για τα καλά ο καυγάς μια παρέα συγχωριανών μας που επέστρεφε από σπίτι εορτάζοντα φίλου μας αποτελούμενη από το Μάρκο Αλβανό, Βασίλη Τσιόκανο, Κίμωνα Ευθυμιάδη, Γιάννη Μπάτσικα, Βασίλη Πενήντα και τον υποφαινόμενο άρχισε να βομβαρδίζει τους «εμπόλεμους» πειναλέους φρατέλους και σκύλους της (Α)θανάτης με πέτρες διαφόρου μεγέθους φωνάζοντας αέρα...³⁸

Στα ορεινά άρχισαν να εμφανίζονται ανοργάνωτα σε αυτή τη φάση δεκάδες καταδιωκόμενοι, παίρνοντας προστατευτικά μέτρα (δεν έμεναν στα σπίτια τους τη νύχτα, δεν έκαναν δημόσιες εμφανίσεις), όπως ο κομμουνιστής Γιώργος Κέρκυρας από το χωριό Ανατολή. Οι Ιταλοί επιχείρησαν να τον συλλάβουν. Όταν απέτυχαν, συνέλαβαν ως όμηρο τον πατέρα του, τον κράτησαν ένα μήνα στα κρατητήρια χωρίς να πετύχουν την εμφάνιση του. Κάποιες φορές έφευγαν μαζί με τις οικογένειες τους για να αποσοβήσουν το ενδεχόμενο της ομηρείας, όπως σημειώθηκε στην περίπτωση Κέρκυρα. Ο γραμματέας της κομμουνιστικής οργάνωσης Αετόλοφου Στέργιος Κακαζάνης αναγκάστηκε να καταφύγει μαζί με την ευρύτερη οικογένεια του στα Κανάλια Βόλου και στη συνέχεια στο χωριό Κεραμίδι Βόλου, όταν η οικιακή βοηθός της άρρωστης γυναίκας του τον είδε να καθαρίζει ένα όπλο στο υπόγειο του σπιτιού του.³⁹

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της Αντίστασης εκτός από τον πατριωτισμό των κατοίκων ήταν το πολιτικό κενό το οποίο δημιουργήθηκε στην

³⁸ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 30-31.

³⁹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 17-19.

Ελλάδα στα χρόνια της Κατοχής. Τα αστικά πολιτικά κόμματα τα οποία ήταν ήδη ανενεργά πριν από τον πόλεμο, λόγω της δικτατορίας Μεταξά, αποδείχθηκαν ανίκανα και αδύναμα στην οργάνωση του αγώνα. Τα κόμματα αυτά δεν είχαν οργανώσεις κατάλληλες, ώστε να κινητοποιήσουν τον πληθυσμό, ενώ τα παραδοσιακά πελατειακά τους δίκτυα και οι τοπικοί πολιτευτές, πολιτικοί καριέρας που λειτουργούσαν με στόχο το Κοινοβούλιο και τη διαχείριση του Κράτους δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν μέσα στις νέες συνθήκες. Όταν ο βασιλιάς με την κυβέρνηση του εγκατέλειψαν τη χώρα το Μάιο του 1941, το καθεστώς καταλύθηκε αυτόματα. Οι περισσότεροι πολιτικοί που έμειναν στην Αθήνα, όπως ο Σοφούλης και ο Καφαντάρης, παρέμειναν αδρανείς ενδιαφερόμενοι για το μεταπολεμικό πολίτευμα της χώρας και την επιστροφή τους στην πολιτική ζωή, ενώ άλλοι, όπως ο Κανελλόπουλος, διέφυγαν στη Μέση Ανατολή.

Μια δεύτερη προϋπόθεση ήταν η έλλειψη νομιμοποίησης της νέας δωσίλογης κυβέρνησης και η κατάρρευση του κρατικού μηχανισμού. Παρά τις προσπάθειες αποκοπής από το μεταξικό παρελθόν η κυβέρνηση Τσολάκογλου δέχτηκε ισχυρά πλήγματα αρχικά από την προσάρτηση της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης από τη Βουλγαρία, το Μάιο του 1941, το λιμό στην Αθήνα και την πολιτική της στην αγροτική παραγωγή. Παρά τα αυστηρά νομοθετήματα, τις επιτροπές καταγραφής της αγροτικής παραγωγής, τις απειλές κατά των κερδοσκόπων και την εξόρμηση της Χωροφυλακής, η κυβέρνηση κατόρθωσε να συγκεντρώσει ένα μικρό μόνο μέρος της. Η αποσύνθεση των δημόσιων υπηρεσιών εξαιτίας της πολιτικο-ιδεολογικής και ηθικής αναξιοπιστίας της Κυβέρνησης εκφράστηκε με τη δυσαρέσκεια των υπαλλήλων της, όπως των τραπεζικών, των δασκάλων, των καθηγητών, των υπαλλήλων υπουργείων, των σιδηροδρομικών, των χωροφυλάκων και αξιωματικών που χάνοντας την κοινωνική τους θέση, χαλάρωσαν τους δεσμούς τους με την κρατική εξουσία και ενώθηκαν με την Αντίσταση.⁴⁰

Οι συνθήκες στην ύπαιθρο το 1942 άλλαξαν. Οι αγρότες ήρθαν αντιμέτωποι με φοροεισπράκτορες, Έλληνες χωροφύλακες, Ιταλούς στρατιώτες που ήθελαν με τη βία να τους αποσπάσουν τη σοδειά. Η αντίδραση των αγροτών στην προσπάθεια την κυβέρνησης να αποκαταστήσει την εξουσία της εκφράστηκε με άρνηση δήλωσης της

⁴⁰ Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αθήνα 2010, σ. 71-74, 84/ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της Ιστορίας, 1940-1945», στο Χατζιωσήφ / Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμ. Γ2, Αθήνα 2007, σ. 79-151 / Γιώργος Μαργαρίτης, *ό.π.*, σ. 159-171, 208-221/ Άγγελος Ελεφάντης, *ό.π.*, σ. 85. Αναλυτικά για τη στάση του αστικού πολιτικού κόσμου βλ. Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τόμ. Α', Αθήνα 1985 σ. 155-165.

σοδειάς και παράδοσης του παρακρατήματος. Στο χωριό Ανατολή, για παράδειγμα, ο Στέργιος Παπαϊωάννου και ο Κυριαζής Μπουρνόβας αρνήθηκαν να παραδώσουν στους Ιταλούς πατάτες. Συνελήφθησαν από την ιταλική Χωροφυλακή Αγιάς και καταδικάστηκαν σε οχταετή κάθειρξη στην Αθήνα. Ο γιός του πρώτου μάλιστα επισκεπτόμενος τον πατέρα του στην Αθήνα μετέφερε πίσω στο χωριό αντιστασιακό Τύπο, που του τον προμήθευσαν συγχωριανοί του, που έμεναν εκείνη την περίοδο στην πόλη.⁴¹

Έτσι, πολλοί αγρότες που συγκρούστηκαν με τις αρχές κατέφυγαν στα βουνά ως ληστές ή ως αντάρτες για να αποφύγουν τη σύλληψη. Τελικά, το μόνο που κατάφερε η απονομιμοποιημένη Κυβέρνηση ήταν να πυροδοτήσει την εξέγερση⁴², αφού το πολιτικό κενό έσπευσε να το καλύψει το πρωτοεμφανιζόμενο Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) και οι οργανώσεις του (ΕΕΑΜ, Εθνική Αλληλεγγύη, ΕΠΟΝ, Αετόπουλα, ΕΛΑΣ), λειτουργώντας ως υπερασπιστής της κοινωνίας.

Ενώ ο λιμός χτυπούσε την Αθήνα, τη Λάρισα,⁴³ το Βόλο και άλλες πόλεις το χειμώνα του 1941-1942, αφήνοντας χιλιάδες θύματα η ζωή στην επαρχία έμοιαζε πολύ διαφορετική. Στην ύπαιθρο η εξεύρεση αγαθών για κατανάλωση ήταν πιο εύκολη απ' ό,τι στις πόλεις. Το χειμώνα του 1941-1942 και την επόμενη άνοιξη τα δίκτυα παράνομων ανταλλαγών έκαναν την εμφάνισή τους στην ελληνική ύπαιθρο. Ο ορεινός όγκος της χώρας έγινε το επίκεντρο μιας σημαντικής οικονομικής δραστηριότητας στηριγμένης στις ανταλλαγές είδος με είδος, που αφορούσε προϊόντα όπως τα σιτηρά, το ελαιόλαδο, τα όσπρια, το αλάτι και άλλα. Ιδιαίτερα στην περιοχή της Πίνδου, όπου τα περάσματα ήταν δύσκολο να ελεγχτούν από τις Αρχές πήραν μέρος στις μετακινήσεις 40 ως 50 χιλιάδες άνθρωποι επιστρατεύοντας 5 ως 6 χιλιάδες υποζύγια.⁴⁴

Στην επαρχία Αγιάς με το σοβαρό θέμα του επισιτισμού ασχολήθηκε η «Εθνική Αλληλεγγύη». Αυτή συγκέντρωνε μέσω εράνων χρήματα και τρόφιμα από

⁴¹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 30.

⁴² Γιώργος Μαργαρίτης, *ό.π.*, σ. 315-343.

⁴³ Έως και το 1942 στη Λάρισα σημειώθηκαν 167 θύματα πείνας, λόγω των έντονων στερήσεων σε βασικά είδη διατροφής από τους πρώτους μήνες Κατοχής, στην διάρκεια των οποίων ήδη κυριαρχεί η μαύρη αγορά και η αισχροκέρδεια. Στον Δήμο Λαρισαίων το 79% των θυμάτων είναι αρσενικού φύλου. Τα περισσότερα θύματα είναι ηλικίας μεταξύ 59 έως 69 ετών (27% στον Δήμο Λάρισας) ενώ θύματα είναι ηλικίας από 19 έως 29 ετών (ποσοστό 3%). Τα βρέφη και παιδιά ηλικίας έως 9 ετών συγκεντρώνουν ποσοστό 6%.

Γεωργία Τζαβάρα, *Κοινωνική γεωγραφία της πείνας στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944). Η δημογραφική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού και τα θύματα της πείνας*, διδακτορική διατριβή, τόμ. Β', Πάντειο 2017, σ. 187-189.

⁴⁴ Γιώργος Μαργαρίτης, *ό.π.*, σ. 280-285.

εύπορες οικογένειες, προσφέροντας τα σε άπορες οικογένειες οι οποίες ήταν και οι πιο εκτεθειμένες στην πείνα και τις ασθένειες. Καθημερινά τις βόρειες αγροτικές συνοικίες της Αγιάς επισκέπτονταν Αθηναίοι οι οποίοι εκλιπαρούσαν για ανταλλαγές. Αυτοί προσέφεραν είδη ρουχισμού, προσωπικά κειμήλια, ακόμα και έπιπλα, προϊόντα χρήσιμα και σπάνια για μια αγροτική κοινωνία και έπαιρναν είδη διατροφής, όπως όσπρια, λάδι, αλεύρι και άλλα. Ακόμη, στην παραλία του Αγιοκάμπου έφταναν πολλοί κάτοικοι γειτονικών νησιών με στόχο την ανταλλαγή του ελαιόλαδου τους.⁴⁵ Στο χωριό Στόμιο οι ψαράδες αντάλλασαν ψάρια με αγροτικά προϊόντα όπως τυρί, γάλα, φρούτα και λαχανικά, Όσα ψάρια περίσσευαν παστώνονταν με τη χρήση ενός άλλου δυσεύρετου υλικού, του αλατιού.⁴⁶

Το αλάτι ήταν προϊόν ζωτικής σημασίας για την κτηνοτροφία, την τυροκομία, τη συντήρηση και επεξεργασία του γάλακτος, για τη συντήρηση τροφίμων καθώς και βρώσιμων ελαίων και ακόμα για τη σαπωνοποίηση των κακής ποιότητας ελαίων. Φυσικά ήταν χρήσιμο και για τη μαγειρική. Η παραγωγή και η διακίνηση του αλατιού ήταν κάτω από τον κρατικό έλεγχο ως είδος μονοπωλίου και χρησιμοποιήθηκε ως μέσο συνδιαλλαγής με την ύπαιθρο με βάση το νομοθετικό διάταγμα 1598/1942 «περί ρυθμίσεως ζητημάτων χορηγήσεως άλατος δι' άλυσιν γεωργικών προϊόντων και δι' ετέρας χρήσεις». Το αλάτι, όμως, μπορούσε να μαζευτεί και λαθραία στις παραλίες. Πλήθος ανθρώπων έβραζαν το θαλασσίνο νερό σε ερημικές ακτές και το μετέφεραν βαθιά στο εσωτερικό της χώρας όπου το αντάλλασσαν με άλλα προϊόντα.⁴⁷

Έτσι η παραλία από το Κόκκινο Νερό ως τη Βελίκα μετατράπηκε σε «βιομηχανική ζώνη». Δεκάδες κάτοικοι των κοντινών χωριών υπό την προστασία του ΕΛΑΣ, επεξεργάζονταν το νερό, μετατρέποντας το σε εμπόρευμα και ανταλλάσσοντας το με άλλα προϊόντα.

Όλη η παραλία φεγγοβλούσε από τις φωτιές που έκαιγαν κάτω από τους μεγάλους τσίγκους με «μαστοριά» κατασκευασμένους για το σκοπό αυτό. Το νερό της θάλασσας γινόταν αλάτι, φορτωνόταν στα ζώα και ταξίδευε ώρες ολόκληρες στα καμποχώρια, όπου ανταλασσόταν με σιτηρά, κριθάρι, σίκαλη ή καλαμπόκι, αφού τότε οι αγοραπωλησίες γίνονταν είδος με είδος γιατί τα «ραλλικά» χρήματα είχαν μηδενική αξία.⁴⁸

⁴⁵ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 67-68.

⁴⁶ Μωυσής Εσδράς, «Από τη ζωή και την καθημερινότητα των ανθρώπων σε ένα τυπικό θεσσαλικό χωριό στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Λάρισα 2004, σ. 93.

⁴⁷ Γιώργος Μαργαρίτης, *ό.π.*, σ. 328-329.

⁴⁸ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 60-61.

Η «δραστηριότητα» αυτή των κατοίκων εγκυμονούσε, όμως, και κινδύνους. Καθώς διεξαγόταν σε πεδίο που γειτνιάζε με τα ιταλικά φυλάκια του Αγιοκάμπου δεν μπορούσε να περάσει τελείως απαρατήρητη από αυτούς. Σε κάποιες λίγες περιπτώσεις συνελήφθησαν άτομα και οδηγήθηκαν στα υπόγεια της ιταλικής Χωροφυλακής Αγιάς. Ενώ αυτή ήταν η κατάσταση που επικρατούσε στα παράλια της Αγιάς, στην υπόλοιπη Θεσσαλία στήθηκαν στα περάσματα φυλάκια ελληνικής και ιταλικής χωροφυλακής. Παράλληλα, στρατιωτικές μονάδες έσπευσαν προς τα περάσματα όπου διακινούνταν τα προϊόντα με στόχο να σταματήσουν το παραεμπόριο. Στα 1943 η πρώτη ενέργεια του ΕΛΑΣ ήταν η εξόντωση των φυλακίων και των αποσπασμάτων με σκοπό τον έλεγχο του δικτύου συναλλαγών.

2. Η οργανωμένη Αντίσταση

Ταυτόχρονα, με τις αυθόρμητες αντιδράσεις, συγκροτήθηκε από κομμουνιστές δραπέτες η οργάνωση «Εθνική Αλληλεγγύη», στις 28 Μαΐου 1941, η οποία αποτελούσε προέκταση της Εργατικής Βοήθειας του Μεσοπολέμου προσαρμοσμένη στις νέες συνθήκες από το Σίμο Καραγκίτση, με στόχους την ενίσχυση των θυμάτων του πολέμου και του φασισμού, την περίθαλψη των τραυματιών, των αναπήρων και των οικογενειών τους, τη φροντίδα για τους φυλακισμένους και τους διωκόμενους.⁴⁹

Μέσα στο χάος της Κατοχής δραπέτευσε από την εξορία, ο Δημήτρης Ζιάκας, στέλεχος του ΚΚΕ με καταγωγή από τη Μελίβοια, ο οποίος γρήγορα αναδείχθηκε σε πρώτο γραμματέα της «Εθνικής Αλληλεγγύης» για την περιοχή της Θεσσαλίας.⁵⁰ Στην Αγιά η οργάνωση συγκροτήθηκε από μέλη του ΚΚΕ, τα οποία παρέμεναν ελεύθερα. Από το Δημήτρη Χατζηευθυμίου, το Γιώργο Παπαϊωάννου, το Δημήτρη Ζούγκο, το Γιώργο Ριζάκη και το γεωπόνο εξωκομματικό Νίκο Πατρινό. Η οργάνωση γνώρισε ταχεία ανάπτυξη σε πλατειά τμήματα της κοινωνίας, καθώς σε αυτήν ανήκαν ο ειρηνοδίκης, ο διοικητής της Χωροφυλακής Δημήτρης Νικολής, υπάλληλοι και διανοούμενοι της εποχής, κυρίως δάσκαλοι και γεωπόνοι. Στο χωριό Ανατολή ο δάσκαλος Γιώργος Μπλάνας, σε μια συγκέντρωση στο σχολείο του χωριού συγκρότησε την επιτροπή η οποία αποτελείτο από τον ίδιο, από τον ιερέα Γρηγόρη Παπαγρηγοριάδη και το γεωπόνο Μάνθο. Ανάλογες επιτροπές της οργάνωσης συγκροτήθηκαν και στα υπόλοιπα χωριά της Επαρχίας.⁵¹

Η κοινωνική δράση της «Εθνικής Αλληλεγγύης» και η έμπρακτη στήριξη καταδιωκόμενων, απόρων οικογενειών και Εβραίων φυγάδων οι οποίοι κατέφθαναν στην περιοχή για να σωθούν από το γερμανικό στρατό, είχε ως αποτέλεσμα την ένωση και ενεργοποίηση ενός τμήματος του πληθυσμού και την ανύψωση του κύρους των στελεχών του ΚΚΕ και της οργάνωσης.⁵²

Στις 16 Ιουλίου 1941 οι σημαντικότερες συνδικαλιστικές ομοσπονδίες ίδρυσαν, με κομμουνιστική πρωτοβουλία, το ΕΕΑΜ (Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Παράλληλα, με τον αγώνα για τις καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων και τα συνδικαλιστικά δικαιώματα της εργατικής τάξης, το

⁴⁹ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Το κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας μπροστά στην πρόκληση της ιστορίας 1940-1945», στο Χατζηιωσήφ Χρήστος, Παπαστράτης Προκόπης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή- Αντίσταση, 1940-1945*, τόμ. Γ2, Αθήνα 2007, σ. 106 / Θανάσης Χατζής, *ό.π.*, σ. 110-111.

⁵⁰ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 26-27 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 27.

⁵¹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 25-26.

⁵² *Ο.π.*

καταστατικό προέβαλλε τη σύσταση ενός όσο το δυνατόν ευρύτερου αντιστασιακού μετώπου.⁵³ Δύο μήνες αργότερα, στις 27 Σεπτεμβρίου, συγκροτήθηκε το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Το ιδρυτικό που συνέταξε ο πληρεξούσιος του ΚΚΕ, Λευτέρης Αποστόλου, υπογράφηκε από το ΚΚΕ, το ΑΚΕ (Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος), το ΣΚΕ (Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος) και το ΕΛΔ (Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας).

Στο ιδρυτικό καθοριζόταν και ο σκοπός του: «α) Η απελευθέρωση του Έθνους μας από τον σημερινόν ξένον ζυγόν και η απόκτησις της πλήρους ανεξαρτησίας της χώρας μας. β) Ο σχηματισμός προσωρινής κυβερνήσεως του ΕΑΜ, αμέσως μετά την εκδίωξιν των ξένων κατακτητών, μοναδικός σκοπός της οποίας θα είναι η προκήρυξις εκλογών διά συντακτικήν εθνοσυνέλευσιν, με βάσιν την αναλογικήν, ίνα ο λαός αποφανθή κυριαρχικώς επί του τρόπου της διακυβερνήσεως του. γ) Η κατοχύρωσις του κυριαρχικού τούτου δικαιώματος του Ελληνικού Λαού, όπως αποφανθεί περί του τρόπου διακυβερνήσεως του, από πάσαν αντιδραστικήν απόπειραν, ήτις θα τείνει να επιβάλη εις τον λαόν λύσεις αντιθέτους προς τας επιθυμίας του και η εκμηδένισις δι' όλων των μέσων του ΕΑΜ και των οργάνων που το αποτελούν, πάσης τοιαύτης αποπείρας.»

Τονιζόταν ότι το ΕΑΜ δεχόταν όλα τα κόμματα και τις οργανώσεις «χωρίς να εξετάζεται το παρελθόν ή αι αντιλήψεις της σχετικώς με την μελλοντικήν ανασυγκρότησιν της ελευθέρως και ανεξαρτήτου Ελλάδος αλλά η πίστις της εις την ανάγκην του Εθνικού Απελευθερωτικού Αγώνος, η τιμιότης της απέναντι αυτού και η αποδοχή των αρχών του ΕΑΜ που περιλαμβάνονται στο παρόν Ιδρυτικόν».⁵⁴

Η Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ έστειλε τους απεσταλμένους της στην επαρχία με στόχο να διαδώσει τα νέα για την ύπαρξη του ΕΑΜ. Η ανταπόκριση του κόσμου ήταν θετική. Ήδη στη Θεσσαλία υπήρχε μια οργάνωση με το όνομα «Εθνικό Μέτωπο», την οποία είχαν ιδρύσει κομμουνιστές και μη κομμουνιστές. Το τμήμα της στη Λάρισα είχε επικεφαλής ένα φιλελεύθερο. Οι οργανωμένοι συνιστούσαν ένα ευρύ κοινωνικό φάσμα από τραπεζίτες και αξιωματικούς του στρατού μέχρι

⁵³ Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμματα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. Α', Αθήνα 1989, σ. 146 / Για τη δράση του ΕΕΑΜ στην Αθήνα βλ. Δημήτρης Καλογιαννίδης, *Το Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, Η δράση του στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1941-1944*, διπλωματική εργασία, Πάντειο 2014.

Οι κύριοι εκπρόσωποι της κομμουνιστικής συνδικαλιστικής παράταξης, ήταν ο Κώστας Λαζαρίδης και ο Κώστας Θέος, καπνεργάτες. Ο κύριος εκπρόσωπος της σοσιαλιστικής παράταξης ήταν ο Δημήτρης Στρατής, σιδηροδρομικός υπάλληλος, ενώ τη ρεφορμιστική πτέρυγα εκπροσωπούσε ο Γιάννης Καλομοίρης.

⁵⁴ ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, τόμ. Ε', Αθήνα 1981, σ. 54-56.

αγρονόμους, ταξιτζήδες, ράφτες, καπνεργάτες και χειρώνακτες. Όταν ο απεσταλμένος του ΕΑΜ, Κώστας Γαμβέτας, έφτασε στην περιοχή από την Αθήνα στις αρχές του 1942 διαπίστωσε ότι η πιο επείγουσα δουλειά δεν ήταν η στρατολόγηση στο ΕΑΜ, αφού αυτή αποδείχθηκε εύκολη υπόθεση, αλλά να εξηγήσει στα τοπικά κομμουνιστικά στελέχη, γιατί το κόμμα έπρεπε να συνεργαστεί με τέτοιες αστικές δυνάμεις. Ο Γαμβέτας άσκησε αποφασιστική επίδραση στη Θεσσαλία η οποία μεταβλήθηκε σε προπύργιο του ΕΑΜ. Στελέχη σαν το Γαμβέτα ήταν απαραίτητα για την ανάπτυξη του κινήματος. Σε αντίθεση με άλλες οργανώσεις οι απεσταλμένοι του ΕΑΜ εστίαζαν στα καθημερινά προβλήματα του κόσμου, χωρίς αναφορές σε εδαφικά ή συνταγματικά ζητήματα. Αγρότες που δεν είχαν σχέση πριν με την Αριστερά, άκουγαν τα στελέχη του κόμματος με νέο σεβασμό.⁵⁵

Το ΕΑΜ έκανε την εμφάνιση του στην Επαρχία Αγιάς αμέσως μετά τη μετάδοση των νέων στα τέλη του 1941 και στις αρχές του 1942. Πρώτα, στις περιοχές, όπου δρούσαν κομμουνιστικοί πυρήνες και στη συνέχεια εξαπλώθηκε σε όλα τα χωριά ανεξάρτητα από την εκλογική επιρροή του ΚΚΕ κατά το Μεσοπόλεμο. Τα μέλη των ΕΑΜικών οργανώσεων στην Θεσσαλία στο τέλος της Κατοχής έφταναν τα 240-280.000⁵⁶ σε πληθυσμό 550.000 περίπου. Τα μέλη του ΚΚΕ είχαν εκτοξευτεί σε 75.424 μεταξύ των οποίων τα 20.507 ήταν γυναίκες.⁵⁷ Η κοινωνική δυναμική του ΕΑΜ στην επαρχία Αγιάς ήταν εξίσου εντυπωσιακή αν και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε με ακρίβεια τον αριθμό των μελών των ΕΑΜικών οργανώσεων. Η πολιτική αποχή στην περιοχή στις εκλογές του Μαρτίου του 1946 κυμάνθηκε μεταξύ 67-72%. Σε μερικά χωριά όπως στην Καρίτσα και στην Ανάβρα η αποχή ανήλθε στο 84-89% και 89-94% αντίστοιχα.⁵⁸ Επομένως, με βάση αυτήν την ένδειξη για την εκλογική επιρροή του ΕΑΜ ενάμιση χρόνο μετά το τέλος της Κατοχής θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η συμμετοχή στις ΕΑΜικές οργανώσεις ή η απλή στήριξη τους ήταν μαζική και σίγουρα άνω του 70% του πληθυσμού.

Η δομή του ΕΑΜ κατασκευάστηκε σύμφωνα με την οργανωτική δομή του ΚΚΕ. Η κομματική οργάνωση βάσης (ΚΟΒ) του ΚΚΕ αντιστοιχούσε στην τοπική

⁵⁵ Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα 1994, σ. 135-137.

⁵⁶ Lars Baerentzen, «Η λαϊκή υποστήριξη του ΕΑΜ στο τέλος της Κατοχής», *Μνήμων* 9, 1984, σ. 157-173.

⁵⁷ *Ο Λεβινιστής*, Μάιος-Ιούνιος 1944, «Εισήγηση του Γραμματέα του Θεσσαλικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ στην Α' Συνδιάσκεψη περιοχής Θεσσαλίας του ΚΚΕ (5 του Μάη 1944)», στο Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 280-281.

⁵⁸ Ελισάβετ Τσιδεμιάδου, Παναγιώτης Κουστένης, «Η Αριστερά στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1946 στη Θεσσαλία: Πολιτική απήχηση, εκλογική επιρροή και μετεμφυλιακό αποτύπωμα», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 246.

επιτροπή ή «οργάνωση» του ΕΑΜ, η αχτιδική επιτροπή του ΚΚΕ στην τομεακή επιτροπή ή «τομέας» του ΕΑΜ, η επαρχιακή επιτροπή του ΚΚΕ στην επαρχιακή επιτροπή του ΕΑΜ, η περιφερειακή επιτροπή του ΚΚΕ στην περιφερειακή επιτροπή του ΕΑΜ και το πανθεσσαλικό γραφείο του ΚΚΕ στην πανθεσσαλική επιτροπή του ΕΑΜ. Η τοπική επιτροπή συνήθως απαρτιζόταν από κατώτερα έως μεσαία στελέχη, η τομεακή επιτροπή από μεσαία στελέχη και οι υπόλοιπες επιτροπές από μεσαία και ανώτερα στελέχη.

Μέλη του ΚΚΕ κατά βάση αλλά και εξωκομματικοί με κίνητρο τον πατριωτισμό βολιδοσκοπούσαν του κατοίκους των χωριών, ώστε να διαπιστώσουν τις διαθέσεις τους και στη συνέχεια συγκροτούσαν την οργάνωση και καθόριζαν τον υπεύθυνο με την παρότρυνση του εκπροσώπου της καθοδήγησης του ΚΚΕ από τη Λάρισα. Μια καλή εικόνα για τη συγκρότηση του ΕΑΜ έχουμε από το χωριό Μελίβοια. Αφού η πενταμελής ομάδα των «συνωμοτών» διαπίστωσε πρώτα την προθυμία των κατοίκων για αντιστασιακή δραστηριότητα, προχώρησε στην ίδρυση του, ορίζοντας υπεύθυνο του ΕΑΜ το μόνιμο υπαξιωματικό του Ελληνικού Ναυτικού Κλεάνθη Ευθυμιάδη:

Ήταν μια παγερή νύχτα του Φλεβάρη 1942 [...]. Μερικές σκιές γλίστρησαν αστραπιαία δίπλα του και τρύπωσαν στου Κώστα Αδαμούλη το τσαγκαράδικο. Αμέσως εφαρμόστηκαν μέτρα ασφαλείας. Σκοτεινά χωριά στα δύο παράθυρα γιατί δεν υπήρχαν πατζούρια. Σκοπιές σε πολλά σημεία του χωριού για κάθε ενδεχόμενο. [...] Η ώρα πλησίαζε τις 23.30, όταν εμφανίστηκε ένας μικρόσωμος μελαχρινός άνδρας, γεμάτος ζωντάνια και αποφασιστικότητα. Ήταν ο εκπρόσωπος της καθοδήγησης του ΚΚΕ από τη Λάρισα ο ιντρούχτορας σ. Κώστας Χαλκιάς (Βουνίσιος). [...] Όλοι μας ήμασταν συγκινημένοι. [...] Πριν αρχίσει η συνεδρίαση ψάλαμε τον εθνικό μας ύμνο και μια στροφή του θούριου του Ρήγα. [...] Ύστερα από αυτό, ο εκπρόσωπος του κόμματος και του ΕΑΜ αναφέρθηκε στα καθήκοντα μας γενικά και ειδικά για τον καθένα που θ' αναλάμβανε επικεφαλής των ΕΑΜικών οργανώσεων και προχωρήσαμε στην εκλογή των υπευθύνων της κομματικής και των άλλων οργανώσεων του ΕΑΜ.⁵⁹

Οι Ιταλοί αντέδρασαν στην ανάπτυξη του ΕΑΜ, συλλαμβάνοντας ένα μεγάλο αριθμό υπόπτων στη Λάρισα. Συνέλαβαν το φθινόπωρο του 1942 πενήντα μέλη του ΕΑΜ. Οι πληροφοριοδότες σε σπάνιες περιπτώσεις έδιναν αξιόπιστες πληροφορίες. Κάποιους τους είχαν δει σε καφενεία να μιλάνε με γνωστά μέλη του ΕΑΜ άλλοι ήταν απλά ενοικιαστές στο σπίτι ενός υπόπτου. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε πολύ κόσμο που δεν είχε σχέση με το ΕΑΜ να σκέφτεται μήπως έπρεπε να βγει στο βουνό για να σωθεί. Μία ομάδα η οποία ένιωθε έντονη ανασφάλεια ήταν αυτή των αξιωματικών.

⁵⁹ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 31-36, 191-192.

Αυτοί είχαν συνεχίσει να πληρώνονται από την κυβέρνηση. Αυτό λειτούργησε ως κίνητρο παραμονής στις οικίες τους. Στα μέσα όμως του 1942, οι Ιταλοί άρχισαν να υποψιάζονται πολλούς από αυτούς τους βενιζελικούς απότακτους του 1935 κατά κύριο λόγο για δραστηριότητες εναντίον τους και άρχισαν να τους μεταφέρουν σε στρατόπεδα της Ιταλίας. Το ταξίδι ήταν επικίνδυνο σε συνθήκες πολέμου και μερικές από αυτές τις αποστολές δεν ολοκληρώθηκαν.⁶⁰

Για να αντιμετωπίσουν την ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος, το φθινόπωρο του 1942, ο ιταλικός στρατός κατοχής προχώρησε στη λήψη μιας σειράς από μέτρα για τον περιορισμό του. Αρχικά, η Καραμπινιερία Αγιάς προχώρησε στη σύλληψη ύποπτων ομάδων, αξιωματικών και διανοούμενων. Συνέλαβε το συνταγματάρχη Ανδρέα Κοτσιάφτη, το λοχαγό Στυλιανό Δούβλη, τους γιατρούς Δημήτρη Κανδύλη, Λέοντα Καλλέργη και Ευάγγελο Βλαχάκη, τον κτηνίατρο Κλέαρχο Πατέρα και το δικηγόρο Σοφοκλή Ευστρατιάδη. Όλους τους μετέφεραν στις φυλακές Αβέρωφ και στην συνέχεια στην Πάτρα με τελικό προορισμό την Ιταλία. Το ιταλικό πλοίο που μετέφερε τους κρατούμενους στην Ιταλία τορπιλίστηκε και βυθίστηκε. Τυχρός στάθηκε ο Λέων Καλλέργης ο οποίος δεν επιβίβαστηκε στο πλοίο. Ο Ανδρέας Κοτσιαύτης και ο Σοφοκλής Ευστρατιάδης επιβίωσαν στη ταραγμένη θάλασσα επί δύο ημέρες, περισυλλέγησαν από ιταλικά πλοία και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης της Νότιας Ιταλίας, όπου και απελευθερώθηκαν από συμμαχικά στρατεύματα.⁶¹

Την ίδια περίοδο η Καραμπινιερία Αγιάς συνέλαβε πλήθος στελεχών του ΚΚΕ και του ΕΑΜ της ευρύτερης περιοχής. Οι τρεις συλληφθέντες, Δημήτρης Φωτίου, Δημήτρης Χατζηνίκος και Γιώργος Κουρσιούμης, αφού απορρίφθηκαν από τον ΕΛΑΣ, στον οποίο προορίζονταν για κατάταξη, στην ανάκριση έδωσαν πληροφορίες στον Γκρίφο για τους στρατολόγους τους. Έτσι, συνελήφθησαν οι οργανωτές του ΕΑΜ Αγιάς Δημήτρης Χατζηευθυμίου και Γιώργος Παπαϊωάννου. Οι νέες ανακρίσεις και τα βασανιστήρια στο υπόγειο της Καραμπινιερίας οδήγησαν σε νέο κύκλο συλλήψεων. Πρωτοπόροι της Αντίστασης, όπως ο μετέπειτα πρόεδρος της κοινότητας Αγιάς Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, ο διοικητής της χωροφυλακής Αγιάς Δημήτρης Νικολής και πολλοί άλλοι παραπέμφθηκαν στο στρατοδικείο πολέμου στην Αθήνα στις 5-2-1943. Οι δύο οργανωτές του ΕΑΜ, Χατζηευθυμίου και Παπαϊωάννου, καταδικάστηκαν σε θάνατο, όπως και ο Γιώργος Μπλάνας και

⁶⁰ Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 158-159.

⁶¹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 35-36 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 78-79.

Δημήτρης Προκόβας ερήμην σε θάνατο, ενώ οι υπόλοιποι φυλακίστηκαν στο Χαϊδάρι έως την ιταλική συνθηκολόγηση.⁶²

Πριν από αυτή τη μαζική δίωξη είχε προηγηθεί η σύλληψη, ο βασανισμός και η εκτέλεση των Κώστα Καραμπάτσα, Δημήτρη Βουλγαράκη, Κωνσταντίνου Φλούδα και Κωνσταντίνου Δρόλια. Ο γραμματέας της Επαρχιακής Επιτροπής Αγιάς του ΚΚΕ, Κώστας Καραμπάτσας από το χωριό Γερακάρι, πολιτικός εξόριστος της δικτατορίας Μεταξά στον Άγιο Ευστράτιο συνελήφθη από την Καραμπινιερία με την κατηγορία του οργανωτή του ΕΛΑΣ στον Κίσσαβο. Αφού βασανίστηκε για ημέρες εκτελέστηκε στις 5 Ιανουαρίου 1943 στην εκκλησία της Σωτηρίτσας, που βρίσκεται λίγο έξω από την Αγιά.⁶³ Ο κατοχικός πρόεδρος της Αγιάς, Πέτρος Πετράκης, που υποχρεωτικά παρευρέθηκε στην εκτέλεση κλονίστηκε τόσο από αυτό το γεγονός, ώστε συνελήφθη και ο ίδιος και μεταφέρθηκε μέχρι τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας στο στρατόπεδο αιχμαλώτων στη Λάρισα. Οι δύο από τους άλλους τρεις αγωνιστές της Αντίστασης εκτελέστηκαν στον ίδιο χώρο στις 7 Ιανουαρίου και ο τρίτος στην περιοχή της Καρδίτσας, με την κατηγορία της συνεργασίας με τους αντάρτες. Τον Φεβρουάριο του 1943 ακολούθησε η εκτέλεση των δύο οργανωτών του ΕΑΜ, Δημήτρη Χατζηευθυμίου και Γιώργου Παπαϊωάννου. Στις 19 Φλεβάρη εκτελέστηκαν μπροστά στον ναό της Σωτηρίτσας. Παρών στην εκτέλεση ήταν ο νέος, διορισμένος πρόεδρος Αγιάς, ο δικηγόρος στο επάγγελμα Γιάννης Γιανναρός και ο ιερέας Ζημπής Παπαστέριος. Οι Ιταλοί μάλιστα έλαβαν ιδιαίτερα μέτρα ασφαλείας. Ολόκληρο το τάγμα περικύκλωσε την περιοχή ώστε να αποτρέψει πιθανή επίθεση ανταρτών. Τελευταία θύματα του ιταλικού στρατού Κατοχής ήταν ο Συμεών Γούτος και ο Γιάννης Κουτσογιάννης, κτηματίας με μεγάλη οικονομική επιφάνεια από τους Νερόμυλους. Ο Κουτσογιάννης ο οποίος λειτουργούσε ως πληροφοριοδότης και ως στρατολόγος των ανταρτών συνελήφθη μετά από μια απόπειρα στρατολόγησης

⁶² Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 36-38 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 69-73 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, σ. 122-123.

Από την Αγιά συνελήφθησαν οι Δημήτρης Χατζηευθυμίου, Γιώργος Ριζάκης, Δημήτρης Φωτίου, Γιώργος Κουρσιούμης, Δημήτρης Χατζηνίκος, Νίκος Μαυρομάτης, Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, Δημήτρης Νικολής, Βάιος Τζίφος και Βασίλης Μυλωνάς. Από το Μεταξοχώρι οι Δημήτρης Βαγενάς και Βαγγέλης Γούτος. Από το Μεγαλόβρυσο ο Θωμάς Σουλτούκης. Από την Ανατολή ο Στέργιος Μανίκας, Από τη Σκήτη οι Γιώργος Παπαϊωάννου, Θανάσης Κρίκας και Δημήτρης Δέλλας. Από τη Σωτηρίτσα ο Δημήτρης Ριζάκης. Από την Ποταμιά οι Φίλιππος Βλαχάβας και Κωνσταντίνος Δανιλούλης. Από τη Λάρισα οι Πέτρος Θέμελης, Βαγγέλης Τράμπας, Θανάσης Παπακωνσταντίνου, Βαγγέλης Μπαρτζιώτας και Κωνσταντίνος Μακρής.

⁶³ Ευάγγελος Καραμπάτσας, «Μνήμες και πληγές από την ιταλική Κατοχή στην Επαρχία Αγιάς», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Λάρισα 2004, σ. 122-124.

Ιταλών στρατιωτών. Καταδικάστηκε από το Στρατοδικείο και εκτελέστηκε τον Ιούνιο του 1943 στο στρατόπεδο του Χαϊδαρίου.⁶⁴

Το δίκτυο του ΕΑΜ, το οποίο ανεπιτυχώς προσπάθησαν οι κατοχικές δυνάμεις να διαλύσουν ανασυγκροτήθηκε μέσα στο 1943. Από τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα μπορούμε να εντοπίσουμε το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των υπευθύνων του ΕΑΜ καθώς και τη σχέση τους με το ΚΚΕ.

Πίνακας 2. Υπεύθυνοι ΕΑΜ

Χωριό	Υπεύθυνος ΕΑΜ	Υπεύθυνοι Περιφερειακής Επιτροπής
Αγιά	Βασίλειος Αναστασίου Τάκης Τζιτζιλήρης Αθανάσιος Πετρούλης	Νικόλαος Δεληπάσχος Κωνσταντίνος Κανάκης
Ανατολή	Κωνσταντίνος Κουκουλιός	
Μεγαλόβруσο	Γιάννης Παπαϊωάννου	
Μελίβοια	Κλεάνθης Ευθυμιάδης	
Σωτηρίτσα	Δημήτριος Ριζάκης	
Καρίτσα	Νικόλαος Βόγιας Γεώργιος Παρλέρος	
Μαρμαρίνη	Θανάσης Αρκούδας	
Πλασιά-Καστρί	Νικόλαος Μαρούλης	
Καλαμάκι	-	
Αετόλοφος	Ευθύμιος Μπουρτένας	
Σκήτη	Σταύρος Δέλλας	
Γερακάρι	Κωνσταντίνος Μανίκας	
Ανάβρα	Γιώργος Βασιλείου	
Νερόμυλοι	Δημήτριος Μπακούρας	
Σκλήθρο	Κατίνα Αλεξίου	
Ποταμιά	Γιάννης Τζούνης	
Μεταξοχώρι	Γεώργιος Σέτσικας Λάζαρος Τσικρίκης	

Σημείωση: Τα ονόματα των Υπευθύνων του ΕΑΜ αντλήθηκαν από το βιβλίο του Στέφανου Ριζάκη. Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 27, 44-46.

Οι υπεύθυνοι του ΕΑΜ, όπως προκύπτει από των παραπάνω πίνακα ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία άνδρες. Από τα 17 χωριά μόνο σε ένα υπεύθυνη ήταν γυναίκα. Στο χωριό Σκλήθρο η Κατίνα Αλεξίου. Το μορφωτικό τους επίπεδο για την εποχή ήταν υψηλό, αφού κάποιοι από αυτούς ήταν δάσκαλοι, όπως ο Τάκης Τζιτζιλήρης και ο Αθανάσιος Πετρούλης από την Αγιά, ενώ άλλοι ήταν απόφοιτοι του Σχολαρχείου Αγιάς, όπως ο Κλεάνθης Ευθυμιάδης από τη Μελίβοια. Η σχέση των υπευθύνων του ΕΑΜ με το ΚΚΕ ήταν στενή αφού οι περισσότεροι αν όχι όλοι τους

⁶⁴ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 38-43 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 76-77.

ήταν μέλη του κόμματος. Τα μέλη δηλαδή των τοπικών οργανώσεων του ΚΚΕ και τα μέλη των τοπικών ΕΑΜικών οργανώσεων ταυτίζονταν.

Στην προπολεμική Ελλάδα οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες από τη δημόσια ζωή και δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Αυτές άρχισαν να εντάσσονται στην οργάνωση, όταν το ΕΑΜ αναπτύχθηκε σε μαζικό επίπεδο, μετά την άνοιξη του 1943. Μέσα σε έναν χρόνο είχε συντελεστεί η αλλαγή. Οι γυναίκες είχαν βγει για πρώτη φορά από τα σπίτια τους, είχαν ενταχθεί στο ΕΑΜ, συμμετείχαν στις βοηθητικές υπηρεσίες του ΕΛΑΣ ως μάνες, σύζυγοι και αδελφές. Στη συνέχεια, πήραν μέρος ακόμα και σε ένοπλα τμήματα και πρωτοστάτησαν σε διαδηλώσεις χωρίς την παρουσία των ανδρών τους. Δεν ήταν οι χειραφετημένες γυναίκες των πόλεων αλλά οι αγρότισσες της επαρχίας που φορούσαν τις τοπικές ενδυμασίες τους.⁶⁵

Το Μάιο του 1944 έγινε η πρώτη κινητοποίηση στη Λάρισα. Οι γυναίκες από τα χωριά του νομού κατέφθασαν με κάθε μέσο στην πόλη με αιτήματα την αποχώρηση των κατακτητών από τη χώρα, τη χορήγηση τροφίμων και φαρμάκων από τον Ερυθρό Σταυρό, τη διακοπή της τρομοκρατίας, την απελευθέρωση των ομήρων και τη διάλυση των προδοτικών οργανώσεων, όπως για παράδειγμα της οργάνωσης ΕΑΣΑΔ. Οι περισσότερες γυναίκες που κατάφεραν να φτάσουν στη Λάρισα προέρχονταν από τα ανατολικά του νομού, από τα Αμπελάκια, το Συκούριο και από τα χωριά της Επαρχίας Αγιάς. Η επιτροπή κινητοποίησης της Επαρχίας Αγιάς αποτελείτο από τις Φούλα Σχοινά-Αναστασίου, Γεωργία Σιμούλη, Κούλα Αγορίτσα, Άννα Νταρίκα και τη δασκάλα Καλυψώ Αλεξούλη. Στη Λάρισα κατά τη διάρκεια της κινητοποίησης δέχτηκαν επίθεση από τους άνδρες του Παπα-Αναξαγόρα⁶⁶ και συνελήφθησαν αρκετές. Κρατήθηκαν στο ξενοδοχείο Παρθενών για ένα 24ωρο και αργότερα αφέθησαν ελεύθερες. Τρείς μήνες, μετά τον Αύγουστο, έγινε η δεύτερη κινητοποίηση. Στην πλατεία της Λάρισας οι γυναίκες δέχτηκαν για άλλη μια φορά επίθεση από άνδρες των ΕΑΣΑΔ και συνελήφθησαν αρκετές. Οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο αντιαεροπορικής άμυνας, αφού έγινε μια πρώτη διαλογή ανάμεσα σε παντρεμένες και ανύπαντρες, όπου παρέμειναν για κάποιο διάστημα εργαζόμενες στα

⁶⁵ Τασούλα Βερβενιώτη, «Οι γυναίκες της Θεσσαλίας στην Αντίσταση: Οι αναπαραστάσεις τους από τον αντιστασιακό τύπο», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Λάρισα 2004, σ. 163-167 / Για τα καθήκοντα των γυναικών του ΕΑΜ βλ. ΕΑΜ, *Πως πρέπει να δουλεύει η γυναίκα στο Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*, Ντοκουμέντα του ελληνικού προοδευτικού κινήματος 3, Φλεβάρης 1943.

⁶⁶ Ο ιερέας Αναξαγόρας Γεωργουσόπουλος από τους Σοφάδες Καρδίτσας διετέλεσε πολιτικός και θρησκευτικός αρχηγός του ΕΑΣΑΔ καθώς και τοπικός αρχηγός του στη Λάρισα. Για την οργάνωση ΕΑΣΑΔ βλ. Γιάννης Πριόβολος, *Εθνικιστική «αντίδραση» και Τάγματα Ασφαλείας, Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944*, Αθήνα 2018, σ. 243-257.

χωράφια υπό την απειλή μεταφοράς τους στη Γερμανία μέχρι την απόλυση τους. Μάλιστα τμήματα του μηχανικού Ολύμπου του ΕΛΑΣ οργάνωσαν σχέδιο απελευθέρωσης τους. Κατά την παραμονή τους στο στρατόπεδο εξέλεξαν συντονιστική επιτροπή με υπεύθυνη την Πετρούλα Κεραμίδα από το Συκούριο, την Μαρίνα Παπαδημητρίου⁶⁷ από την Ανατολή, τη Σοφία Κατσίνου-Σουφλή⁶⁸ από την Ανατολή, την Κατίνα Καραλή από τη Μαρμαρίνη, τη Φωτεινή Σκάρπου-Ντακούλα⁶⁹ από την Αγιά και την Κατίνα Τσαντίκου-Χαϊδούλη⁷⁰ από την Ανάβρα. Η επιτροπή κατάφερε να έρθει σε επαφή με την οργάνωση του ΕΑΜ Λάρισας μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και κατόρθωσε να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων.⁷¹

Οι πιο νέοι οργανώθηκαν σε ξεχωριστές οργανώσεις νεολαίας. Η Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαιών Ελλάδας (ΟΚΝΕ), επίσημη ονομασία της νεολαίας του ΚΚΕ, ακολούθησε τη στρατηγική του κόμματος για ευρείες αντιστασιακές οργανώσεις και υλοποιώντας την απόφαση της 8ης Ολομέλειας του ΚΚΕ προχώρησε στην ίδρυση του ΕΑΜΝ (Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου Νέων), στις 5 Φεβρουαρίου 1942. Η νέα οργάνωση δημιούργησε οργανώσεις κυρίως στους φοιτητές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και σε στρώματα εργαζομένων νέων

⁶⁷ Η Μαρίνα Παπαδημητρίου ήταν σύζυγος του Γιώργου Παπαδημητρίου (Βύρωνα), αξιωματικού του ΕΛΑΣ και του ΔΣΕ, ο οποίος εκτελέστηκε στο Μεζούρλο Λάρισας τον Αύγουστο του 1949.

⁶⁸ Η Σοφία Κατσίνου-Σουφλή ήταν αδελφή του αξιωματικού του ΕΛΑΣ και μετέπειτα διοικητή του Αρχηγείου Κισσάβου-Μαυροβουνίου του ΔΣΕ, Κώστα Κατσίνου. Ο Κώστας Κατσίνος σκοτώθηκε το 1948 στα Αγραφα.

⁶⁹ Η Φωτεινή Σκάρπου-Ντακούλα στα χρόνια του Εμφυλίου εξορίστηκε στο Τρίκερι για τρία χρόνια.

⁷⁰ Η Κατίνα Τσαντίκου-Χαϊδούλη καταγόταν από το Φανάρι Καρδίτσας. Πριν τον πόλεμο μετακόμισε στη Λάρισα και αργότερα στην Ανάβρα, λόγω του βομβαρδισμού της Λάρισας από την ιταλική αεροπορία. Στη μάχη που διεξήγαγε ο ΕΛΑΣ στο Ελευθέριο εναντίον της γερμανικής φρουράς το καλοκαίρι του 1944 διετέλεσε χρέη νοσοκόμας. Φυλακίστηκε έως το 1947. Μετά την απελευθέρωση της εντάχθηκε στο ΔΣΕ με καθήκοντα νοσοκόμας.

⁷¹ Στέφανος Ριζάκης, *Κινητοποιήσεις αντιστασιακών γυναικών στη Λάρισα το 1944*, Αθήνα *χχ*, σ. 5-14 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, σ. 140-147 / Χρήστος Βραχνιάρης, *Τα χρόνια της λαϊκής εποποιίας*, Αθήνα 1983, σ. 238-241.

Η εφημερίδα «Αλήθεια», Νομαρχιακό όργανο του ΕΑΜ Λάρισας, έγραφε στις 30 Ιουνίου 1944: «Εκατοντάδες γυναίκες απ' τα χωριά του Μαυροβουνίου και του Κισσάβου κάνουν ηρωική κάθοδο στην Λάρισα και μέσα σ' αληθινές μάχες με τους εασαδίτες διαδηλώνουν στους δρόμους της και απαιτούν να σταματήσουν οι κρεμάλες, να διαλυθούν τα μαζώματα των προδοτών, να αφεθούν λεύτερες οι αποστολές τροφίμων και να ματαιωθεί η συγκέντρωση που τοιμάζουν οι φασίστες». *Αλήθεια*, 30 Ιουνίου 1944.

Στην κινητοποίηση του Μαΐου πήραν μέρος ανάμεσα σε άλλες οι: Μαρία Γκουντή, Παρασκευή Μασούρα, Σωτηρία Τιμπούκα, οι αδελφές Ευαγγελή και Όλγα (κόρες του παπά-Στέργιου), Σωτηρία Τιμπούλη, Ασπασία Μπουρτζιώλου, Αντωνία Χατζηευθυμίου (σύζυγος του Δημήτρη Χατζηευθυμίου που εκτέλεσαν οι Ιταλοί στην Αγιά), Ευανθία Καρδάρα, Γεωργία Σιμούλη, Κούλα Αγορίτσα, Αγορίτσα και Βασιλική Τσαντίκου, οι δασκάλες Ρούλα Τζαβέλλα από το Καλαμάκι και Ελευθερία Κούργια από Ελάτεια Κισσάβου.

Στην κινητοποίηση του Αυγούστου πήραν μέρος οι: Στέλλα Κοκκάλα, Ουρανία Πανάγου, Κυράτσα Βασιλείου, Νίτσα Παπαϊωάννου, Ειρήνη Κατσίνου, αδελφές Τσακνή από το Στόμιο, Μαρία Νασίκα, Αφροδίτη Παπαϊωάννου, Χρυσάνθη Καναρά, Στέλλα Διμπουρλάγκα, Δέσποινα Μυγδαλή, Χρυσή Καλτσά, Βασιλική Σοφλιού, Μαρία Κωστούλα και άλλες.

στην Αθήνα και τον Πειραιά. Ο αριθμός των μελών του δεν ξεπερνούσε τις 10.000, στα τέλη του 1942. Το Φεβρουάριο του 1943 η επιθυμία διεύρυνσης της οργάνωσης οδήγησε στην ίδρυση της ΕΠΟΝ. Η ΕΠΟΝ δημιουργήθηκε από 10 διαφορετικές οργανώσεις, που αυτοκαταργήθηκαν για να δημιουργήσουν το νέο σχήμα. Η ΕΠΟΝ στο τέλος της Κατοχής έφτασε να αριθμεί 600.000 νέους και νέες. Η ΕΠΟΝ μαζικοποιήθηκε σε τέτοιο βαθμό, γιατί σε σχέση με άλλες οργανώσεις νεολαίας επεξεργάστηκε την πιο ολοκληρωμένη πρόταση ζωής. Δε θα ήταν απλά μια εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση αλλά μία οργάνωση νεολαίας σε καιρό πολέμου και ειρήνης. Μέσα από την αντιστασιακή της εμπειρία, με την αλληλεγγύη και το ενδιαφέρον για το συνάνθρωπο η γενιά αυτή με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της -το θάρρος, την τόλμη, τη φαντασία- ενηλικιώθηκε και οραματίστηκε το μέλλον της. Ιδιαίτερη αξία αποκτά η παροχή δικαιώματος ψήφου σε αγόρια και κορίτσια άνω των 18 ετών που ως τότε ήταν αποκλεισμένα από την προπολεμική νομοθεσία.⁷²

Η νεολαία στη Θεσσαλία ήταν ήδη συσπειρωμένη στο Θεσσαλικό Ιερό Λόχο. Ο ΘΙΑ συμμετείχε αργότερα ως ιδρυτικό μέλος της ΕΠΟΝ η οποία ιδρύθηκε στην περιοχή το Μάρτιο του 1943. Οργανωτικά η Θεσσαλία, όπως και οι υπόλοιπες περιοχές της χώρας, είχε ως ανώτατο όργανο ένα Συμβούλιο Περιοχής και τέσσερα Νομαρχιακά Συμβούλια: Νομαρχιακό Συμβούλιο Λάρισας, Μαγνησίας, Καρδίτσας, Τρικάλων. Τα Νομαρχιακά Συμβούλια απαρτίζονταν από τα εικοσιένα Επαρχιακά Συμβούλια. Το Νομαρχιακό Συμβούλιο Λάρισας, με έδρα του την ίδια πόλη αποτελείτο από πέντε επαρχιακά συμβούλια: Λάρισας, Τυρνάβου, Αγιάς, Κάμπου (Νίκαιας) και Ελασσόνας.⁷³

Στην Επαρχία Αγιάς η ιδρυτική συνδιάσκεψη έγινε το Μάρτιο του 1943 στο σχολείο του χωριού Ανατολή. Υπεύθυνος της ΕΠΟΝ περιφέρειας Αγιάς εκλέχτηκε ο Δημήτρης Παπαϊωάννου με καταγωγή από την Ανατολή. Στη συνέχεια έγιναν συγκεντρώσεις σε όλα τα χωριά του τομέα Κισσάβου-Μαυροβουνίου, όπου εκλέχτηκαν τα Συμβούλια και οι υπεύθυνοι της ΕΠΟΝ.

⁷² Οντέτ Βαρών-Βασάρ, «Αντιστασιακές Οργανώσεις Νέων (1941 - 1944). Από το ατομικό στο συλλογικό», *Μνήμων* (1992), τόμ. 14ος, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, σ. 150-165.

⁷³ Οντέτ Βαρών-Βασάρ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς, Νέοι και νέες στην Κατοχή και στην Αντίσταση*, Εστία, Αθήνα 2009, σ. 382-384, 390.

Πίνακας 3. Υπεύθυνοι ΕΠΟΝ

Χωριό	Υπεύθυνος ΕΠΟΝ
Ανατολή	Δημήτρης Παπαϊωάννου
Αγιά	Τάκης Τζιτζιλέρης Γιώργος Ευθυμιάδης
Μεγαλόβρυσο	Σπύρος Μαλαχτάρης
Μελίβοια	Γιώργος Ευθυμιάδης (Υπεύθυνος τομέα Μαυροβουνίου) Στέφανος Παπαρίζος
Σωτηρίτσα	Στέφανος Ριζάκης
Καρίτσα	Γιάννης Βόγιας Δημήτρης Βόγιας Αντώνης Σπανός
Μαρμαρίνη	Νίκος Συρακούλης Χρυσούλα Καλτσά
Πλασιά-Καστρί	Αλέξανδρος Νάσιος
Καλαμάκι	Τρύφωνας Τζίκας
Αετόλοφος	Αλέκος Ντούσιας Νίκος Μυλωνάς
Σκήτη	Στέργιος Τσούμαρης
Γερακάρι	Γιώργος Ζέικος
Ανάβρα	Αντώνης Αγγελάκης Γρηγόρης Ανδρέου Θανάσης Κουρέλος
Νερόμυλοι	Δημήτρης Γαρουφαλιάς
Σκλήθρο	Ελπινίκη Αλεξίου
Ποταμιά	Σωτήρης Βλαχάβας
Μεταξοχώρι	Γιώργος Παπαδημητρίου

Σημείωση: Στέφανος Ριζάκης, ό.π., σ. 44-46.

Πίνακας 4. Υπεύθυνοι και μέλη του Επαρχιακού και του Περιφερειακού Συμβουλίου Αγιάς

Επαρχιακό Συμβούλιο Αγιάς	Περιφερειακό Συμβούλιο Αγιάς
Ταξιάρχης Βακάλης (Α΄ Γραμματέας)	Δημήτριος Παπαϊωάννου
Θωμάς Παπακωνσταντίνου (Β΄ Γραμματέας)	
Κωνσταντίνος Χαραράς (Διαφοτιστής)	
Βούλα Παπαευστρατίου (Υπεύθυνη ΕΠΟΝιτισσών)	
Λευτέρης Μακρής (Μέλος)	
Χρήστος Αλεξίου (Υπεύθυνος Αετόπουλων)	

Σημείωση: Στέφανος Ριζάκης, ό.π., σ. 32, 34-35.

Οι υπεύθυνοι της ΕΠΟΝ ήταν νέοι, ηλικίας κάτω των εικοσιπέντε ετών. Από τους παραπάνω πίνακες προκύπτει ότι στην πλειοψηφία τους ήταν άντρες. Στο χωριό Μαρμαρίνη Κισσάβου, υπεύθυνη της ΕΠΟΝ διετέλεσε για κάποιο διάστημα η Χρυσούλα Καλτσά και στο χωριό Σκλήθρο Μαυροβουνίου η Ελπινίκη Αλεξίου. Στο Επαρχιακό Συμβούλιο Αγιάς υπεύθυνη ΕΠΟΝιτισσών διετέλεσε η Βούλα

Παπαευστρατίου. Πολλά στελέχη της ΕΠΟΝ όπως και στην περίπτωση του ΕΑΜ προέρχονταν από το χώρο του ΚΚΕ αν και είναι δύσκολο να καθοριστεί ο ακριβής αριθμός, καθώς λείπουν τα στοιχεία για την κομματική ταυτότητα πολλών υπευθύνων ή για το χρόνο ένταξής τους στο ΚΚΕ.

Ακόμα όμως και στους εξωκομματικούς υπήρχε η αίσθηση ότι τόσο η ΕΠΟΝ όσο και ολόκληρο το απελευθερωτικό κίνημα, βρισκόταν υπό την καθοδήγηση του ΚΚΕ. Οι προκαταλήψεις εναντίον του είχαν πια υποχωρήσει, «Εμείς οι νέοι ακούγαμε για το ΚΚΕ στα παλιότερα χρόνια και αισθανόμασταν μια φοβία. Και τώρα ήλθε η ώρα της συμπόρευσης» γράφει ο Τάκης Καρδάρης, εξωκομματικός και ο ίδιος στα απομνημονεύματά του.⁷⁴

Στόχος της καθοδήγησης της ΕΠΟΝ ήταν η μαζικοποίηση της με τη στράτευση νέων αγοριών και κοριτσιών. Η στρατολόγηση των αγοριών αποδείχτηκε εύκολη υπόθεση. Η μεγάλη πρόκληση για τα στελέχη της ΕΠΟΝ ήταν η ένταξη στην οργάνωση των νεαρών κοριτσιών. Ο συντηρητισμός επικρατούσε στην αγροτική ύπαιθρο όσον αφορούσε τις σχέσεις των δύο φύλων.

Δεν ήταν εύκολη υπόθεση τότε να «μαζέψεις» τα δύο φύλα του χωριού σε μια κοινή τοποθεσία λ.χ. να μετάσχουν σε μια πολιτική ή καλλιτεχνική εκδήλωση της οργάνωσης. Το μεγαλύτερο εμπόδιο ήταν οι γονείς των παιδιών, κυρίως των κοριτσιών, που έτρεμαν ακόμα και τον ίσκιο τους και δεν μπορούσαν να καταλάβουν πως είναι δυνατόν να βρεθούν αγόρια και κορίτσια μαζί σε μια πολιτική εκδήλωση, είτε σε ένα γλέντι. «Σμίγει μωρέ η φωτιά με το μπαρούτι», φώναζαν οι πιο... ξύπνιοι! Μερικοί μάλιστα ήταν τόσο ξεροκέφαλοι, που κλείδωναν τις κόρες τους στο σπίτι όλο το 24ωρο, για να μην παρευρεθούν σε κάποια συγκέντρωση της νεολαίας με τα αγόρια.⁷⁵

Το πρόβλημα των γονέων παραμερίστηκε σταδιακά. Οι νέοι ΕΠΟΝίτες προσκαλούσαν αρχικά τις αδερφές και τις συγγενείς τους. Στα θεατρικά έργα, στις χοροεσπερίδες και στις υπόλοιπες εκδηλώσεις συμμετείχαν και οι γονείς, ενώ σημαντική στη στρατολόγηση ήταν η προσφορά πρωτοπόρων κοριτσιών. Μια τέτοια περίπτωση ήταν η εικοσάχρονη Εβραία Ζουλή Αλγκούστη η οποία βρέθηκε στην περιοχή μαζί με την οικογένειά της. Σε μία ομιλία της τον Αύγουστο του 1943 για τη θέση και τα δικαιώματα της γυναίκας στο χωριό Σωτηρίτσα, όπου ήταν συγκεντρωμένο όλο το χωριό, λόγω μιας θρησκευτικής γιορτής, οι γυναίκες άρχισαν να καταφέρονται εναντίον των ανδρών τους. Τότε ένας άντρας του χωριού πλησίασε τον υπεύθυνο της ΕΠΟΝ Στέφανο Ριζάκη, ζητώντας την παρέμβαση του, απειλώντας

⁷⁴ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 92.

⁷⁵ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 40-41.

τον ώστε η ομιλήτρια να ανακαλέσει. Ο υπεύθυνος της ΕΠΟΝ του εξήγησε ότι το ζήτημα δεν ήταν οικογενειακό, όπως το αντιλήφθηκε ο οργισμένος συγχωριανός του αλλά κοινωνικό.⁷⁶

Νέοι και νέες έρχονταν για πρώτη φορά πιο κοντά. Μπορούσαν να συναντηθούν στις συνελεύσεις, στις ομιλίες, στις διάφορες άλλες δραστηριότητες, στου κοινούς αγώνες. Παρόλα αυτά η νέα σχέση μεταξύ των δύο φύλων ήταν ακόμα δειλή. Παρά την ιδεολογία συχνά επικρατούσε ο πουριτανισμός στη νοοτροπία, κάτι συνηθισμένο για τον αγροτικό κόσμο εκείνης της εποχής. Η συντηρητική νοοτροπία σε συνδυασμό με τις συκοφαντίες ότι οι αριστερές γυναίκες δεν είχαν ηθικούς φραγμούς αφού αρνούνταν τη θρησκεία και την οικογένεια δημιουργούσε ιδιαίτερα προβλήματα στον τομέα των διαπροσωπικών σχέσεων.⁷⁷

Τα θεατρικά έργα της ΕΠΟΝ διακατέχονταν από το πατριωτικό και το επαναστατικό τους περιεχόμενο. Ήταν η πρώτη φορά που οι αγρότες της υπαίθρου έρχονταν σε επαφή με το θέατρο. Στο χωριό Σωτηρίτσα για παράδειγμα ανέβηκαν δύο παραστάσεις στο σχολείο του χωριού με τη βοήθεια του δασκάλου Παπαευστρατίου. Το πρώτο είχε τον τίτλο «Να ζει το Μεσολόγγι» και το δεύτερο οι «δύο κουμπάροι».⁷⁸ Από τους τίτλους είναι ολοφάνερο ότι το ένα με τις αναφορές του στην επανάσταση του 1821 είχε στόχο την καλλιέργεια του πατριωτισμού, ενώ το δεύτερο με το κοινωνικό του περιεχόμενο την κοινωνική αλλαγή. Στο χωριό Μελίβοια ανέβηκαν στις αρχές του 1944 «τρεις θεατρικές παραστάσεις, διάφορες κωμωδίες και επαναστατικοί χοροί εκ μέρους των συναγωνιστριών, με πολύ καλές επιτυχίες. Πραγματοποιήθηκαν μια λέσχη, και δυό ετοιμάζονται». Επίσης, «στη γιορτή στις 23 Φλεβάρη πραγματοποιήθηκε σ' όλο το τμήμα μας μια πλατιά εκπολιτιστική δράση. Βάλθηκε δοξολογία, επακολούθησαν διαλέξεις και πολλά ποιήματα. Έγινε κοινό γεύμα Επονιτών και Επονιτιστών και αητόπουλων...».⁷⁹ Η ΕΠΟΝ Μαρμαρίνης διέθετε τρεις χορωδίες και ομάδες καθαριότητας «που επανειλημμένα συνιστούσαν στους χωριανούς τη μεγάλη σημασία της καθαριότητας και συνιστούσαν να μην πετούν τα σκουπίδια στους δρόμους». Φιλοδοξία της ήταν η δημιουργία Λέσχης με βιβλιοθήκη, με στόχο την άνοδο του πνευματικού επιπέδου των μελών.⁸⁰ Ιδιαίτερα δραστήρια ήταν και η ΕΠΟΝ Αγιάς. Η λέσχη της

⁷⁶ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 50.

⁷⁷ Οντέτ Βαρόν-Βασάρ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς, Νέοι και νέες στην Κατοχή και στην Αντίσταση*, Εστία, Αθήνα 2009, σ. 108-113.

⁷⁸ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 35.

⁷⁹ *Νεανικός Πόθος*, 23 Φεβρουαρίου 1944.

⁸⁰ *Επονίτικη Φλόγα*, 15 Δεκεμβρίου 1943.

«στολισμένη με πράσινο διάφορα συνθήματα, με τακτοποιημένη τη βιβλιοθήκη και με πλούσιο μουσικό πρόγραμμα, γραμμόφωνο, κιθάρες, χορωδία» άνοιγε κάθε Πέμπτη, Σάββατο και Κυριακή βράδυ. Η θεατρική ομάδα της περιόδευε στα χωριά δίνοντας παραστάσεις. Στο Συκούριο (Κεσερλί) ανέβασε το έργο «μπροστά στο θάνατο» «που σημείωσε μεγάλη επιτυχία» και στη Σκήτη «παρουσίασε στους αντάρτες και αντιπροσώπους των συμμάχων, θεατρικά σκέτς, χαρίζοντας τους μερικές ώρες ψυχαγωγίας».⁸¹

Σημαντική ήταν η προσφορά της ΕΠΟΝ στον κοινωνικό τομέα και στον ένοπλο αγώνα. Οι Επονίτες του χωριού Δήμητρα διενήργησαν έρανο υπέρ της ΕΑ, συγκεντρώνοντας τρόφιμα και χρήματα. Τα κορίτσια της ΕΠΟΝ ασχολούνταν με την αποστολή δεμάτων στους αντάρτες και ενίσχυαν τα αναρρωτήρια τους. Έτσι, τα κορίτσια της ΕΠΟΝ Δήμητρας συγκέντρωσαν «40 αυγά, 10 οκάδες γάλα, έκαναν διάφορα γλυκά με αυτά, και μαζί με διάφορα άλλα φρούτα τα έστειλαν στο αναρρωτήριο των ανταρτών».⁸² Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι στρατολόγοι του ΕΛΑΣ κατέφθαναν στα χωριά, χτυπούσαν τις καμπάνες, καλούσαν σε συγκέντρωση τους κατοίκους και μετά από μια ομιλία με πατριωτικό περιεχόμενο οι νέοι κατατάσσονταν ομαδικά. Τα κενά εξάλλου που προκαλούσε η ένταξη σε ένοπλες ομάδες του ΕΛΑΣ καλύπτονταν από νεότερης ηλικίας αγόρια και κορίτσια, τα γνωστά Αετόπουλα.

Τα Αετόπουλα συμμετείχαν και αυτά στον αγώνα, προσφέροντας όσα τους επέτρεπε η παιδική τους ηλικία. Συγκέντρωναν χρήματα μέσω εράνων, συνέβαλαν στην καθαριότητα των χωριών τους, συμμετείχαν σε θεατρικές παραστάσεις και σε άλλες δραστηριότητες. Από την εφημερίδα των Αετόπουλων Σκλήθρου «Ο μικρός επαναστάτης» μαθαίνουμε ότι η ομάδα των Αετόπουλων του χωριού ασχολήθηκε με την καθαριότητα, «το σκούπισμα της πλατεία κλπ», συγκέντρωσε με έρανο «25 οκάδες είδος <καλαμπόκι, τραχανά, φασόλια>», πούλησε λαχεία, τραγούδησε τα κάλαντα συγκεντρώνοντας «9 οκάδες είδος αυγά και 478.000 δραχμές», συμμετείχε μαζί με τους ΕΠΟΝίτες σε μια κωμωδία, ενώ κατά την εκκαθαριστική επιχείρηση Γερμανών βοήθησε στη μεταφορά των υλικών των ανταρτών έξω από το χωριό, όπως και σε μία μάχη, αφού «2 αετόπουλα και 2 αετοπούλες πήραν σακίδια με πυρομαχικά και τα πήγαν στην πρώτη γραμμή που μάχονταν» τμήματα του ΕΛΑΣ. Μαθαίνουμε

⁸¹ *Φλόγα*, 10 Ιουνίου 1943.

⁸² *Επονίτικη Φλόγα*, 15 Δεκεμβρίου 1943.

επίσης, ότι κάθε Κυριακή συγκεντρώνονταν, τραγουδούσαν και μελετούσαν «διάφορα πράγματα».⁸³

⁸³ *Ο μικρός επαναστάτης*, 1 Μαρτίου 1944.

3. Η λαϊκή εξουσία 1943-1945

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1943 ο Αϊζενχάουερ ανακοίνωσε τη σύναψη ανακωχής των συμμάχων με την Ιταλία. Την επομένη ημέρα ο στρατηγός Λαίρ έδωσε το σύνθημα έναρξης της επιχείρησης «Άξονας». Ο Ανώτατος διοικητής των Ιταλών στην Ελλάδα Βικιαρέλλι δέχτηκε να παραδώσει όλο το βαρύ οπλισμό στις γερμανικές δυνάμεις. Στη Λάρισα 6.000-8000 Ιταλοί στρατιώτες παρέδωσαν τα όπλα σε 100 ηλικιωμένους εφεδρικούς της Βέρμαχτ. Η 24^η ιταλική Μεραρχία «Πινερόλο» ήδη από τον Αύγουστο είχε επαφές με τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή με στόχο τη μεταπήδηση στο στρατόπεδο των συμμάχων. Στις 9 Σεπτεμβρίου ο διοικητής της, μέραρχος Ινφάντε, ενώ καθυσύχασε τις γερμανικές Αρχές ότι θα παρέδιδε τα όπλα, κατέφυγε στο βουνό με ένα τάγμα πριν την άφιξη του γερμανικού στρατού. Στις 11 Σεπτεμβρίου υπέγραψε συμφωνία με τη ΒΣΑ και με τους εκπροσώπους του ΚΓΣΑ. Δύο ημέρες αργότερα δύο άλλα τάγματα της «Πινερόλο» και το σύνταγμα ιππικού «Αόστα» κατέφυγαν και αυτά στο διοικητή τους, αυξάνοντας τον αριθμό των «Ελεύθερων Ιταλών» στους 7.000 άνδρες.⁸⁴

Ήδη πριν από την εφαρμογή του σχεδίου «Άξονας», την 1^η Σεπτεμβρίου, δύο συντάγματα των SS έλαβαν εντολή να μετακινηθούν από τη Σερβία στην Ελλάδα. Το ένα από τα δύο συντάγματα ήταν αυτό που είχε την εντολή να αφοπλίσει τη μεραρχία «Πινερόλο». Στη Λάρισα οι ισχνές γερμανικές δυνάμεις αφοπλίσαν μια ιταλική πυροβολαρχία και έλεγξαν το αεροδρόμιο πριν την άφιξη στις 11 Σεπτεμβρίου του 1^{ου} Τεθωρακισμένου Συντάγματος Αστυνομίας Γρεναδιέρων SS (SS. Polizei Panzer Grenadier Regiment 1). Στις 13 Σεπτεμβρίου το 2^ο Τάγμα του Συντάγματος έφτασε στα Τρίκαλα τα οποία είχαν εγκαταλείψει οι ιταλικές μονάδες και την επόμενη ημέρα, δύο λόχοι, κατέλαβαν το Βόλο.⁸⁵

Τα νέα της συνθηκολόγησης έφτασαν στην Επαρχία Αγιάς μέσω ραδιοφώνου. Το μήνυμα ακούστηκε αρχικά στην Ανατολή και από εκεί μεταδόθηκε στα υπόλοιπα χωριά με συνδέσμους. Σε σύσκεψη που έγινε στο Μεγαλόβρυσο εγκρίθηκε το σχέδιο δράσης για την παράδοση των ιταλικών φρουρών της περιοχής. Για την παράδοση της ιταλικής φρουράς του Αγιοκάμπου έγιναν δύο απόπειρες. Στην πρώτη στελέχη

⁸⁴ Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμματα και σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. Β', Αθήνα 1995, σ. 157, 160, 170-171.

⁸⁵ Στράτος Δορδανάς, «Ο πόλεμος της καθημερινότητας και η καθημερινότητα του πολέμου»: Η Κατοχή και η Αντίσταση στη Θεσσαλία, στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Ύπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Λάρισα 2007, σ. 81-82 / Λάζαρος Αρσενίου, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, τόμ. Β', Λάρισα 1999, σ. 11-12.

του ΕΑΜ Μελιβοίας, ο υπεύθυνος του ΕΑΜ Κλεάνθης Ευθυμιάδης, ο γραμματέας της Κ.Ο του ΚΚΕ Στέφανος Ζήσης, ο υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ Βασίλης Ζιάκας και ο Βασίλης Ευθυμίου με πρόφαση την προσφορά εργασίας πλησίασαν τον ιταλικό καταυλισμό της Σωτηρίτσας. Αυτοί έγιναν αντιληπτοί από έναν Ιταλό στρατιώτη που φώναξε «αντάρτο-αντάρτο». Τότε ο υπεύθυνος του ΕΑΜ πυροβόλησε στον αέρα για εκφοβισμό και η ομάδα υποχώρησε. Την ομάδα ακολούθησαν δύο Ιταλοί αντιφασίστες, οι οποίοι έδωσαν πληροφορίες και πρότειναν σχέδιο που περιλάμβανε τη δολοφονία των διοικητών τους. Τελικά, μετά από την άρνηση των στελεχών του ΕΑΜ συμφώνησαν να μεταφέρουν την πρόταση παράδοσης στην ιταλική διοίκηση και να ενημερώσουν αργότερα για την απόφαση της. Στην άλλη απόπειρα στελέχη του ΕΑΜ, μεταξύ τους και η Εβραία Επονίτισσα Ζολή Αλγκούστη ντυμένη με στρατιωτικά ρούχα και οπλισμένη, κατάφεραν μετά από την επαφή που είχαν με το φασίστα ανθυπολοχαγό διοικητή της ιταλικής διμοιρίας της Σωτηρίτσας να στείλουν αντιπροσωπεία του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ στην ιταλική διοίκηση του Αγιοκάμπου. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων τμήματα της ΕΠΟΝ κατέφθασαν έξω από τα ιταλικά στρατόπεδα και με το καλλιτεχνικό τους πρόγραμμα, τους χορούς και τα τραγούδια διευκόλυναν τη σύναψη συμφωνίας. Η ιταλική διοίκηση συμφώνησε, τελικά, να υποχωρήσει και να ενωθεί με τη φρουρά της Αγιάς, αφήνοντας πίσω της όλο το βαρύ οπλισμό. Αμέσως, μετά την υποχώρηση των Ιταλών στρατιωτών κατέφθασαν στην παραλία πλήθος ζώων για τη μεταφορά και απόκρυψη του οπλισμού.⁸⁶

Στη σύσκεψη που έγινε στο εξωκκλήσι Αγία Τριάδα μεταξύ Αγιάς και Μεγαλόβρυσου αποφασίστηκε η αποστολή αντιπροσωπείας στη ιταλική διοίκηση Αγιάς και παράλληλα μια σειρά από άλλα μέτρα όπως διαφώτιση Ιταλών στρατιωτών, άσκηση πίεσης, διακοπή παροχής νερού και ρεύματος, καθώς και τοποθέτηση των εξήντα ανδρών του ΕΛΑΣ με πολίτες περιμετρικά της Αγιάς. Επίσης παίξιμο εμβατηρίων που θα ακούγονταν από διαφορετικά σημεία, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι είναι περικυκλωμένοι. Η ιταλική διοίκηση αύξησε αμέσως τα μέτρα ασφαλείας. Στις 11 Σεπτεμβρίου αντιπροσωπεία με επικεφαλής το διοικητή του νοτίου συγκροτήματος Κισσάβου του ΕΛΑΣ, Βασίλη Βίτκο (Κατσαρό), συναντήθηκε με τον Ιταλό διοικητή και μερικούς υψηλόβαθμους αξιωματικούς. Η συνάντηση δεν

⁸⁶ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 118-121 / Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 61-65, 195. Αρχικά, τα στελέχη του ΕΑΜ Μελιβοίας σκέπτονταν διεξαγωγή επίθεσης του εφεδρικού ΕΛΑΣ του χωριού με δέκα ατομικά όπλα, ένα αγγλικό πολυβόλο και μερικές χειροβομβίδες στο ιταλικό οχυρό της Σωτηρίτσας. Τελικά, το σχέδιο αυτό δεν εφαρμόστηκε, μετά από τη συνάντηση εκπροσώπων τους με την περιφερειακή καθοδήγηση.

κατέληξε σε συμφωνία. Η προσπάθεια του ιλάρχου Ζαρογιάννη (Καβαλάρη) είχε τα ίδια αποτελέσματα. Όπως διαπίστωνε και ο ίδιος, οι Ιταλοί αξιωματικοί ήταν διασπασμένοι. «Οι μεν φασίστες, με επικεφαλής τον διοικητή αρνούσαν την προσχώρηση στον ΕΛΑΣ, ενώ οι υπόλοιποι, με επικεφαλής το λοχαγό του Πυροβολικού, ήταν υπέρ της προσχώρησης».⁸⁷ Στις 13 Σεπτεμβρίου, στην Αγιά έφτασε αντιπροσωπεία του Γενικού Αρχηγείου του ΕΛΑΣ αποτελούμενη από το Γιάννη Λιανά (Ανδρέα) και τον υπασπιστή του Ινφάντε, η οποία μαζί με τον Καραγιώργη και το Σακελλαρίου περιόδευαν στην Ανατολική Θεσσαλία με στόχο να κάνουν γνωστή την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας στις ιταλικές φρουρές. Τελικά, παρά τα διάφορα προσχήματα του διοικητή που στόχο είχαν την καθυστέρηση μέχρι την άφιξη γερμανικών δυνάμεων στην περιοχή, αποφασίστηκε η προσχώρηση της φρουράς στον ΕΛΑΣ. Οι οργανώσεις όπως και στις άλλες περιπτώσεις έτοιμες με ζώα και κάρα άδειασαν τις αποθήκες και μετέφεραν τον οπλισμό σε ασφαλή σημεία. Οι Ιταλοί στρατιώτες με συνοδεία του ΕΛΑΣ αποτελούμενη από το Βασίλη Κατσαρό, τον οδοντίατρο Τάκη Καρδάρα, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως διερμηνέας στις διαπραγματεύσεις και τον έφεδρο αξιωματικό του εφεδρικού ΕΛΑΣ Σιδέρη Σπηλιώτη ξεκίνησαν το ταξίδι με προορισμό τα Άγραφα.⁸⁸

Το ταξίδι διήρκεσε επτά ημέρες. Η κίνηση της φάλαγγας η οποία έφτανε τα δύο χιλιόμετρα, γινόταν κατά τη διάρκεια της νύχτας, ώστε να μη γίνει αντιληπτή από τη γερμανική αεροπορία και τις περιπόλους. Η φάλαγγα, περνώντας από το χωριό Αμυγδαλή (Κοκουράβα) έφτασε στον πρώτο σταθμό «Παναγία της Καμπάνας» η οποία βρισκόταν σε μια δασωμένη τοποθεσία του Μαυροβουνίου. Στη συνέχεια, η φάλαγγα διέσχισε τα χωριά Έλαφος (Βουλγαρινή), φτάνοντας δίπλα στο χωριό Μύρα «Χατζη-μπαιράκι». Με τη βοήθεια των τοπικών οργανώσεων του ΕΑΜ πέρασε τη λίμνη Κάρλα και έφτασε στο άλσος Χατζημπαρρακίου, που αποτελούσε το δεύτερο σταθμό. Μετά από ξεκούραση μιας ημέρας συνέχισε την πορεία προς το χωριό Κυπάρισσος (Σουλέτσι), περνώντας την αμαξιτή και σιδηροδρομική γραμμή Λάρισας-Βόλου και τον δρόμο Λάρισας-Αθηνών. Το βράδυ η φάλαγγα διέσχισε το επικίνδυνο σημείο της σιδηροδρομικής γραμμής του χωριού Δοξαρά και εισήλθε στον κάμπο της Καρδίτσας και στο χωριό Ματαράγκα. Μετά από ολιγόωρη στάση κινήθηκε προς την Καρδίτσα, όπου ο πληθυσμός την υποδέχτηκε με χειροκροτήματα

⁸⁷ Γιώργης Ζαρογιάννης, *Αναμνήσεις από την Εθνική Αντίσταση*, Αθήνα 1977, σ. 157-160.

⁸⁸ Τάκης Καρδάρας, *ό.π.*, σ. 81-83 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 121-127/ Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, σ. 426-431 / Γιώργης Ζαρογιάννης, *ό.π.*, σ. 161.

και ζητωκραυγές ώσπου έφτασε στα χωριά Βλάσδο, Κανάλια και Πόρτα (Πύλη), όπου και παραδόθηκε στον αντιπρόσωπο του κλιμακίου του Γενικού Αρχηγείου του ΕΛΑΣ Θεόδωρο Καλλίνο (Αμάρμπεη).⁸⁹

Μονάδες του γερμανικού στρατού ανέλαβαν την καταδίωξη των Ιταλών στρατιωτών, οι οποίοι κατέφυγαν με τον οπλισμό τους στους αντάρτες, διεξάγοντας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στα προπύργια των ανταρτών στις ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας, ανοίγοντας έναν κύκλο βίας με εκτελέσεις κρατουμένων-ομήρων από το στρατόπεδο της Λάρισας και αντίποινα κατά του άμαχου πληθυσμού. Η προσωπικότητα του διοικητή του 1^{ου} Συντάγματος, Συνταγματάρχη Καρλ Σύμερς (Karl Schumers), η πίστη του στον εθνικοσοσιαλισμό και στις σκληρές μεθόδους αντιμετώπισης του αντάρτικου αλλά και η σύνθεση των τμημάτων των δύο συνταγμάτων, τα οποία αποτελούνταν από νεοσύλλεκτους και ανήλικους σε μεγάλο βαθμό οδήγησαν προς αυτήν την κατεύθυνση.⁹⁰

Στην επαρχία Αγιάς οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του γερμανικού στρατού διεξήχθησαν το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1943. Στις 21 Σεπτεμβρίου τμήματα των SS δέχτηκαν επίθεση έξω από το χωριό Ελευθέριο στη θέση Αϊ Νικόλας ο Φονιάς από τμήμα του ΕΛΑΣ με επικεφαλής το Γεώργιο Αντωνόπουλο (παπά-Γιώργη). Στην επίθεση αυτή είχαν ένα νεκρό και έναν τραυματία. Τις επόμενες ημέρες γερμανική φάλαγγα πέρασε από το Ελευθέριο κατευθυνόμενη προς το χωριό Δήμητρα, που βρίσκεται κοντά στο σημείο της επίθεσης. Οι κάτοικοι της ειδοποιημένοι από το ΕΑΜ είχαν καταφύγει στο βουνό. Αφού έκαψαν μερικά σπίτια, στράφηκαν προς το Ελευθέριο. Εκεί κάλεσαν όλους τους άνδρες να συγκεντρωθούν στην πλατεία. Μετά από διαταγή του συνταγματάρχη Καρλ Σύμερς οι 44 κάτοικοι του χωριού που συγκεντρώθηκαν εκτελέστηκαν στη Λάρισα στις 24 Σεπτεμβρίου.⁹¹

Οι οργανώσεις ειδοποιήθηκαν για τις κινήσεις του γερμανικού στρατού και έλαβαν μέτρα ασφαλείας όπως απομάκρυνση των κατοίκων από τα χωριά και απόκρυψη των όπλων του ιταλικού στρατού. Στον Κίσσαβο και στο Μαυροβούνι συγκεντρώθηκε πλήθος κόσμου από τα πεδινά και ορεινά χωριά με αποσκευές και

⁸⁹ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 84-89.

⁹⁰ Στράτος Δορδανάς, *ό.π.*, σ. 83-85.

⁹¹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 53-54 / Στράτος Δορδανάς, *ό.π.*, σ. 82-83 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 99-100 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 15 / Γιώργης Ζαρογιάννης, *ό.π.*, σ. 163 / Χρήστος Βραχνιάρης, *ό.π.*, σ. 234.

Σε ανακοίνωση της η γερμανική διοίκηση ανέφερε: «Την νύκτα της 21.9.43 εις το χωρίον Ελευθέριον Γερμανοί στρατιώται υπέστησαν επίθεσιν εκ μέρους ανταρτών, συνεπεία της οποίας εφονεύθη εις στρατιώτης και έτερος ετραυματίσθη. Συνελήφθησαν και εξετελέσθησαν ως συμμορίται και διότι παρέσχον συνδρομήν εις τους αντάρτας οι κάτωθι κάτοικοι του χωρίου Ελευθέρου [...]».

ζώα, ανάμεσα τους οικογένειες Εβραίων και τμήματα του εφεδρικού και τακτικού ΕΛΑΣ.⁹² Από την Αγιά οι Γερμανοί κινήθηκαν προς τη Μελίβοια και την Ανατολή και από το Συκούριο προς τη Σπηλιά, τα Αμπελάκια, το Στόμιο, Ομόλιο και την Καρίτσα, πυρπολώντας σπίτια, σχολεία, δημοτικά κτήρια, εμπορικά καταστήματα, εκκλησίες, μοναστήρια, λεηλατώντας περιουσίες και δολοφονώντας ομήρους. Τα χωριά που επλήγησαν περισσότερο ήταν το Μεγαλόβρυσο, η Μελίβοια, η Ανατολή, η Μαρμαρίνη, η Δήμητρα, το Καλαμάκι, το Πουρνάρι, το Συκούριο, η Σπηλιά, η Καρίτσα και το Στόμιο. Σύμφωνα με ένα υπόμνημα της επιτροπής Πυροπαθών και Λεηλατηθέντων Μαυροβουνίου και Κισσάβου με ημερομηνία 4.12.1943 από τους 30.207 κατοίκους της Επαρχίας 3.000 έμειναν άστεγοι, λόγω των εμπρησμών, 4.000 λεηλατήθηκαν τελείως από ρούχα και τρόφιμα, 200 συνελήφθησαν ή εκτελέστηκαν, ενώ 467 σπίτια και 410 δημόσια και ιδιωτικά οικήματα πυρπολήθηκαν.⁹³

Πίνακας 5. Πυρποληθέντα οικήματα και λεηλατημένες οικογένειες Επαρχίας Αγιάς

Χωριά	Πυροπαθείς οικογένειες	Πυρποληθέντα σπίτια	Διάφορα πυρποληθέντα οικήματα	Λεηλατημένες οικογένειες
Αγιά	10	-		57
Μεταξοχώρι	9	-	-	9
Μεγαλόβρυσο	11	14	-	84
Δήμητρα	27	-	-	27
Μελίβοια	98	95	17	84
Ανατολή	62	49	51	27
Μαρμαρίνη		-	-	134
Γερακάρι	-	-	-	-
Ανάβρα	8	-	-	8
Αμυγδαλή	102	1	90	-

⁹² Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 135-137.

⁹³ Κατερίνα Παπαδοπούλου, «Κατοχή και Αντίσταση στην Επαρχία Αγιάς (1943-1944)», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Λάρισα 2004, σ. 221-222.

Ένα χρόνο περίπου αργότερα η εφημερίδα «Αλήθεια» στο άρθρο της με τίτλο «Οι πυροπαθείς φτιάνουν τα σπίτια τους» έγραφε: «Στη περιφέρεια Συκουρίου πολλά χωριά, πλήρωσαν βαρύ το φόρο της βάρβαρης μανίας. Η Σπηλιά κάηκε σχεδόν ολόκληρη, κι' ο πληθυσμός της σώθηκε απ' το θάνατο από πείνα μόνο με τις αδιάκοπες κινητοποιήσεις των πυροπαθών στις τότε λακεδοαρχές, στους γερμανούς, στον Ερυθρό Σταυρό και τις αποσπάσεις χιλιάδων οκάδων τροφίμων. Παρόμοια αγωνίστηκαν μέσα σε σκληρές κι επικίνδυνες συνθήκες κι' όλα τ' άλλα καμμένα χωριά. Η δράση του συνδέσμου Πυροπαθών Μαυροβουνίου-Κισσάβου είναι πλούσια παρ' όλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια που ορθώνονταν μπροστά του κάθε στιγμή. Πάνω στον Κίσσαβο ανεβάστηκε με χίλιους κόπους ένα πριόνι (κορδέλλα) και δούλεψε κατά διαστήματα ως τον Οχτώβρη. Τα ξύλα που βγήκαν ως τώρα χρησιμοποιήθηκαν για σκεπές και κουφώματα και στέγασαν 40 οικογένειες της Σπηλιάς. Υπάρχουν ακόμα 35 κυβικά για τις πιο άμεσες ανάγκες της Σπηλιάς, Πουρναριού και Συκουρίου. 80 οικογένειες απ' τη Σπηλιά θα στεγαστούν φέτος το χειμώνα στο Συκούρι (όπως πέτυχε) με τη φροντίδα της Λαϊκής Πρόνοιας και της Εθνικής Αλληλεγγύης. Ύστερα από συνεργασία του συνδέσμου πυροπαθών και των επαρχιακών συμβουλίων αυτοδιοίκησης Λάρισας και Αγιάς που έγινε το Σεπτέμβρη, εγκαταστάθηκαν άλλες 2 πριονοκορδέλλες στην Αγιά και δουλεύουν για τις ανάγκες των πυροπαθών Αθανάτης, Σελίτσας, Γερακαριού, Καλαμακιού κλπ. ...» *Αλήθεια*, 16 Νοεμβρίου 1944.

Αετόλοφος	1	-	-	1
Καλαμάκι	64	59	27	24
Πουρνάρι	71	20	71	41
Συκούριο	23	25	12	288
Σπηλιά	190	172	18	190
Αμπελάκια	37	15	30	30
Καρίτσα	53	7	52	52
Στόμιο	37	10	42	86
Σύνολο	803	467	410	1142

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Πίνακας 1, σ. 234.

Καθώς η αντίσταση δυνάμωνε και περιοχές απελευθερώνονταν την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1943, προέκυψε το ζήτημα της διοίκησης των περιοχών αυτών. Η δράση της ένοπλης αντίστασης και η συνθηκολόγηση της Ιταλίας είχαν ως συνέπεια την κατάρρευση της κρατικής εξουσίας και των φορέων της στην ύπαιθρο, της ελληνικής χωροφυλακής και της ιταλικής καραμπινιερίας. Το ΕΑΜ κάλυψε αυτό το κενό εντάσσοντας στα καθήκοντα του πλέον και την οργάνωση και διοίκηση των ελεύθερων περιοχών, με βάση τη «λαοκρατία».⁹⁴ Στη νέα εξουσία παρατηρήθηκε διαφορετικού βαθμού ριζοσπαστικότητα από περιοχή σε περιοχή, οι οποίες καταδικάστηκαν από την ηγεσία του ΚΚΕ ως «αριστερή απόκλιση». Αυτές χαρακτηρίστηκαν ως εαμική «εξουσία» στην Καρδίτσα, εαμικό «κράτος» στον Αλμυρό, «κόκκινη δικτατορία» Καλαμπάκας, ενώ καταδικαζόταν επίσης η διανομή της μεγάλης ιδιοκτησίας, καθώς «τα τσιφλίκια, τα μοναστηριακά χτήματα και τα λειβάδια [sic] των μεγαλοτσελιγιάδων αποτελούσαν μόνιμο πειρασμό για διανομή» και η δράση του εφεδρικού ΕΛΑΣ «αφού συχνά τα εφεδροελασίτικα στελέχη μας εφαρμόζουν αυταρχικές μεθόδους, χωροφυλακίστικες, ο λαός βλέπει στο πρόσωπο τους κουμπουράδες και νταήδες».⁹⁵

⁹⁴ Στο προγραμματικό κείμενο του Δημήτρη Γληνού *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*, το οποίο κυκλοφόρησε στα τέλη του 1942, γίνεται μία σύντομη και ασαφής αναφορά στη λαοκρατία. «Μόλις διώξει ο λαός τους ξένους κατακτητές [...] αμέσως θα προκηρυχθούν εκλογές για συντακτική εθνοσυνέλευση, που θα συντάξει το λαοκρατικό πολίτευμα της χώρας, σύμφωνα με την κυρίαρχη λαϊκή θέληση». Η λειτουργία των θεσμών στην «Ελεύθερη Ελλάδα» εξέφρασαν το ιδεολογικό πλαίσιο του «λαοκρατικού πολιτεύματος». Δημήτρης Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ, 1941-1981: Σαραντά χρόνια Ε.Α.Μ, Εθνική Αντίσταση, Επίσημα κείμενα, Αναμνήσεις-Χρονικά, Στοιχεία, Συλλογή 28^η*, Αθήνα 1981, σ. 21.

⁹⁵ *Ο Λενινιστής*, Μάιος-Ιούνιος 1944, «Εισήγηση του Γραμματέα του θεσσαλικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ στην Α' Συνδιάσκεψη περιοχής Θεσσαλίας του ΚΚΕ (5 του Μάη 1944)», στο Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 287.

Το ΚΚΕ στην 10^η Ολομέλεια της ΚΕ, τον Ιανουάριο του 1944 διακήρυξε ότι: «θεωρεί μοναδικό κατάλληλο πολίτευμα για τη μεταπολεμική αναδημιουργία της Ελλάδας, τη λαϊκή δημοκρατία και θ' αγωνιστεί να κατακτήσει την πλειοψηφία του ελληνικού λαού στις εκλογές της συντακτικής εθνοσυνέλευσης. Η λαϊκή δημοκρατία, σα λαϊκή μορφή διακυβέρνησης της χώρας, θα λύσει οριστικά τα ώριμα δημοκρατικά προβλήματα – πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, εκπολιτιστικά και μ' αυτές τις

Στα χωριά της Θεσσαλίας διατηρήθηκαν τα μεταξικά κοινοτικά συμβούλια. Αντικαθίσταντο μόνο όσοι από τους κοινοτικούς προέδρους είχαν συνεργαστεί με τον κατακτητή. Εξάλλου μεγάλο μέρος της διοίκησης βρισκόταν στην αρμοδιότητα των οργανώσεων του ΕΑΜ, στην Εθνική Αλληλεγγύη, την Επιμελητεία του Αντάρτη, τη ΕΠΟΝ, τον εφεδρικό ΕΛΑΣ. Πολλοί παλιοί πρόεδροι πέρασαν στις γραμμές του ΕΑΜ, ενώ άλλοι αποσύρθηκαν για να αποφύγουν τη συνεργασία με τον κατακτητή.⁹⁶

Το καλοκαίρι του 1943 πραγματοποιήθηκαν τα πανθεσσαλικά συνέδρια του ΕΑΜ, της ΕΠΟΝ, της Εθνικής Αλληλεγγύης και του ΕΛΑΣ. Μεταξύ των ζητημάτων που τέθηκαν ήταν και η οργάνωση και ελεύθερη λειτουργία της αυτοδιοίκησης. Στις 7-9 Αυγούστου 1943, η Α΄ Συνδιάσκεψη των αντιπροσώπων Αυτοδιοίκησης Φθιοτιδοφωκίδας-Ευρυτανίας ενέκρινε τον «Κώδικα Αυτοδιοίκησης και Λαϊκής Δικαιοσύνης για τη Στερεά Ελλάδα» και τον έθεσε σε εφαρμογή λίγες ημέρες αργότερα. Ήδη από τις 10 Αυγούστου είχε τεθεί σε εφαρμογή από το Κοινό Γενικό Στρατηγείο Ανταρτών η απόφαση 6, η οποία ρύθμιζε τη λειτουργία της αυτοδιοίκησης και της δικαιοσύνης.

Η νέα αυτοδιοίκηση δε θα είχε σχέση με την παλιά. Η «Λαϊκή Διαφώτιση» της Πανθεσσαλικής Επιτροπής ΕΑΜ τόνιζε ότι θα έπρεπε να «διαφωτιστεί» ο λαός σχετικά με το θεσμό.

Ότι η αυτοδιοίκηση, η άσκηση μ' άλλα λόγια της τοπικής εξουσίας απ' το Λαό απ' ευθείας, ποτέ δεν εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, μολονότι σχεδόν όλα τα συντάγματα του Ελληνικού Βασιλείου και της Ελληνικής Δημοκρατίας την καθιέρωσαν τυπικά σαν θεσμό. [...] Κι αυτόν ακόμη το νόμο Δ.Ν.Ζ του 1912 περί «Δήμων και Κοινοτήτων» αρκετά πλατύ σε περιεχόμενο που έβαλε κάπως λαοκρατικά και με περισσότερη μέθοδο το όλο ζήτημα της αυτοδιοίκησης, η Κομματική συναλλαγή του παλαιοκομματισμού, που αντιμαχότανε και ενδιαφερότανε μονάχα για την εκμετάλλευση του Ελληνικού Λαού, απ' την ημέρα που ίσχυσε ο παραπάνω νόμος μέχρι και τη δικτατορία του Μεταξα τον διαστρέβλωσε και τον παρεποίησε [sic] σε σημείο που να διορίζονται [sic] «οι αιρετοί άρχοντες», οι «εκλεκτοί του Λαού» απ' τους βασιλομεταξάδες. Κι έτσι ο θεσμός αυτός μεταβλήθηκε από ζωντανή εκδήλωση που έπρεπε να είναι της τοπικής λαϊκής εξουσίας σ' ένα μέσο καταπίεσης και καταταράννησης του ελληνικού λαού. Καμιά [sic] σύγκριση σχέση ή αναφορά μεταξύ της αυτοδιοίκησης που ισχύει σήμερα στις περιοχές της λεύτερης Ελλάδας κι εκείνου του άθλιου νομικού κατασκευάσματος που ίσχυε στο πρώην καθεστώς με το όνομα «αυτοδιοίκηση». Στην αυτοδιοίκηση του πρώην καθεστώτος δεν υπήρχε ούτε ίχνος λαοκρατικής αρχής, ώστε στο σύνολο της δεν ήταν παρά ένας θεσμός αντικοινωνικός, αντισυνολικός, αντιλαϊκός, αντιδημοκρατικός. Στο

μεταρρυθμίσεις θ' ανοίξει το δρόμο προς την αναγέννηση της Ελλάδας και το πέραςμα της στο σοσιαλισμό». ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τόμ. Ε' 1940-1945, Αθήνα 1981, σ. 202.

⁹⁶ Γιάννης Σκαλιδάκης, «Η λαϊκή αυτοδιοίκηση στη Θεσσαλία: Η περίπτωση της Αγιάς και του Μεταξοχωρίου Λάρισας», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 148-149.

σημερινό Κώδικα της αυτοδιοίκησης και λαϊκής δικαιοσύνης υπάρχει ουσιαστική λαοκρατική αυτοδιοίκηση. Η αυτοδιοίκηση στις λεύτερες περιοχές της Ελλάδας μας, όπου πλέον εφαρμόζεται, εκτός απ' το καθήκον που έχει να εξυπηρετήσει ζωντανά όλες τις ανάγκες του Λαού δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάει τον τιτάνιο αγώνα ολόκληρου του λαού να κτυπήσει κατάστηθα τον χιτλεροφασισμό και να τον συντρίψει τελειωτικά.⁹⁷

Οι αυτοδιοικητικές εκλογές σύμφωνα με την απόφαση αυτή διεξήχθησαν στα τέλη Αυγούστου και το Σεπτέμβριο του 1943 στις απελευθερωμένες περιοχές της χώρας. Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση ασχολήθηκε με την ίδρυση και τη λειτουργία σχολείων, μικρών νοσοκομείων και φαρμακείων, καθώς και την πληρωμή του προσωπικού, των δασκάλων και γιατρών. Επενέβη στην αγορά εργασίας καθορίζοντας ημερομίσθια και ορίζοντας εργασία σε κοινοτικά έργα, όπως επισκευές γεφυρών και δημόσιων δρόμων, παροχή ηλεκτροφωτισμού κ.α. Σε κάποιες περιπτώσεις εφαρμόστηκε ο θεσμός του λαϊκού πρατηρίου, ο οποίος διέθετε προϊόντα σε χαμηλές τιμές. Μερίμνησε για τους οικονομικά ασθενέστερους και για τα θύματα των κατακτητών και εξελίχθηκε σε απαραίτητη διοικητική βάση για την υπεράσπιση της τοπικής οικονομίας, της απόκρυψη και τη διανομή της, καθώς και τη συντήρηση του ΕΛΑΣ.⁹⁸

Στην Αγιά η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση⁹⁹ συγκροτήθηκε σε σώμα στις 12 Οκτωβρίου 1943, μετά από εκλογές. Πρόεδρος της εξελέγη, μετά από την εισήγηση του πλειονοψηφήσαντος Λέοντος Καλλέργη στην ολομέλεια για ανάδειξη προέδρου, ταμεία και αντιπροσώπων των επιτροπών, ο Κώστας Τσιμπούκας.¹⁰⁰ Τα μέλη των

⁹⁷ *Ο Ρήγας*, 29 Φεβρουαρίου 1944.

⁹⁸ Γιάννης Σκαλιδάκης, ό.π., σ. 149-151.

⁹⁹ Το Άρθρο 17 του κώδικα «Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη»: Τα Κοινοτικά ή Δημοτικά Συμβούλια φροντίζουν: 1) Για τα εν γένει συμφέροντα της Κοινότητας ή του Δήμου. 2) Για τη διαχείριση των Κοινοτικών, Δημοτικών και Δημοσίων κτημάτων, καθώς και των κτημάτων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, που δεν τα διαχειρίζονται οι δικαιούχοι, λόγω των περιστάσεων και τα οποία βρίσκονται στην περιφέρειά τους. 3) Για την επιβολή φόρων. 4) Για την επιβολή προσωπικής εργασίας στους κατοίκους, όταν πρόκειται να γίνουν κοινωφελή έργα. 5) Για τον έλεγχο των αποφάσεων των Λαϊκών Επιτροπών, τις οποίες μπορούν και να ακυρώνουν. Κρατούν ληξιαρχικά βιβλία γεννήσεων, βαπτίσεων, γάμων, θανάτων, καθώς και μητρώα αντρών και γυναικών. Ο Πρόεδρος της Κοινότητας ή ο Δήμαρχος υπογράφει όλα τα έγγραφα και εκπροσωπεί την Κοινότητα ή τον Δήμο σ' όλες τις νομικές τους σχέσεις. Ο Ταμίας έχει τη λογιστική διαχείριση των πόρων της Κοινότητας ή του Δήμου και κρατεί τα βιβλία εσόδων και εξόδων και λοιπούς λογαριασμούς της κοινοτικής ή δημοτικής περιουσίας. Επίσης κρατεί χωριστό λογαριασμό των εσόδων και εξόδων των Λαϊκών Δικαστηρίων. Ο Γραμματέας του Κοινοτικού ή Δημοτικού Συμβουλίου κρατεί τα πρακτικά των συνεδριάσεων, καταχωρεί τις αποφάσεις και κάθε άλλο αναγκαίο βιβλίο, διεξάγει γενικά την αλληλογραφία και μπορεί να διεξάγει και τη γραφική υπηρεσία του Λαϊκού Δικαστηρίου. Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 151-152.

¹⁰⁰ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 12-10-1943. Ο Κώστας Τσιμπούκας περιγράφεται ως ένας εργατικός και φιλοπρόοδος

επιτροπών δεν εκλέχθηκαν, λόγω της παρουσίας γερμανικών στρατευμάτων στην περιοχή εκείνη την περίοδο, αλλά διορίστηκαν από τη «Λαϊκή Επιτροπή Αγιάς».¹⁰¹

Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση προσπάθησε να αυξήσει τα έσοδα του ταμείου της αναπτύσσοντας έναν νέο οικονομικό μηχανισμό ώστε να καλύψει τις διατροφικές ανάγκες των κατοίκων. Τα σημαντικότερα μέτρα που έλαβε αφορούσαν τη συγκέντρωση των σιτηρών και την επιβολή φορολογίας στα παραγόμενα, εξαγόμενα και εισαγόμενα προϊόντα στην αγορά της Αγιάς.

Στις 22 Οκτωβρίου η λαϊκή επιτροπή επέβαλε φόρο 4% επί των εισαγόμενων προϊόντων από τη Λάρισα και 4% επί των εισαγόμενων ψαριών από τη λίμνη Κάρλα και τον Αγιόκαμπο καθώς και στα τοπικά προϊόντα (καυσόξυλα, ασβέστη, οινοπνευματώδη, κρέας κτλ) που εξάγονταν προς τη Λάρισα. Επίσης, επέβαλε φόρο για τα σφαζόμενα ζώα και φόρο σε όλα τα ζυγιζόμενα προϊόντα 20 δραχμές την οκά.¹⁰² Στις 2 Νοεμβρίου η επιτροπή αποφάσισε ότι η εξαγωγή των εισαγόμενων από τη Λάρισα προϊόντων και εμπορευμάτων με προορισμό τα χωριά έπρεπε να γίνεται εντός 24 ωρών αλλιώς αυτά θα επέκειντο σε φορολογία 4% επί της αξίας τους.¹⁰³ Στις 5 Νοεμβρίου σχηματίστηκε υποεπιτροπή «Επιτάξεως ζώων»¹⁰⁴ και στις 14 επιτροπή για την είσπραξη φόρων στα σιτηρά και στην όψιμη παραγωγή αραβοσίτου, οσπρίων, πατατών και άλλων.¹⁰⁵ Επίσης, επέβαλε φορολογία 50.000 δραχμών ανά καμίνι για αγγειοπλαστική, κεραμοποιία και ασβεστοποιία και αναπροσάρμοσε το φόρο για τα ζυγιζόμενα είδη από 20 σε 50 δραχμές ανά οκά.¹⁰⁶ Στις 22 Νοεμβρίου απαγόρευσε τη βοσκή ξένων ποιμνίων σε κοινοτικές εκτάσεις και αποφάσισε την αγορά ιδιόκτητων

νέος ο οποίος εργαζόταν ως υπάλληλος στο παντοπωλείο των αδελφών Παπαγγελή. Μετά την Κατοχή καταδιώχθηκε για τη δράση του. Συνελήφθη το 1949 στον Κίσαβο και δολοφονήθηκε από το στρατό. Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 103.

¹⁰¹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 24-10-1943. Μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου Αγιάς εκλέχθηκαν οι Κωνσταντίνος Τσιμπούκας (πρόεδρος), Θεόδωρος Αναστασίου (Ταμίας), Λέων Καλλέργης, Γεώργιος Καρτερός, Απόστολος Μουχλούλης, Ηλίας Κουρκούτας και Κωνσταντίνος Μαγκώσης. Μέλη της Οικονομικής Επιτροπής διορίστηκαν οι Χρήστος Ντακούλας και Ευάγγελος ---. Της Σχολικής και Εκκλησιαστικής οι Αθανάσιος Γεωργακός, και Κωνσταντίνος Καρδάρης, της «Αγροτικής Ασφαλείας» οι Γεώργιος Αλεξούλης και Θωμάς Γιανναρός, της Δικαστικής Επιτροπής οι Σωτήριος Σιμιτσούλης, Γεώργιος Κούκας, Ευάγγελος Χατζηαλεξίου και Δημήτριος Κωστούλας. Της Επιτροπής «Γάξεως και Ασφαλείας» οι Σταύρος Σταματάς και Χρήστος Μπακούλας.

¹⁰² ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 22-10-1943.

¹⁰³ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 2-11-1943.

¹⁰⁴ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 5-11-1943.

¹⁰⁵ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 14-11-1943.

¹⁰⁶ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 14-11-1943.

κτημάτων για βοσκή λαμβάνοντας υπόψη της την «από 22-11-43 αίτησιν των κτηνοτρόφων Αγιάς».¹⁰⁷ Το Νοέμβριο ο φόρος εισαγόμενων και εξαγόμενων προϊόντων απέφερε στην επιτροπή 19.772.600 δραχμές ενώ τα έξοδα του ίδιου μήνα ανέρχονταν σε 5.344.200 δραχμές και αφορούσαν έξοδα για μισθούς υπαλλήλων, ημερομίσθια, υλικά γραφική ύλη, αγορές, αποζημιώσεις, μεταφορικά και έξοδα ασφάλειας. Στις 3 Ιανουαρίου επέβαλε φόρο επί των σταβλιζόμενων και σφαζόμενων ζώων εντός των σφαγείων ανάλογα με το μέγεθος τους.¹⁰⁸ Επίσης, αποφασίστηκε η μόνιμη τοποθέτηση αντιπροσώπου στη Λάρισα «για να παραστέκεται στις διάφορες κινητοποιήσεις της Κοινότητας μας ήτοι Νομαρχία, Ερυθρού Σταυρού, ΕΟΧΑ [Εθνική Οργάνωση Χριστιανικής Αλληλεγγύης], Μονοπώλειον, Αγροτράπεζα κ.λπ.».¹⁰⁹ Ένας άλλος τρόπος είσπραξης ήταν η ενοικίαση δημοτικών καταστημάτων, κρεοπωλείων και ιχθυοπωλείων σε ιδιώτες, νεόδμητων και παλαιών μέσω πλειστηριασμού.¹¹⁰

Με τα έσοδα από τη φορολογία η Αυτοδιοίκηση προσπάθησε να ασκήσει κοινωνική πολιτική για να καλύψει τις ανάγκες των απόρων, των πυροπαθών, των οικογενειών των θυμάτων και των ανταρτών, των παιδικών συσσιτίων και των ένοπλων τμημάτων του ΕΛΑΣ. Τα βοηθήματα δίνονταν με τη μορφή χρημάτων ή σε είδος. Τα Χριστούγεννα του 1943 άρχισαν οι πρώτες διανομές τροφίμων στις ευπαθείς ομάδες. Για τις γιορτές δόθηκε σε κάθε άπορη οικογένεια το ποσό των 500.000 δραχμών και διανεμήθηκαν 15 οκάδες κρέας.¹¹¹ Τα βοηθήματα συνέχισαν να δίνονται καθόλη τη διάρκεια λειτουργίας της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης. Πιστώσεις δίνονταν και για την ενίσχυση κοινωνικών δράσεων, όπως για ενίσχυση του Δημοτικού Νοσοκομείου Λάρισας (5.000.000 δραχμές), του Εργατικού Κέντρου Αγιάς (1.500.000 δραχμές),¹¹² για την αποφυλάκιση κρατουμένων και αναθεώρηση δικών (10.000.000),¹¹³ για το ταμείο Τύπου του ΕΑΜ της εφημερίδας «Εμπρός»

¹⁰⁷ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 22-11-1943.

¹⁰⁸ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 3-11-1943.

¹⁰⁹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 14-12, 1943.

¹¹⁰ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 2-11-1943.

¹¹¹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 27-12-1943 και 3-1-1944.

¹¹² ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 3-1-1944.

¹¹³ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 28-2-1944.

(400.000 δραχμές),¹¹⁴ για την ενίσχυση του Συνδέσμου αναπήρων τραυματιών και κρυοπαγηθέντων πολέμου 1940-41 (3.000.000 δραχμές),¹¹⁵ για παιδικά συσσίτια (15.000.000 δραχμές),¹¹⁶ για την Επιμελητεία του Αντάρτη (ΕΤΑ),¹¹⁷ ενώ στις 3 Δεκεμβρίου 1943 παραχωρήθηκαν στην ΕΠΟΝ οι εκτάσεις «Άνω Αλώνια και Δασύλιο» και 2.000.000 δραχμές για δενδροφύτευση.¹¹⁸

Ένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν τη Λαϊκή Αυτοδιοίκηση ήταν αυτό της Δημόσιας Υγείας. Καταβλήθηκε προσπάθεια για την ίδρυση λαϊκών υγειονομικών υπηρεσιών (ιατρείων και νοσοκομείων) με στόχο την παροχή υπηρεσιών και την προμήθεια φαρμάκων μέσω κινητοποιήσεων από τον κόσμο, τον Ερυθρό Σταυρό και το κράτος και τη δωρεάν παροχή τους στους ασθενείς.

Στις αρχές του 1944 ξεκίνησε τη λειτουργία του το νοσοκομείο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού σε κτήριο το οποίο παραχώρησε η Κοινότητα και το Μάρτιο η λειτουργία του παραρτήματος της Ε.Ο.ΧΑ, με την οργάνωση συσσιτίων στο προαύλιο της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου και τον Ιούνιο το παράρτημα του Δ.Ε.Σ, με την οργάνωση παιδικών και βρεφικών συσσιτίων για 120 παιδιά. Παρόλα αυτά οι ελλείψεις ήταν μεγάλες. Ο εφοδιασμός των νοσοκομείων και των παραρτημάτων με εφόδια ήταν περιορισμένος και ανεπαρκής. Εξαιτίας της παντελούς έλλειψης βοήθειας προς τους απόρους και τα παιδιά της περιφέρειας Κισσάβου-Μαυροβουνίου σημειώθηκαν δύο θάνατοι στο χωριό Καρίτσα από ασιτία και αύξηση της βρεφικής θνησιμότητας. Επίσης, σημειώθηκαν κρούσματα ελονοσίας και φυματίωσης καθώς και άλλες μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες. Ο κίνδυνος εξάπλωσης των ασθενειών οδήγησε τις επιτροπές Πρόνοιας και Επισιτισμού¹¹⁹ στην

¹¹⁴ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 28-2-1944.

¹¹⁵ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 6-2-1944.

¹¹⁶ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 26-3-1943.

¹¹⁷ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 7-4-1944.

¹¹⁸ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Αγιάς, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 3-12-1943.

¹¹⁹ Το άρθρο 21 του κώδικα «Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη»: Η Επιτροπή Κοινωνικής Πρόνοιας και Επισιτισμού φροντίζει για κάθε ζήτημα που ενδιαφέρει τον επισιτισμό των κατοίκων. Παίρνει τρόφιμα απ' τις διάφορες αρχές ή οργανώσεις και τα μοιράζει δίκαια φροντίζοντας ιδιαίτερα για τους φτωχούς. Ιδρύει γενικό πρατήριο τροφίμων. Φροντίζει για την ίδρυση παραγωγικών, προμηθευτικών, καταναλωτικών κλπ. Συνεταιρισμών και εποπτεύει για την καλή τους λειτουργία. Επίσης ασχολείται με την Κοινωνική Πρόνοια και περίθαλψη, φροντίζοντας για την προστασία του παιδιού, της μητέρας, των απόρων και ανίκανων για εργασία και για την υγιεινή, νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψή τους. Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 152.

Αγιά στη λήψη αυστηρών μέτρων την άνοιξη του 1944. Για όσους δε συμμορφώνονταν προβλεπόταν η παραπομπή στο Λαϊκό Δικαστήριο. Παράλληλα για την αντιμετώπιση της κατάστασης ιδρύθηκε «Λαϊκό ιατρείο», υπό τη εποπτεία της Επιτροπής Προνοίας.¹²⁰

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε η λαϊκή αυτοδιοίκηση και για την εκπαίδευση και την παιδική προστασία. Η συνέχιση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας δε θα λειτουργούσε μόνο ως μηχανισμός μάθησης αλλά και ως μηχανισμός ηθικής και ψυχολογικής στήριξης των παιδιών. Την προσπάθεια αυτή ανέλαβε η Σχολική Επιτροπή¹²¹ με πρόεδρο το γιατρό Λέοντα Καλλέργη.¹²² Τα σχολεία της Αγιάς δε γνώρισαν σοβαρές ζημιές από τα γερμανικά στρατεύματα. Το δημοτικό σχολείο τη σχολική χρονιά 1942-1943 λειτουργούσε κανονικά ενώ το Ημιγυμνάσιο για πέντε μήνες. Η Σχολική Επιτροπή ανέλαβε η ίδια τα έξοδα συντήρησης των σχολείων. Από το Μάιο του 1944 ανέλαβε και την πληρωμή των δασκάλων με μηνιαίο βοήθημα (2.000.000 δραχμές) και χορήγηση τροφίμων. Σε κάποιες περιπτώσεις ανέλαβε και τα μαθητικά έξοδα απόρων μαθητών, ενώ το καλοκαίρι του 1944 κάλυψε τα έξοδα των παιδιών για παιδικές κατασκηνώσεις. Καταβλήθηκαν επίσης προσπάθειες και για τη λειτουργία παιδικών συσσιτίων ενώ με πρωτοβουλία των δασκάλων οργανώθηκε στην Αγιά το Α΄ Δασκαλικό Συνέδριο της Επαρχίας με θέματα την καθιέρωση του σχολικού συσσιτίου ως σχολικού θεσμού, τη δημιουργία παιδικών εξοχών, τη θέση του δασκάλου μέσα στην κοινωνία κ.ά. Αποφασίστηκε επίσης η ίδρυση δασκαλικού συλλόγου της Επαρχίας και η χρήση της δημοτικής γλώσσας στο σχολείο.¹²³

Η Αγιά λειτούργησε, επίσης, ως τόπος απόκρυψης της σοδειάς και ως διαμετακομιστικό και οικονομικό κέντρο κατά τη «μάχη της σοδειάς», το καλοκαίρι του 1944, υπό την εποπτεία της Επιμελητείας του Αντάρτη (ΕΤΑ).¹²⁴ Μεγάλες

¹²⁰ Κατερίνα Παπαδοπούλου, *ό.π.*, σ. 227-228, 231.

¹²¹ Το άρθρο 19 του κώδικα «Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη»: Η Σχολική Επιτροπή φροντίζει για τη σχολική εκπαίδευση των παιδιών. Η φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο είναι υποχρεωτική και δωρεάν. Επίσης φροντίζει για την ίδρυση σχολείων, για την καλή τους λειτουργία και για τη σχολική υγιεινή. Κάνει συστηματικό έλεγχο στο διδαχτικό προσωπικό, διαχειρίζεται τη σχολική περιουσία, βρίσκει τους αναγκαίους πόρους για την εκπαίδευση και κρατεί τα σχετικά βιβλία. Μπορεί επίσης να παίρνει όσα μέτρα κρίνει σκόπιμα για την εξύψωση του μορφωτικού και ηθικού επιπέδου των κατοίκων. Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 152.

¹²² Ο Λέων Καλλέργης (1896-1982) γεννήθηκε στην Αγιά. Εργάστηκε ως επαγγελματίας γιατρός. Παράλληλα, ασχολήθηκε και με την πολιτική. Το 1944 εκλέχτηκε εκπρόσωπος της Επαρχίας Αγιάς στο Εθνικό Συμβούλιο στις Κορυτσάδες. Μετά την απελευθέρωση καταδιώχθηκε για την αντιστασιακή του δράση. Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 55-56 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 102.

¹²³ *Ο Ρήγας*, 29 Φεβρουαρίου 1944.

¹²⁴ Η ΕΤΑ συγκροτήθηκε το Μάρτιο του 1943 από τη συγχώνευση της οργάνωσης «Φανέλα του Αντάρτη» που δρούσε στην Αθήνα και της «Επιτροπής Προστασίας Ανταρτών» (ΕΠΑ) που

ποσότητες από την παραγωγή αποθηκεύονταν εκεί ή μεταφέρονταν σε άλλες περιοχές με στόχο τη τροφοδοσία των πληθυσμών τους ή των τμημάτων του ΕΛΑΣ. Την περίοδο εκείνη είχε την έδρα του στην Αγιά το Διοικητικό Συμβούλιο της Ένωσης Συνεταιρισμών Λάρισας με επικεφαλής το Θεόδωρο Νταφούλη με κύριο σκοπό την οργάνωση των ανταλλαγών με άλλες περιοχές. Η Ένωση Συνεταιρισμών Λαρίσης-Τυρνάβου-Αγιάς αντάλλαξε μεγάλες ποσότητες δημητριακών με ανάλογες ποσότητες λαδιού και σαπουνιού από τη Μυτιλήνη και διέσωσε τα καπνά της περιφέρειας από τους κατακτητές, μετατρέποντας τα αργότερα με βιομηχανική επεξεργασία σε τσιγάρα. Κατά την απελευθέρωση σημαντικό μέρος των αποθηκευμένων αγαθών μεταβιβάστηκαν στο Αγοραστικό Κέντρο Αγιάς με στόχο τη διάθεση τους στον τοπικό πληθυσμό κατά το πρότυπο των λαϊκών πρατηρίων.¹²⁵

Στο Μεταξοχώρι η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση συγκροτήθηκε σε σώμα, μετά από διενέργεια εκλογών στις 5 Οκτωβρίου 1943. Πρόεδρος της εκλέχτηκε ο Δημήτρης Ηρακλής.¹²⁶ Το Νοέμβριο επέβαλε αναδρομική φορολογία στα σιτηρά από 1% έως 5% ανάλογα με την ποσότητα. Ο κατάλογος με τους υπαγόμενους σε φορολογία παραγωγούς τοιχοκολλήθηκε στην πλατεία του χωριού και δόθηκαν 15 ημέρες προθεσμία για την καταβολή των φόρων.¹²⁷ Οι μη καταβάλλοντες τη φορολογία παραπέμπονταν στην υποεπιτροπή Δικαιοσύνης για την είσπραξη των οφειλόμενων.¹²⁸ Στις 15 Δεκεμβρίου επέβαλε φόρο και στο εξαγόμενο τσίπουρο 2.000 δραχμές την οκά προς ενίσχυση του ταμείου ενώ τον Ιανουάριο η φορολογία

λειτουργούσε στην ύπαιθρο. Γιάννης Σκαλιδάκης, *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): ένας τύπος επαναστατικής εξουσίας: πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παράμετροι*, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2012, σ. 226.

¹²⁵ Γιάννης Σκαλιδάκης, «Η λαϊκή αυτοδιοίκηση στη Θεσσαλία: Η περίπτωση της Αγιάς και του Μεταξοχωρίου Λάρισας», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 165-167 / Γιάννης Σκαλιδάκης, *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): ένας τύπος επαναστατικής εξουσίας: πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παράμετροι*, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2012, σ. 597 / Χρήστος Βραχνιάρης, *ό.π.*, σ. 247-248.

¹²⁶ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 5-10-1943. Μέλη της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης εκλέχθηκαν οι Δημήτριος Ηρακλής (πρόεδρος), Νικόλαος Γαζέπης (αντιπρόεδρος), Κωνσταντίνος Καφέτσος (ταμίας και πρόεδρος, μετά τις εκλογές του Μαρτίου 1944). Μέλη της Επιτροπής Δικαιοσύνης οι Α. Χατζημιχάλης, Α. Σπυρούλης, Ι. Τούλης και Ε. Μολαΐμης, της Επιτροπής Αγροτικής Ασφαλείας οι Ι. Τούλης και Λ. Πλιάτσικας, της Σχολικής και Εκκλησιαστικής οι Π. Γραμμένος και Σ. Καπατζής της Επιτροπής Ασφαλείας οι Χ. Χατζηκομίτσας και Σ. Γαζέπης, και της Επιτροπής Οικονομικών οι Ι. Σαραφλής και Α. Πατσιαβούρας (Τη θέση του Α. Πατσιαβούρα, λόγω άρνησης ανάληψης καθηκόντων, ανέλαβε ο αναπληρωματικός Β. Μαγκιώσης).

¹²⁷ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 1-11-1943.

¹²⁸ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 18-1-1943

μετατράπηκε σε 4% επί της αξίας του.¹²⁹ Στις 24 Δεκεμβρίου έγινε συζήτηση με τους παραγωγούς μήλων και αποφάσισε τη μείωση του παρακρατήματος από 30% σε 10%.¹³⁰

Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση έδειξε την ευαισθησία της προς 11 άπορες οικογένειες ανταρτών και θυμάτων «λαμβάνουσα υπ όψιν την υπ αριθ. 12 απόφασιν του Γεν. Στρατηγείου» σύμφωνα με την οποία τους διέθεσε σπόρο και σίτο από τη φορολογία.¹³¹ Στις 24 Δεκεμβρίου χορήγησε σε 20 άπορες οικογένειες του χωριού για τις γιορτές των Χριστουγέννων βοηθήματα σε μορφή χρημάτων, σίτου και κρέατος. Οι 100.000 δραχμές προέρχονταν από το ταμείο Διοικητικής Επιτροπής, το σιτάρι από τη φορολογία και το κρέας από εράνους που διενεργήθηκαν.¹³² Στις 20 Φεβρουαρίου 1944 αποφασίστηκε, επίσης, η δωρεάν άλεση προϊόντων των απόρων οικογενειών στον υδρόμυλο.¹³³

Το κοινοτικό Συμβούλιο και οι Επιτροπές ανασυγκροτήθηκαν ξανά στις 26 Μαρτίου 1944, μετά από νέες εκλογές. Το νέο κοινοτικό συμβούλιο συνεδρίαζε συχνά σε αντίθεση με τις άλλες επιτροπές. Όλες οι επιτροπές διατηρούσαν βιβλία ταχτικά. Το χωριό είχε ανάγκη από επισκευή σχολείου, από ολοκλήρωση αρδευτικών αυλακιών που σταμάτησαν, λόγω του πολέμου, από Κοινοτικό Γραφείο, από ηλεκτροφωτισμό με κίνηση νερού και από επισκευή αμαξιτών και αγροτικών δρόμων. Η επισιτιστική κατάσταση κρινόταν σχετικά καλή, αλλά θεωρείτο αναγκαία η ξύλευση σε δάση γειτονικών χωριών.¹³⁴ Το Σεπτέμβριο του 1944 ιδρύθηκε «λαϊκό φαρμακείο» για την αντιμετώπιση των υγειονομικών αναγκών των κατοίκων.¹³⁵

Η Επιτροπή Ασφαλείας¹³⁶ μεριμνούσε για την τήρηση της τάξης και τη συμμόρφωση του πληθυσμού στις αποφάσεις της Αυτοδιοίκησης. Σε υπηρεσία στη

¹²⁹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 15-12-1943 και 18-1-1943.

¹³⁰ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 24-12-1944.

¹³¹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 16-11-1943.

¹³² ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 24-12-1943.

¹³³ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, Συνεδρίαση της 20-2-1944.

¹³⁴ Έκθεση για την αυτοδιοίκηση κάθε χωριού και των αναγκών τους. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 251-252.

¹³⁵ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Πρακτικά της Επιτροπής Πρόνοιας και Επισιτισμού Μεταξοχωρίου., 1-9-1944.

¹³⁶ Το άρθρο 18 του κώδικα «Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη»: Η Επιτροπή Λαϊκής Ασφάλειας φροντίζει για την τάξη και την ασφάλεια των κατοίκων και για το σκοπό αυτό εκτελεί καθήκοντα αστυνομικά και αγορανομικά. Παίρνει κάθε μέτρο ενάντια στους εχθρούς του

Λαϊκή Ασφάλεια καλούνταν άτομα από 18 έως 50 ετών.¹³⁷ Στις 27 Δεκεμβρίου παρέπεμψε στη Λαϊκή Δικαιοσύνη δύο κατοίκους του χωριού, γιατί «επυροβόλησαν ασκόπως εν τη αυλή της οικίας του Η.Ν, ενοχλήσαντες την ησυχίαν του κοινού». Την ίδια ημέρα παρέπεμψε άλλους τέσσερεις κατοίκους. Τους δύο «διότι εκτελούντες υπηρεσίαν, απώλεσαν μια τριχίαν του ζώου του Δ.Τ» και τους άλλους δυο «διότι διαταχθέντες ν' αναλάβωσιν υπηρεσίαν Πολιτοφυλακής ηρνήθησαν».¹³⁸ Σοβαρό αδίκημα πέρα από την διατάραξη της κοινής ησυχίας και την άρνηση υπηρεσίας ήταν η κλοπή. Στις 28 Δεκεμβρίου παραπέμφθηκαν οι Κ.Κ και Ν. Γκ «διότι εκτελούντες υπηρεσίαν μεταφοράς δια ζώων ξένων εξ Ανατολής, κατά την επιστροφήν εφόρτωσαν πατάτες με αγωγήν προς όφελος τους».¹³⁹ Για το αδίκημα της κλοπής μάλιστα αποφασίστηκε εκτός από την καταπολέμηση του και η αναγραφή των ονομάτων των καταδικασμένων στο βιβλίο «Εχθρών του λαού» και στον μαυροπίνακα στην πλατεία του χωριού, ώστε «τα ονόματα των και θα μένουν εκτεθειμένα εις την κοινή περιφρόνησι». Παράλληλα, η Επιτροπή καλούσε τους κατοίκους να καταγγέλλουν «κάθε τι που πέφτει στην αντίληψη τους, αμέσως στην ασφάλεια και τα όργανα της, χωρίς μ' αυτό να νομίζουν ότι κάμνουν πράξι προδοσίας ή χαφιεδισμού αλλά ότι περιφρουρούν γενικότερα συμφέροντα και χτυπούν την ασυνειδησία και κακές συνήθειες που στη λαοκρατία πρέπει να χτυπηθούνε αλύπητα και να λείψουν».¹⁴⁰ Στην αρμοδιότητα της, επίσης, συγκαταλέγονταν η φύλαξη και η προστασία των κτημάτων καθώς και η τήρηση των μέτρων για τη Δημόσια Υγεία. Με διάταξη της απαγόρευε στα γιδοπρόβατα τη βοσκή και το πέρασμα μέσα σε συγκεκριμένες περιοχές του χωριού και καθόριζε τους κανόνες βόσκησης τους. Την

Λαού και του Εθνικού αγώνα. Εκτελεί τις αποφάσεις των Λαϊκών Δικαστηρίων. Για το έργο της αυτό μπορεί να ζητήσει τη βοήθεια κάθε στρατιωτικής αρχής και κάθε πολίτη, που είναι υποχρεωμένοι να την δώσουν. Ορίζει από τα μέλη της ένα ταχτικό και έναν αναπληρωματικό Λαϊκό Επίτροπο στο Λαϊκό Δικαστήριο. Φροντίζει για όλα τα ζητήματα της Αγροτικής και Δασικής ασφάλειας, αναγκαία μέτρα ασφάλειας του τόπου και για την χρησιμοποίηση των δασικών οργάνων που υπάρχουν στην περιφέρεια, καθώς και για το διορισμό πολιτοφυλάκων, αγροφυλάκων, δασοφυλάκων, υδρονομέων κλπ., ορίζοντας και την ανάλογη μισθοδοσία τους. Ρυθμίζει το πότισμα των χωραφιών και κανονίζει ώστε να ποτίζονται [sic] και τα χωράφια που δεν έχουν τυπικό δικαίωμα, όταν αυτό δεν ζημιώνει τους τωρινούς δικαιούχους. Η Επιτροπή κρατεί τ' απαραίτητα για την υπηρεσία της βιβλία.

Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 151-152.

¹³⁷ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 24-12-1944.

¹³⁸ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 27-12-1943.

¹³⁹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 28-12-1943.

¹⁴⁰ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 25-6-1944.

επίβλεψη της τήρησης των κανόνων αναλάμβαναν οι αγροφύλακες, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα καταγγελίας τους.¹⁴¹ Όσον αφορά τη προστασία της Δημόσιας Υγείας αποφάσισε την απαγόρευση ρίψης σκουπιδιών έξω από τα σπίτια και στα αυλάκια καθώς και τον καθαρισμό του δρόμου μπροστά από τα σπίτια. Οι παραβάτες θα παραπέμπονταν «εις το Λαϊκόν Δικαστήριον προς τιμωρίαν».¹⁴²

Για τη λειτουργία της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης στα υπόλοιπα χωριά της Επαρχίας Αγιάς οι πληροφορίες που διαθέτουμε προέρχονται από την έκθεση του επιθεωρητή Γιώργου Δοξόπουλου, καθώς δεν έχουν διασωθεί τα πρακτικά των Κοινοτικών Συμβουλίων και των Επιτροπών. Σε αυτή τη έκθεση παρουσιάζεται η σύσταση των οργάνων, το έργο τους καθώς και τα προβλήματα που αυτά αντιμετώπιζαν.

Σύμφωνα με αυτή την έκθεση στο χωριό Μεγαλόβρυσο (Νιβόλιανη) το Κοινοτικό Συμβούλιο συγκροτήθηκε στις 12 Μαρτίου 1944. Ακολούθησε η συγκρότηση των υπόλοιπων επιτροπών στις 19 του ίδιου μήνα. Το κοινοτικό Συμβούλιο στις 16 Ιουλίου επέβαλε φορολογία στην κτηνοτροφία σύμφωνα με της πράξη 22 της Π.Ε.Ε.Α με στόχο την ενίσχυση των πόρων του, «αλλά οι κτηνοτρόφοι απειθάρχησαν στην πληρωμή». Κατασκεύασε, επίσης, με τη μεσολάβηση «κεφαλαιούχου» πετράλωνα με τον όρο της εισπραξης του 3% της παραγωγής για τα επόμενα τρία χρόνια. Ο ίδιος διαμαρτυρήθηκε, ότι οι παραγωγοί υπέβαλαν ψευδείς δηλώσεις για την εισφορά. Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας, στην οποία συμμετείχε και μια γυναίκα, βοήθησε μια άπορη οικογένεια, διαμοίρασε κινόνο και κινητοποιήθηκε για την εξασφάλιση τροφίμων. Το σχολείο του χωριού, όπως σημειώνεται «είχε πολλές ελλείψεις, αλλά οι κάτοικοι και οι κηδεμόνες έδειξαν αδιαφορία για την οικονομική ενίσχυση του σχολείου και των διδασκάλων». Η εκκλησιαστική επιτροπή¹⁴³ λειτουργούσε άρτια, αφού «φροντίζει καθημερινά για τα ζητήματα της εκκλησίας και του παπά». Η επιτροπή Λαϊκής Ασφαλείας αντιμετώπιζε προβλήματα, αφού «δεν πειθαρχεί ο κόσμος και προπάντων στο ζήτημα των πολιτοφυλάκων και

¹⁴¹ ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 25-5-1944.

¹⁴² ΓΑΚ-Τ. Αρχείο Αγιάς, Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου, Βιβλίο Πρακτικών Λαϊκής Ασφαλείας, Συνεδρίαση της 10-3-1944.

¹⁴³ Το άρθρο 20 του κώδικα «Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη»: Η Εκκλησιαστική Επιτροπή φροντίζει για όλα τα ζητήματα που έχουν σχέση με τις εκκλησίες, τον Κλήρο, τους ιεροψάλτες και το άλλο προσωπικό, διαχειρίζεται την εκκλησιαστική περιουσία και ελέγχει την κανονική διαχείριση της μοναστηριακής περιουσίας της περιοχής της, παίρνοντας κάθε αναγκαίο για τη διαφύλαξή της μέτρο. Διατάξεις για την Αυτοδιοίκηση και τη Λαϊκή Δικαιοσύνη. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 152.

στην εκτέλεση των αποφάσεων». Το Λαϊκό Δικαστήριο δε διέθετε γραμματέα, ενώ από τις 80 υποβαλλόμενες μηνύσεις συμβιβάστηκαν οι 18.

Το χωριό είχε ανάγκη από κατασκευές και επιδιορθώσεις δημόσιων έργων όπως ήταν η επισκευή του υδραγωγείου, η βελτιστοποίηση των αυλακιών, η κατασκευή αμαξιτού δρόμου, η παροχή ηλεκτροφωτισμού με κίνηση νερού και η επιδιόρθωση του σχολείου. Σε αυτό διέμεναν 300 άπορα άτομα και 100 ακτήμονες.

Ο επιθεωρητής τόνιζε, επίσης, την αδιαφορία και την έλλειψη πειθαρχίας που έδειχνε ένα μέρος των κατοίκων στις αποφάσεις της Αυτοδιοίκησης, αφού «αυτό οφείλεται στο ότι [ο κόσμος] δεν ένιωσε της σημασία του θεσμού της Αυτοδιοίκησης και τα όργανα δεν είναι σε θέση να τον διαφωτίσουν». Χαρακτηριστικό περιστατικό ήταν μικρή προσέλευση του στη Γενική Συνέλευση, αφού «ο κόσμος δεν είχε όρεξη να έλθει, αλλά και κείνοι που ήλθαν δε μίλησαν για γενικά ζητήματα, παρά μόνο για ορισμένα που τους έθιγαν ατομικά».¹⁴⁴

Στη Σωτηρίτσα (Κάπιστα) το Κοινοτικό Συμβούλιο συγκροτήθηκε στις 26 Μαρτίου 1944 και οι Λαϊκές Επιτροπές στις 9 Απριλίου. Στο Κοινοτικό Συμβούλιο μέλος ήταν μια γυναίκα. Πρακτικά συνεδριάσεων τηρούσε μόνο αυτό, ενώ οι συνεδριάσεις δε γίνονταν συχνά. Η επισιτιστική κατάσταση του συγκεκριμένου χωριού κρινόταν «οπωσδήποτε καλή διότι είναι όλοι παραγωγόι», αλλά υπήρχαν ελλείψεις σε ρουχισμό και υπόδηση. Η Σχολική επιτροπή ενίσχυσε το δάσκαλο και η Λαϊκή Ασφάλεια εξέδωσε «απαγορευτικές διατάξεις για την προστασία των καλαμποκιών και για την καθαριότητα». Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση έτσι και εδώ παρατηρείτο «αδυναμία στην εκτέλεση των αποφάσεων». Επίσης, επισημαίνεται η παρουσία ιδιόκτητου δάσους 14.000 στρεμμάτων¹⁴⁵ από τα οποία 3.000 στρέμματα θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν. Το χωριό είχε ανάγκη από υδραγωγείο, δρόμο, τηλέφωνο, πλατεία, αρδευτικά έργα ενώ οι δρόμοι, το σχολείο και η εκκλησία χρειάζονταν επισκευή. Επίσης, είχε ανάγκη από οικονομική ενίσχυση «για κατασκευή σπιτιών κοντά στα χωράφια» καθώς και για γεωργικά εργαλεία και φάρμακα. Ως τελικό συμπέρασμα και εδώ καταγράφεται η αδυναμία σωστής λειτουργίας των θεσμών και η ανάγκη για καθοδήγηση.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Έκθεση για την αυτοδιοίκηση κάθε χωριού και των αναγκών τους. Παρατίθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 243-244.

¹⁴⁵ Το ιδιόκτητο δάσος πιθανότατα ανήκε στον πρώην τσιφλικά, Κωνσταντίνο Ζούλια, ο οποίος διατήρησε ένα τμήμα της ιδιοκτησίας του μετά την απαλλοτρίωση του τσιφλικιού στις αρχές της δεκαετίας του 1930.

¹⁴⁶ Ο.π., σ. 244.

Στην Αμυγδαλή (Κουκουράβα) τα όργανα της αυτοδιοίκησης εκλέχθηκαν στις 26 Μαρτίου 1944. Το Κοινοτικό Συμβούλιο δεν υλοποίησε κοινοτικά έργα, λόγω έλλειψης πόρων. Ρύθμισε την υλοτομία, μήνυσε τους εκχερσωτές και απομάκρυνε τους κατοίκους από τα ανοίγματα του βάλτου. Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας έλαβε τρόφιμα για τους πυροπαθείς μέσω κινητοποιήσεων και διέθετε ένα τμήμα τους στους απόρους και στον ΕΛΑΣ, όταν αυτό ήταν εφικτό. Μαθητικά συσσίτια δεν υπήρχαν, ενώ λαϊκό ιατρείο θα ίδρυναν, όταν ερχόταν γιατρός στο χωριό. Η Σχολική Επιτροπή φρόντισε για το ζήτημα της διατροφής των δασκάλων, αλλά στο σχολείο δεν έγιναν εργασίες επιδιόρθωσης, λόγω έλλειψης πόρων. Η Λαϊκή Ασφάλεια όρισε αγροφύλακες και υδρονομείς και εξέδωσε προφορικές διατάξεις για τις βοσκές. Η Εκκλησιαστική επιτροπή αντιμετώπισε και αυτή δυσκολίες τις οποίες έλυνε μέσω των κτημάτων της. Το Λαϊκό Δικαστήριο συμβίβαζε τις περισσότερες υποθέσεις. Η επισιτιστική κατάσταση κρινόταν κρίσιμη, καθώς υπήρχαν 500 άποροι και πυροπαθείς. Το χωριό σύμφωνα με την έκθεση είχε ανάγκη από επισκευή σχολείων, επιδιόρθωση βρυσών και παροχή φαρμάκων κατά της ελονοσίας και από γιατρό. Όσον αφορά τη λειτουργία των θεσμών κρινόταν και σε αυτή την περίπτωση ότι «δεν κατανοήθηκε καλά η σημασία του θεσμού της Αυτοδιοίκησης».¹⁴⁷

Στη Σκίτη η Αυτοδιοίκηση συγκροτήθηκε στις 2 Απριλίου 1944. Το Κοινοτικό Συμβούλιο αρχικά «δεν είχε ούτε γραφείο, ούτε γραμματέα κι έπαιρνε αποφάσεις πρόχειρες». Στο τέλος Απριλίου η κατάσταση, όμως, άρχισε να βελτιώνεται. Τον επόμενο μήνα καταπιάστηκαν με τον καθαρισμό των υπονόμων επισκεύασαν το σχολείο, διόρθωσαν τις βρύσες, καθάρισαν τα αυλάκια και ενίσχυσαν μερικούς απόρους. Επίσης, κινητοποιήθηκαν για την καταπολέμηση της ακρίδας, αλλά συνάντησαν την απροθυμία του κοινού και την αντίδραση των κτηνοτρόφων. Ενήργησαν σύμφωνα με τον κώδικα των κοινοτικών κτημάτων.

Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας δραστηριοποιήθηκε, αλλά τα αποτελέσματα ήταν ανεπιτυχή. Κατόρθωσε να ενισχύσει όμως τους απόρους, χρησιμοποιώντας το ταμείο της Κοινότητας. Η Σχολική Επιτροπή αντιμετώπισε προβλήματα από την απροθυμία των γονέων να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Το κτήριο παρουσίαζε ελλείψεις, καθώς απουσίαζαν οι οικονομικοί πόροι αλλά στάθηκε δυνατό να ενισχυθεί ο δάσκαλος. Η Επιτροπή Λαϊκής Ασφαλείας διόρισε αγροφύλακες και υδρονομείς και κατέβαλε προσπάθειες, όπως και το Λαϊκό Δικαστήριο αποτροπής μηνύσεων ή συμβιβασμού.. Η επισιτιστική κατάσταση κρινόταν καλή για 2-3 μήνες

¹⁴⁷ Ο.π., σ. 245.

αλλά «το χειμώνα θα πεινάσουν πολλές οικογένειες». Τέλος, τονίζονταν οι ανάγκες χωριού σε αμαξιτό δρόμο «που είναι μισοφτιαγμένος», η επισκευή αγροτικών δρόμων και η επιδιόρθωση του σχολικού κτηρίου. Συμπερασματικά καταγράφονταν οι αδυναμίες των επιτροπών, οι οποίες προέρχονταν από «έλλειψη διαφώτισης».¹⁴⁸

Στο Σκλήθρο τα όργανα της Αυτοδιοίκησης εκλέχτηκαν στις 26 Μαρτίου 1944. Το Κοινοτικό Συμβούλιο επέβαλε για την τόνωση των οικονομικών φόρους στα σφαζόμενα ζώα, στις βοσκές στο τσίπουρο και μέτρα για το πότισμα των γιδοπροβάτων. Απέτυχε στην καταπολέμηση της ακρίδας και ενίσχυσε άπορες οικογένειες. Τα μέλη της σε ομιλία τους στους κατοίκους τόνισαν «ότι υπάρχει ανάγκη να είναι ενωμένοι και να μη μαλώνουν για μικροπράγματα». Η Σχολική Λαϊκή Επιτροπή ενίσχυσε το δάσκαλο και άσκησε μήνυση κατά της παλιάς Επιτροπής «διότι έλειψαν υλικά που είχαν για την ανέγερση νέου σχολείου». Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας έκανε μια αποτυχημένη κινητοποίηση με δική της πρωτοβουλία και εξασφάλισε λάδι από το 54^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου διαμοίρασε στους κατοίκους και ένα τμήμα το κράτησε για τα συσσίτια. Στην Επιτροπή συμμετείχε και μία γυναίκα η οποία επιδείκνυε «εξαιρετική δράση και φροντίδα» Η Επιτροπή Λαϊκής Ασφαλείας ανακοίνωσε διατάξεις σχετικά με την καθαριότητα, την προστασία των δασών, διόρισε αγροφύλακες, υδρονομείς και συγκέντρωσε στοιχεία για εκχερσώσεις. Η Εκκλησιαστική Λαϊκή Επιτροπή αντιμετώπισε προβλήματα με το ταμείο και την πληρωμή παπά. Το Λαϊκό Δικαστήριο προσπαθούσε να συμβιβάσει υποθέσεις, «αλλά ο κόσμος δε συμβιβάζεται». Η εξελεγκτική Επιτροπή προχώρησε σε έλεγχο της διαχείρισης, τοιχοκόλλησε την έκθεση της και τη διάβασε κατά τη Γενική Συνέλευση. Η επισιτιστική κατάσταση για την περίοδο του καλοκαιριού κρινόταν καλή, αλλά προβλεπόταν, ότι «το χειμώνα θα υποφέρει ο περισσότερος κόσμος».

Στο χωριό έπρεπε να αναγερθεί νέο σχολείο, αφού «η μελέτη είναι έτοιμη και τα περισσότερα υλικά υπάρχουν», να ολοκληρωθεί το υδραγωγείο και να γίνει εκμετάλλευση του δάσους, γιατί αλλιώς «δε θα μπορέσουν να καλύψουν με τον υπάρχοντα προϋπολογισμό τις ανάγκες της Κοινότητας. Τονιζόταν, επίσης, η έλλειψη γιατρού και φαρμάκων. Στις παρατηρήσεις τονιζόταν η δυσκολία εξεύρεσης πόρων, λόγω της απουσίας εύπορων οικογενειών, η προσήλωση στο καθήκον με έλλειψη καθοδήγησης «για το λόγο ότι είναι απομακρυσμένο μέρος» και οι

¹⁴⁸ Ο.π., σ. 248-249.

φίλονικίες μεταξύ των κατοίκων οι οποίοι δε συμβιβάζονται «και αυτό οφείλεται στη φτώχεια».¹⁴⁹

Στη Μελίβοια (Αθανάτη) το Κοινοτικό Συμβούλιο συγκροτήθηκε στις 26 Μαρτίου 1944 και οι άλλες Επιτροπές στις 9 Απριλίου. Το Κοινοτικό Συμβούλιο επέβαλε προσωπική εργασία που αποσκοπούσε στην ισοπέδωση της πλατείας. Καταπολέμησαν την ακρίδα «σχετικώς καλά», αλλά δεν έλαβαν μέτρα για τις εκχερσώσεις. Η Σχολική Λαϊκή Επιτροπή, στην οποία μέλος ήταν και μία γυναίκα, ενίσχυσε τους δασκάλους και η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας ίδρυσε Λαϊκό Ιατρείο σε συνεργασία με την Ε.Α. Επίσης, λειτούργησαν και μαθητικά συσσίτια για τους απόρους μαθητές με τρόφιμα του Δ.Ε.Σ. και εισφορές των κατοίκων. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή ασχολήθηκε με τα ζητήματα της Εκκλησίας, αλλά δεν είχε πόρους στη διάθεση της και το Λαϊκό Δικαστήριο συνεδρίαζε τακτικά «διότι τρέχει ο κόσμος πολύ στα Δικαστήρια. Συνεδριάζουν κάποτε 4 δικαστές». Το Λαϊκό Δικαστήριο και ο Λαϊκός Επίτροπος συμβίβαζαν μερικές υποθέσεις αλλά όχι σε μεγάλο ποσοστό, ενώ πολλές αποφάσεις του Λαϊκού Δικαστηρίου ήταν «ακατανόητες».

Περίπου 800 άτομα δεν είχαν επαρκή μέσα τροφής, καθώς πολλοί από αυτούς ήταν πυροπαθείς και άποροι. Το χωριό είχε ανάγκη από έργα υποδομών, όπως ήταν η ολοκλήρωση του αμαξιτού δρόμου, η ύδρευση που έμεινε ανολοκλήρωτη, λόγω του πολέμου, η επισκευή του υπάρχοντος σχολείου αλλά και η ανέγερση άλλου «διότι είναι πολλά τα παιδιά», η ολοκλήρωση της κατασκευής του μεγάρου της Κοινότητας, αρδευτικά αυλάκια, ο ηλεκτροφωτισμός με κίνηση νερού και η επισκευή αγροτικών δρόμων.¹⁵⁰

Στο χωριό Καλαμάκι τα όργανα Αυτοδιοίκησης συγκροτήθηκαν στις 11 Απριλίου 1944. Στο Κοινοτικό Συμβούλιο συμμετείχε και μια γυναίκα. Επέβαλε φορολογία για τις βοσκές σε είδος, ενίσχυσε απόρους με χρηματικά βοηθήματα και συγκέντρωσε μέσω εισφοράς από τους παραγωγούς το ποσό των 280 εκατομμυρίων δραχμών για την απελευθέρωση των κρατουμένων από τους Ιταλούς. Διέθεσαν, επίσης, 10 λίρες από την εισφορά για προμήθεια φαρμάκων και για ίδρυση Λαϊκού Ιατρείου. Επισκεύασαν επίσης, το Κοινοτικό Γραφείο το οποίο ήταν κατεστραμμένο από τη γερμανική επιδρομή. Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας «δεν έκανε τίποτε, διότι με τα ζητήματά της καταπιάστηκε το Κοινοτικό Συμβούλιο». Η Σχολική Λαϊκή

¹⁴⁹ Ο.π., σ. 247-248.

¹⁵⁰ Ο.π., σ. 250.

Επιτροπή ενίσχυσε το δάσκαλο. Μαθαίνουμε επίσης, ότι τα μαθήματα γίνονταν στην εκκλησιά του χωριού, λόγω της καταστροφής του σχολείου από πυρκαγιά. Η Λαϊκή Επιτροπή Ασφαλείας διόρισε φύλακες για τη λίμνη Κάρλα, απαγορεύθηκαν τα ελεύθερα σκυλιά και ανακοίνωσε διατάξεις για τις βοσκές. Η Εκκλησιαστική Λαϊκή Επιτροπή με ενέργειες της κατάφερε να εξασφαλίσει παπά ο οποίος επισκεπτόταν το χωριό κάθε 15 ημέρες. Η Εξελεγκτική προχώρησε σε διαχειριστικό έλεγχο και η έκθεση της τοιχοκολλήθηκε και διαβάστηκε στη γενική Συνέλευση στις 16/7/44. Τέλος, το Λαϊκό Δικαστήριο προσπαθούσε να συμβιβάσει τις υποθέσεις.

Η επισιτιστική κατάσταση διαπιστωνόταν, ότι εκείνη την περίοδο ήταν καλή «από απόψεως ψωμιού, στερούνται όμως άλλων ειδών για το λόγο ότι είναι πολλοί πυροπαθείς και εντελώς άποροι 4-5 οικογένειες». Το χωριό είχε ανάγκη από επισκευή του σχολείου το οποίο είχαν κάψει οι Γερμανοί, από επισκευές δρόμων και αυλακιών, ενώ υπήρχε «έλλειψη ύδρευσης των κατοίκων που πίνουν νερό από ακάλυπτα αυλάκια». Στις τελικές παρατηρήσεις καταγραφόταν η ενεργητικότητα της Αυτοδιοίκησης «διότι τα όργανα της [...] είναι σε μορφωτικό επίπεδο ανώτερο από τ' άλλα χωριά».¹⁵¹

Στους Νερόμυλους τα όργανα Αυτοδιοίκησης συγκροτήθηκαν στις 2 Φεβρουαρίου 1944. Το Κοινοτικό Συμβούλιο επιδιόρθωσε το γεφύρι του χωριού και τις βρύσες, αλλά στερείτο οικονομικών πόρων για άλλα έργα. Στην καταπολέμηση της ακρίδας αντιμετώπισε δυσκολίες, «διότι δεν ήξερε ο κόσμος».

Η Επιτροπή Λαϊκής Ασφαλείας έλαβε μέτρα για την καθαριότητα, απαγόρευσε την παραμονή γουρουνιών μέσα στο χωριό, ρύθμισε τη σειρά ποτίσματος των χωραφιών, αλλά στο ζήτημα των σκοπών συνάντησε την απροθυμία του κόσμου. Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας δεν επέτυχε τους στόχους της «διότι είναι οι δρόμοι κλεισμένοι» και το έργο της το ανέλαβε η Εθνική Αλληλεγγύη. Το Λαϊκό Δικαστήριο αρχικά επεδείκνυε επιείκεια στις αποφάσεις του, αλλά αργότερα αναγκάστηκε να επιβάλει αυστηρές ποινές, ενώ γίνονταν και αρκετοί συμβιβασμοί. Στην Εξελεγκτική Επιτροπή «ήταν ένα μέλος και είπε μερικά νούμερα από το ταμείο χωρίς να υπάρχει έκθεση».

Η επισιτιστική κατάσταση κρινόταν ότι ήταν σχετικά καλή. Το χωριό είχε ανάγκη από αρδευτικά αυλάκια, επισκευή βρυσών, από ηλεκτροφωτισμό με κίνηση νερού, από πλατεία και επισκευή δρόμων καθώς και από «ξύλευση των κατοίκων από δάση γειτονικών Κοινοτήτων».

¹⁵¹ Ο.π., σ. 245-246.

Στις παρατηρήσεις καταγραφόταν η γενική αδράνεια και η σύγχυση αρμοδιοτήτων σε όλες τις Επιτροπές εκτός από το Δικαστήριο, η έλλειψη κατανόησης του θεσμού της Αυτοδιοίκησης από τα στελέχη της και από τον κόσμο. Στη Γενική Συνέλευση που συγκλήθηκε απουσίαζαν πολλές επιτροπές, ενώ «ο δε κόσμος δεν ήξερε τη σημασία της γεν. Συνέλευσης και χωρίς να τελειώσει έφυγε ο περισσότερος». Μετά από την ολοκλήρωση της Γενικής Συνέλευσης μάλιστα έγιναν εκλογές, «διότι το ζήτησε με αίτηση το 1/3 των εκλογέων».¹⁵²

Στο χωριό Έλαφος (Βουλγαρινή) τα όργανα της Αυτοδιοίκησης συγκροτήθηκαν στις 26 Μαρτίου 1944. Στις 28 Απριλίου επαναλήφθηκαν οι εκλογές για την αντικατάσταση ενός μέλους του Κοινοτικού Συμβουλίου και τεσσάρων του Λαϊκού Δικαστηρίου, «διότι ζήτησε την αντικατάστασιν ο Λαός με αίτηση». Το Κοινοτικό Συμβούλιο επισκέυασε τον κεντρικό δρόμο και τη δεξαμενή, καθόρισε τον τόπο ξύλευσης και υλοτομίας και απαγόρευσε τη βοσκή σε ορισμένα μέρη. Απαγόρευσαν επίσης την παραμονή γιδιών, προβάτων και γουρουνιών στο χωριό. Έδωσε στην Πρόνοια 200 εκ. και 100 οκ. γάλα, και το Πάσχα κατέβαλε στον 9ο Λόχο του ενεργού ΕΛΑΣ 52 οκ. κρέας και 35 οκάδες μοίρασαν στους απόρους. Η Λαϊκή Επιτροπή Πρόνοιας επισκέφθηκε τους αρρώστους του χωριού και ζήτησε απ' την Κοινότητα 200 εκατ. δραχμές, με τα οποία αγόρασε σιτάρι για τους απόρους. Ζήτησαν από την Κοινότητα βοήθεια για την ίδρυση παιδικών συσσιτίων και Λ. Ιατρείου χωρίς να προβούν σε κινητοποιήσεις. Η Σχολική Λαϊκή Επιτροπή εξασφάλισε δάσκαλο από το χωριό Καλαμάκι και συνεννοήθηκε για την αποστολή άλλων δυο. Το σχολείο όμως παρουσίαζε ελλείψεις τις οποίες «δεν φρόντισαν ακόμα». Η Λαϊκή Επιτροπή Ασφαλείας εξέδωσε διατάξεις για το πότισμα, αλλά για τις εκχερσώσεις δεν έλαβε κανένα μέτρο πέρα από τη συγκέντρωση μερικών στοιχείων. Η Εκκλησιαστική Λαϊκή Επιτροπή πλήρωνε τον παπά που επισκεπτόταν το χωριό μια φορά το μήνα από τα εισοδήματα της εκκλησίας και φρόντιζε να της εξασφαλίσει κερί. Η Εξελεγκτική Επιτροπή στον έλεγχο της στο Κοινοτικό Συμβούλιο ανακάλυψε παράβαση, αφού «βρήκαν ότι 87 ½ οκάδες κρέας είναι αδικαιολόγητο, χωρίς αποδείξεις». Τα μέλη του κατηγορήθηκαν για αμέλεια και τους καταλογίστηκε το ποσό. Επίσης, διαπιστώθηκε έλλειμμα 30 οκάδων σε σιτηρά στην Εκκλησιαστική επιτροπή, το οποίο «ισχυρίζεται ότι το έδωσαν σε κάποιον παπά αντάρτη το Πάσχα, αλλά δεν πήραν απόδειξη». Το Λαϊκό Δικαστήριο προσπαθούσε να συμβιβάσει τις υποθέσεις, αλλά όλες οι αποφάσεις έμεναν ανεκτέλεστες.

¹⁵² Ο.π., σ. 249-250.

Στο χωριό διέμεναν 4-5 οικογένειες άπορες, οι οποίες θα αυξάνονταν «μετά 2μηνο [...] διότι σταματούν οι δουλειές». Το χωριό επίσης είχε ανάγκη από επισκευή του υδραγωγείου, ανέγερση άλλου σχολείου, «διότι το υπάρχον είναι ανθυγιεινό», από επιδιόρθωση δρόμων και νερού για τα γίδια στο βουνό. Επίσης, απουσίαζε παπάς και υπήρχε έλλειψη σε φάρμακα. Τέλος, διαπιστώνεται στη συγκέντρωση που έγινε με τη συμμετοχή όλων των Επιτροπών, «ότι έχουν μίση μεταξύ των και δεν υπάρχει καμιά σύμπνοια, ό,τι κάμνει ο ένας το κατακρίνει ο άλλος». Στην έκθεση του μάλιστα ο επιθεωρητής τονίζει ότι η αδικαιολόγητη διάθεση της περιουσίας της κοινότητας από το Κοινοτικό Συμβούλιο κατά τη διάρκεια του Πάσχα «προήλθε μάλλον από μικροπολιτικό υπολογισμό, διότι την επομένη Κυριακή επρόκειτο να γίνουν εκλογές» και όχι «από άγνοια ή αφέλεια, διότι μέσα στο Κοιν. Συμβ. είναι μέλη που διετέλεσαν άλλοτε κοινοτικοί και είχαν μεγάλη πείρα από διαχείριση κοιν. Περιουσίας». Επίσης, σημειώνεται ότι και εδώ «δεν κατανοήθηκε ο θεσμός της Αυτοδιοίκησης και πολλά μέλη δεν έχουν κατανόηση».¹⁵³

Η τοπική αυτοδιοίκηση διευρύνθηκε το Μάιο του 1944, όταν εκλέχθηκε δεκαμελές επαρχιακό συμβούλιο από τη συνέλευση των κοινοτικών συμβουλίων της επαρχίας που συγκλήθηκε στην Αγιά. Εκεί πάρθηκαν αποφάσεις για σοβαρά ζητήματα που αφορούσαν τη δράση της αυτοδιοίκησης όπως ήταν οι κινητοποιήσεις στο ΔΕΣ, η ίδρυση επαρχιακού νοσοκομείου, λαϊκών ιατρείων και φαρμακείων, η άρδευση των χωραφιών και η προστασία των δασών, η συντήρηση και επισκευή των σχολείων, η ενίσχυση των εκπαιδευτικών, η επισκευή του οδικού δικτύου, η συγκρότηση συνεταιρισμών κτλ.¹⁵⁴

Από τα αρχεία τα οποία διασώθηκαν και την έκθεση προκύπτει μια σαφής εικόνα της λειτουργίας των νέων λαοκρατικών θεσμών από τον Οκτώβριο του 1943 έως και το Μάρτιο του 1945. Η λειτουργία των θεσμών διέφερε από περιοχή σε περιοχή. Τα κοινοτικά συμβούλια στα περισσότερα χωριά της Επαρχίας Αγιάς συνεδρίαζαν τακτικά και ασχολούνταν με τα ζητήματα των κοινοτήτων τους Με την καταπολέμηση των ακρίδων, καθώς το ζήτημα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό, αφού απειλούσε την παραγωγή,¹⁵⁵ με την καθαριότητα, τα κοινοτικά έργα, τη φορολογία

¹⁵³ Ο.π., σ. 246-247.

¹⁵⁴ Γιάννης Σκαλιδάκης, ό.π., σ. 393.

¹⁵⁵ Η εφημερίδα «Λαϊκή Δράση», όργανο της περιφερειακής επιτροπής Αγιάς του ΚΚΕ τόνιζε τον κίνδυνο, το Μάιο του 1944 και καλούσε τα κοινοτικά συμβούλια και τους νέους σε δράση. «Σε μερικά χωριά μας φανερώθηκε ακρίδα. Ο κίνδυνος για την παραγωγή μας είναι μεγάλος αν αδιαφορήσουμε. Οι γεωργοί μας κατανοώντας το σύνθημα της εντατικής καλλιέργειας έσπειραν φέτος κόβοντας απ' το ψωμί τους. Πρέπει να το σώσουμε. Το κοινοτικό συμβούλιο σε κάθε χωριό έχει

κτλ. Αδυναμία παρατηρείται στις υπόλοιπες επιτροπές. Η λαϊκή δικαιοσύνη συμβίβαζε υποθέσεις, κάποιες φορές επιτυχημένα, ενώ άλλες όχι. Οι σχολικές επιτροπές ενίσχυαν τους δασκάλους και ασχολούνταν με την ανέγερση και επιδιόρθωση σχολείων. Απροθυμία παρατηρείται στην εκτέλεση εντολών της Λαϊκής Πολιτοφυλακής και των Κοινοτικών Συμβουλίων (π.χ. Μεγαλόβρυσου σχετικά με τη φορολογία και τις απαγορεύσεις από τους κτηνοτρόφους και τους υπόλοιπους κατοίκους). Η επισιτιστική κατάσταση των κατοίκων, επίσης, παρουσίαζε διαφορές από χωριό σε χωριό. Μεγάλα προβλήματα αντιμετώπιζε η Λαϊκή Πρόνοια στα φτωχά χωριά, όπως για παράδειγμα στο χωριό Αμυγδαλή, το οποίο καταστράφηκε από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής, το Φθινόπωρο του 1943. Σε χωριά όπου οι κάτοικοι τους ήταν παραγωγοί, όπως στην Σωτηρίτσα (Κάπιστα), η εικόνα ήταν καλύτερη. Ελλείψεις παρουσιάστηκαν μόνο σε είδη υπόδησης, ρουχισμό και φάρμακα. Σε μερικά χωριά (Αθανάτη, Σκλήθρο), το πρόβλημα των απόρων και των πυρόπληκτων ήταν μείζον. Προβλήματα υπαρκτά από την προπολεμική εποχή σχετικά με την ύδρευση, το φωτισμό και τους δρόμους ήταν συχνά. Η λειτουργία των θεσμών αν εξαιρέσουμε του αντικειμενικούς παράγοντες, όπως ήταν η έλλειψη πόρων αντιμετώπιζε και ένα άλλο πρόβλημα. Οι θεσμοί ήταν νέοι. Γι' αυτό το λόγο επικρατούσε μια κατάσταση, όπου η σύγκρουση των επιτροπών, η σύγχυση αρμοδιοτήτων και η αδυναμία κατανόησης του θεσμού της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο.

Για την εκπαίδευση των στελεχών στα ζητήματα της Αυτοδιοίκησης και της Δικαιοσύνης ιδρύθηκε σχολή Αυτοδιοίκησης και Λαϊκής Δικαιοσύνης (α' τμήμα: Επαρχία Λάρισας, Αγιάς, Φαρσάλων και β' τμήμα: Επαρχία Ελασσόνας και Τυρνάβου). Τα μαθήματα ξεκίνησαν στις 17 Αυγούστου 1944, διδάσκονταν τέσσερεις ώρες το πρωί και τρεις το απόγευμα και διήρκεσαν συνολικά πέντε ημέρες. Οι δέκα μαθητές της Επαρχίας Αγιάς διδάχτηκαν το μάθημα της Αυτοδιοίκησης, της Λ. Δικαιοσύνης και ανέλυσαν το Ψήφισμα του Εθνικού Συμβουλίου, άρθρα του κώδικα της Αυτοδιοίκησης, τη διαδικασία στα λαϊκά δικαστήρια, τα άρθρα της Λ. Δικαιοσύνης, το σκοπό της ποινής, το συμβιβασμό καθώς και τα καθήκοντα τους.¹⁵⁶

υποχρέωση να καταπιαστεί με το σοβαρό αυτό πρόβλημα αρχίζοντας αμέσως τις προσπάθειες για τη συγκέντρωση πítυρων και των σχετικών φαρμάκων. Όλοι οι πατριώτες, κι' ιδιαίτερα η νέα γενιά πρέπει να βοηθήσουν ενεργά το έργο της καταπολέμησης της ακρίδας». *Λαϊκή Δράση*, 11 Μαΐου 1944.

¹⁵⁶ Έκθεση λειτουργίας σχολής αυτοδιοίκησης και λαϊκής Δικαιοσύνης. Παράτιθεται στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης, Ιστορική και Νομική προσέγγιση*, Αθήνα 1989, σ. 251.

Η καθημερινή ζωή των ανθρώπων έμοιαζε, αλλά και διέφερε από αυτή των προπολεμικών χρόνων. Οι κάτοικοι του παραθαλάσσιου Στομίου για παράδειγμα συνέχιζαν τις παραδοσιακές τους ασχολίες. Οι ψαράδες ασχολούνταν με το ψάρεμα, οι αγρότες με την καλλιέργεια των χωραφιών τους. Συγκεντρώνονταν με αφορμή ονομαστικές εορτές, αρραβώνες και γάμους διασκεδάζοντας, πίνοντας κουμαρίσιο τσίπουρο και δοκιμάζοντας τα διάφορα διαθέσιμα εδέσματα. Αλλά πλέον ένας επαναστατικός αέρας είχε συνεπάρει τα πάντα. Ένα «πνεύμα εθελοντισμού και προσφοράς υπηρεσιών από τον καθένα κυριαρχούσε παντού και όλοι έκαναν ότι μπορούσαν για να υπηρετίσουν τον κοινό σκοπό. Μια ομοψυχία και αλληλεγγύη είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των κατοίκων».¹⁵⁷ Τα νέα έφταναν στο χωριό από στόμα σε στόμα ή από τον αντιστασιακό Τύπο, ο οποίος διαβαζόταν μια συγκεκριμένη απογευματινή ώρα με τηλεβόα από ένα ύψωμα που βρισκόταν η εκκλησία. Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση είχε συγκροτηθεί και εκεί όπως και στις υπόλοιπες περιοχές, μετά την αποχώρηση του ιταλικού τάγματος που έδρευε στο χωριό. Γραμματέας του Κοινοτικού Συμβουλίου διετέλεσε ο νεαρός Εβραίος και απόφοιτος του εξατάξιου Γυμνασίου Λάρισας, Μωυσής Εσδράς. Παράλληλα, εκτελούσε και χρέη Γραμματέα του Λαϊκού Δικαστηρίου «με Πρόεδρο έναν μετρίου μεν μορφωτικού επιπέδου αλλά φωτισμένο και χαρισματικό άνθρωπο που διέθετε λαϊκή σοφία και κριτική σκέψη ασυνήθιστη».¹⁵⁸

Μπορούμε να υποθέσουμε επομένως, ότι οι νέοι θεσμοί της Αυτοδιοίκησης και της Λαϊκής Δικαιοσύνης μέσω της δράσης τους και του κοινωνικού τους έργου το οποίο απευθυνόταν σε ευάλωτες ομάδες, όπως απόρους και πυροπαθείς κατάφεραν να κινητοποιήσουν και να εντάξουν στο όραμα της «λαοκρατίας» ένα μεγάλο τμήμα του αγροτικού πληθυσμού που πριν τον πόλεμο δεν είχε καμία σχέση με ριζοσπαστικές ιδέες.

Εξάλλου το ΕΑΜ σεβάστηκε τους παραδοσιακούς θεσμούς, όπως ήταν η ιδιοκτησία και η εκκλησία. Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία παρέμεινε απαραβίαστο, καθώς δεν προχώρησε σε απαλλοτριώσεις. Στους ιδιοκτήτες κτημάτων τα οποία είχαν παραχωρηθεί σε ακτήμονες, πλήρωνε ενοίκιο, ενώ οι κτηνοτρόφοι είχαν κάθε λόγο να το ευγνωμονούν, καθώς εξαφάνισε τη ληστεία. Με την πάροδο του χρόνου μόνο οι πιο ευκατάστατοι ιδιοκτήτες άρχισαν να αντιδρούν στην υποχρεωτική φορολογία, στις επιτάξεις και στην προάσπιση των μισθωτών και ακτημόνων. Η εξουσία του

¹⁵⁷ Μωυσής Εσδράς, ό.π., σ. 95.

¹⁵⁸ Μωυσής Εσδράς, ό.π., σ. 96.

κλήρου σε ζητήματα γάμου και διαζυγίου ήταν σεβαστή και τα λαϊκά δικαστήρια συμμορφώνονταν προς τους ισχύοντες αστικούς και ποινικούς κώδικες. Πολλοί ιερείς στρατεύθηκαν στον αγώνα και ορισμένοι έγιναν «υπεύθυνοι».¹⁵⁹ Ένας τέτοιος ιερέας ήταν ο παπα-Γιώργης, ο ιερέας της Ελάφου (Βουλγαρινής), που πήρε μέρος στην Αντίσταση μέσα από τις τάξεις του ΕΛΑΣ.¹⁶⁰

Η δύναμη της οργάνωσης και οι θεσμοί της έκαναν τους αγωνιστές να νιώθουν ότι δεν ήταν απομονωμένοι. Οι καινοτομίες έκαναν τους ανθρώπους να νιώθουν περήφανοι που στήριζαν έναν τέτοιο κίνημα. Ο χώρος της πολιτικής πλέον δεν ανήκε μόνο στην αθηναϊκή ελίτ και στους πολιτευτές της επαρχίας. Το ΕΑΜ έδινε την υπόσχεση ενός μαζικού ακτιβισμού ο οποίος θα τους περιλάμβανε όλους. Ο λαϊκός ενθουσιασμός που εκφραζόταν ήταν διάχυτος και αυθεντικός.¹⁶¹ Γυναίκες αποκλεισμένες από τη δημόσια ζωή και νέοι εξέλεξαν τους εκπροσώπους τους ή συμμετείχαν στην αυτοδιοίκηση.

Βέβαια, δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι οι νέοι θεσμοί λειτουργούσαν μέσα σε ένα πλαίσιο καταστολής μέσω της φορολόγησης, της στρατολόγησης και των κυρώσεων που χαρακτηρίζουν κάθε κράτος και που κορυφώνονται στο μονοπώλιο της εξουσίας και της βίας. Το ΕΑΜ από κίνημα είχε μετατραπεί σε κρατικό μόρφωμα που μέσα από τις διαδικασίες του επέβαλε τη συμμετοχή.¹⁶² Τα σχολεία και τα νηπιαγωγεία για παράδειγμα που ίδρυσαν ιδεαλιστές μεταρρυθμιστές στόχευαν εκτός από το να μάθουν γράμματα τα παιδιά της υπαίθρου και στην υποστήριξη της αντίστασης.¹⁶³

Το μίσος για τους συνεργάτες των κατακτητών ήταν δεδομένο όπως και η αντίληψη ότι ο παλαιοκομματισμός τον οποίο εκπροσωπούσε ο βασιλιάς, η κυβέρνηση Ράλλη και οργανώσεις όπως ο ΕΔΕΣ και η ΕΒΕΝ στόχευε στην υφαρπαγή της εξουσίας και στο πισωγύρισμα του κόσμου με κίνδυνο να «συνεχιστεί το μαρτύριο μιας γενιάς σκλαβωμένης πολιτικά, οικονομικά, πνευματικά».¹⁶⁴ Διαβάζουμε στην εφημερίδα «Νεανικός Πόθος» του τμηματικού συμβουλίου Ε.Π.Ο.Ν Αθανάτης:

¹⁵⁹ Ντέιβιντ Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, Αθήνα 2003, σ. 131-132.

¹⁶⁰ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 112-113.

¹⁶¹ Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 312-316.

¹⁶² Στάθης Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης, «Η φύση και η ανάπτυξη του ΕΑΜ», στο *Εμείς οι Έλληνες. Από την απελευθέρωση στον Ψυχρό Πόλεμο και την Κύπρο*, τόμ. Γ', Αθήνα 2008, σ. 27.

¹⁶³ Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 313.

¹⁶⁴ *Νεανικός Πόθος*, 29 Φεβρουαρίου 1944.

Η οχιά της μαύρης αντίδρασης αγρυπνά. Σε κάθε μας βήμα κυτά [sic] να μας τσιμπήσει. Όλα τα Ραλικά αποβράσματα, τα Εδεσίτικα βρωμόσκυλα, τα Βενίτικα κουνούπια, βάλθηκαν να πνίξουν τα ηρωικά Νειάτα μας. Πολλά μεταδίδουν τελευταία σε βάρος μας. Κατηγορούν το Ε.Α.Μ ότι είναι Κομμουνιστικό. Κατηγορούν τον ηρωικό μας Ε.Λ.Α.Σ, κατηγορούν την Ε.Π.Ο.Ν μας. Την πρώτη θέση πάνω σε αυτά κατέχει ο ποθητός μας βασιλιάς Γιωργάκης ο Β΄ και τελευταίος. Μυρίστηκαν τη λευτεριά μας, μυρίστηκαν πάλι τον ιδρώτα μας και θέλουν να καθήσουν στο σβέρκο μας. Ένοια [sic] σας σκυλόψαρα. Ο Ελληνικός Λαός και τα Νειάτα του ξύπνησαν πια. Όλοι μας ένα όρκο δώσαμε. Θα συντρίψουμε το φασισμό οπουδήποτε κι αν τον βρούμε και μ' οποιαδήποτε μορφή κι αν παρουσιαστεί.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Ο.π.

4. Η ένοπλη Αντίσταση

Στις 16 Φεβρουαρίου 1942 ανακοινώθηκε η προγραμματική διακήρυξη για την ίδρυση του ΕΛΑΣ. Η ιδρυτική σύσκεψη είχε πραγματοποιηθεί λίγες ημέρες πριν, στις 2 Φεβρουαρίου, στην Αθήνα. Η ΚΕ του ΕΑΜ ενέκρινε την ίδρυση του ΕΛΑΣ και το περιεχόμενο της διακήρυξης και καθόρισε τη σύνθεση της ΚΕ του ΕΛΑΣ στις 10 του μήνα, η οποία αποτελείτο από το ταγματάρχη Μ. Κλαδάκη (ΣΚΕ), το λοχαγό Φ. Γρηγοριάδη, το λοχαγό Γ. Καλιανέση (ΕΛΔ), τον υπολοχαγό Ι. Τρωλιανό, τον ανθυπολοχαγό Κεχριμπάρη (ΔΚΕ), με πολιτικό αντιπρόσωπο το γραμματέα της ΚΕ του ΕΑΜ, Θ. Χατζή.¹⁶⁶

Από την πρώτη εμφάνιση ανταρτών το χειμώνα του 1941 μέχρι και τη συγκρότηση του σε τακτικό στρατό ο ΕΛΑΣ Θεσσαλίας διήλθε από επτά φάσεις ανάπτυξης. Η έξοδος των πρώτων αντάρτικων ομάδων την περίοδο 1941-1942 στα βουνά Όθρυ, Όλυμπο και Κίσσαβο στις περιοχές των Γρεβενών, Καλαμπάκας, Ανατολικής Θεσσαλίας αποτελεί την πρώτη φάση. Ακολούθησε η Δεύτερη, δηλαδή η διοικητική συγκρότηση του ΕΛΑΣ μέσω των δύο συσκέψεων των ανταρτών στο Μπιχτέςι Ολύμπου τον Ιούνιο του 1942, η Τρίτη με τη δημιουργία του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ στις 6 Μαΐου 1943 με τριαδική διοίκηση, η ίδρυση του Στρατηγείου Θεσσαλίας με τριμελή διοίκηση και η ημιστρατικοποίηση του έως και το Σεπτέμβριο του 1943 με τις 1^η και 2^η Γενικές Οδηγίες (16 Ιουνίου 1943) της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΛΑΣ. Χαρακτηριστικά της Τέταρτης Φάσης ήταν η υπ. Αρ 43/1-9-1943 συμπληρωματική Διαταγή του ΓΣ του ΕΛΑΣ για μετατροπή του Στρατηγείου Θεσσαλίας σε 1^η Μεραρχία Θεσσαλίας και η έναρξη της σύγκρουσης με τον ΕΔΕΣ στις 10 Οκτωβρίου στη Δυτική Θεσσαλία και την Ήπειρο. Στις τελευταίες τρεις φάσεις ανάπτυξης ο ΕΛΑΣ ενεπλάκη σε στρατιωτικές επιχειρήσεις συνεργαζόμενος με τους Βρετανούς και σε αφοπλισμό δωσιλογικών οργανώσεων, όπως ήταν η Εθνικιστική Αντικομμουνιστική Οργάνωση (ΕΑΟ), η Ένωση Ελευθέρων Ελλήνων (ΕΕΕ) και ο Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσης (ΕΑΣΑΔ) ή πολιτικών αντιπάλων όπως ο ΕΔΕΣ.¹⁶⁷

Η απόφαση του Φεβρουαρίου του 1942 έμεινε για κάποιους μήνες ανενεργή. Οι πρώτες ομάδες ανταρτών στελεχώθηκαν από μέλη των ανασυγκροτημένων

¹⁶⁶ Θανάσης Χατζής, *ό.π.*, σ. 271-275.

¹⁶⁷ Κωνσταντίνα Βακουφάρη, «Ο χαρακτήρας της δράσης των Θεσσαλών ανταρτών του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ)», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Υπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Λάρισα 2007, σ. 123, 130.

οργανώσεων του ΚΚΕ της επαρχίας. Αυτές οι πρώτες ομάδες συνάντησαν στα χωριά την επιφυλακτικότητα των κατοίκων τους με αποτέλεσμα να κινούνται απομονωμένες και να επιβιώνουν χάρη στη βοήθεια που τους προσέφεραν οι κομματικές οργανώσεις.¹⁶⁸

Την οργάνωση του αντάρτικου στη Θεσσαλία ανέλαβε ο απεσταλμένος του ΚΚΕ, Κώστας Γαμβέτας. Ο Γαμβέτας ανέθεσε στον καθοδηγητή της επαρχίας Αγιάς, Κώστα Καραμπάτσα, την έξοδο ανταρτών στον Κίσσαβο. Οι πρώτες προσπάθειες έγιναν στο χωριό Ανατολή την άνοιξη του 1942 από το Γιώργο Μπλάνα, γραμματέα της Αχτίδας του ΚΚΕ Ανατολικού Κισσάβου και τον Κώστα Κέρκυρα με τη βοήθεια του απεσταλμένου του Κώστα Καραμπάτσα, Σταύρου Γιακουβή, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία.

Ένα γεγονός που σημειώθηκε στο χωριό Καρίτσα ήταν αυτό το οποίο οδήγησε στην πρώτη έξοδο ενόπλων στο βουνό. Ιταλοί στρατιώτες από τη φρουρά του Στομίου, οι οποίοι συνήθιζαν να επιστρατεύουν κατοίκους και να επιτάσσουν ζώα για διάφορες εργασίες στα παράλια, επέδραμαν στο χωριό τον Ιούνιο του 1942. Το ΕΑΜ είχε δώσει εντολή αντίστασης σε αυτές τις πρακτικές. Όταν ένας κάτοικος του χωριού, ο Χαδούλης Χαδούλης, αρνήθηκε να παραδώσει τα ζώα του σε έναν Ιταλό στρατιώτη, ακολούθησε συμπλοκή στην οποία παρενέβη ο συγχωριανός του Ρίζος Βαρδάτσικος, αποσπώντας το όπλο του Ιταλού στρατιώτη και κατέφυγε στο δάσος μαζί με το Γιώργο Βόγια, το Βασίλη Περλέρο, το Νίκο Περλέρο, την Ανοιζίτσα Περλέρου, το Νίκο Αρβανιτάκη, τον Κωνσταντίνο Αναστασίου, το Κώστα Δελέρα, το Δημήτρη Χαδούλη και την αδερφή του Δήμητρα. Οι Ιταλοί αντέδρασαν με συλλήψεις συγγενών των καταδιωκόμενων και με κάψιμο των σπιτιών τους. Η ομάδα στη συνέχεια οργανώθηκε. Αρχηγός της ορίστηκε ο Γιώργος Βόγιας (Καρτσιώτης), υπαρχηγός της ο Ρίζος Βαρδάτσικος (Μπερεζάνης) και μέλη της ο Βασίλης Περλέρος (Καρατζάς), Νίκος Περλέρος (Ψηλός), Κωνσταντίνος Αναστασίου (Καυάλης), Κωνσταντίνος Δαλέρης (Γαβριάς), Νίκος Αρβανιτάκης (Τσουκνίδας). Η ομάδα κινήθηκε δυτικά στα Αμπελάκια όπου ήρθε σε επαφή με τις οργανώσεις και πέρασε, τελικά, στον Όλυμπο.¹⁶⁹

Το γεγονός αυτό οδήγησε στην έξοδο της ομάδας Ανατολής. Αυτή συντεταγμένη συγκεντρώθηκε στην τοποθεσία Μάλτσα, όπου ύψωσε την ελληνική σημαία και όρισε τριμελή διοίκηση με αρχηγό της το Γιώργο Μπλάνα (Κίσσαβο

¹⁶⁸ Πολυμέρης Βόγλης, *ό.π.*, σ. 85.

¹⁶⁹ Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, σ. 113-114 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 69-71 / Θανάσης Χατζής, *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, τόμ. Α', Αθήνα 1983, σ. 303.

υπαρχηγό το Κώστα Κέρκυρα (Μαυρομιχάλη) και το Σταύρο Γιακουβή (Σκρέτας)¹⁷⁰ ως τρίτο στην ιεραρχία. Μέλη της ήταν ο Νίκος Κανάκης (Σκοτίδας), Κώστας Κατσίνος (Κατσαντώνης), Γιώργος Μαρούδας (Τάχας), Απόστολος Νασίκας (Βλάχος), Κώστας Νασίκας (Δενδρινός), ο Νίκος Κουκουλιός (Κλαδευτής), ο Βασίλης Μπλιαμούτης (Κουρνόγαλος), Αποστόλης Πράττος, Χριστόφορος Τούλας και άλλοι.¹⁷¹

Τον Ιούνιο και τον Αύγουστο του 1942, μετά από την έξοδο των δύο ομάδων, πραγματοποιήθηκε συνδιάσκεψη των ΕΑΜικών αντάρτικων οργανώσεων Ολύμπου και Κισσάβου στη θέση «Μπιχτές», κοντά στην Καρυά Ολύμπου και στο Αϊ-Λια. Στις Συνδιασκέψεις παρευρισκόταν επίσης ο γραμματέας του θεσσαλικού γραφείου του ΚΚΕ Κώστας Γαμβέτας (Ψηλός) και στελέχη των τοπικών οργανώσεων του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Εκεί συντάχθηκε και υπογράφηκε το Καταστατικό και ο Όρκος του Αντάρτη. Επίσης, αποφασίστηκε η συγκέντρωση οπλισμού, η εθελοντική στρατολογία ανταρτών με προσεκτική επιλογή, το ξεκαθάρισμα της Θεσσαλίας από τους Λεγεωνάριους και τους συνεργάτες των κατακτητών, η συνεργασία των ανταρτών με τις ΕΑΜικές οργανώσεις, η εξάλειψη των ληστών και των ζωοκλεφτών, η διαφώτιση των κατοίκων για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, η ανταλλαγή πείρας με συσκέψεις των ομάδων, η εμφάνιση των ομάδων στα χωριά και η δημιουργία Αρχηγείων Άνω και Κάτω Ολύμπου καθώς και Κισσάβου.¹⁷²

Το Σεπτέμβριο του 1942 αποφασίστηκε η αποστολή του μόνιμου αξιωματικού του ελληνικού στρατού Θόδωρου Καλλίνου στις ανταρτικές ομάδες Ολύμπου-Κισσάβου με στόχο την οργάνωση και εκπαίδευση τους. Ο Καλλίνος, μετά το τέλος της δεκαπενθήμερης αποστολής του κατέληξε στο συμπέρασμα ανάγκης σχηματισμού ενιαίας Διοίκησης για το συντονισμό όλων αυτών των διάσπαρτων ομάδων που αριθμούσαν περίπου 150 αντάρτες. Στη Συνδιάσκεψη που έγινε στα Καλύβια Ράφτη του Νότιου Ολύμπου, στις 11 Νοεμβρίου, αποφασίστηκε η δημιουργία του Στρατηγείου Θεσσαλίας με Σταθμό Διοίκησης τον Όλυμπο. Στρατιωτικός υπεύθυνος ορίστηκε ο Θόδωρος Καλλίνος, καπετάνιος ο Γιώργος Μπλάνας (Κίσσαβος) και αντιπρόσωπος του ΕΑΜ ο Θωμάς Πάλλας (Σκαλοπάτης).

¹⁷⁰ Ο Στέφανος Ριζάκης αναφέρει ως μέλος της διοίκησης το γιατρό Νίκο Κουκουλιό. Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 74.

¹⁷¹ Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, σ. 114 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 73.

¹⁷² Θεόδωρος Καλλίνος, «Το ξεκίνημα του εαμικού αντάρτικου στη Θεσσαλία: Οργανωτικά ζητήματα», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Λάρισα 2004, σ. 67-69 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.* σ. 110-111 / Θανάσης Χατζής, *ό.π.*, σ. 302-303.

Εκεί συγκροτήθηκε μεταξύ άλλων και το Αρχηγείο Κισσάβου με στρατιωτικό υπεύθυνο τον υπίλαρχο Γεώργιο Ζαρογιάννη (Καβαλάρη), καπετάνιο το Δημήτρη Σαρακατσάνη (Γερμανό) και αντιπρόσωπο του ΕΑΜ το Νίκο Κουκουλιό (Κλαδευτή). Το Αρχηγείο αποτελείτο από το Συγκρότημα Ανατολικού Κισσάβου με αρχηγό το Γιώργο Βόγια (Καρτσιώτη), το Συγκρότημα Δυτικού Κισσάβου με αρχηγό το Χρυσόστομο Μπουροζίκο, το Συγκρότημα Μαυροβουνίου με αρχηγό το Γεώργιο Καλδή (Κέδρο), την «Εφιππη Ομάδα» με αρχηγό το Νίκο Κανάκη (Σκοτίδα) και το Συγκρότημα Ποταμιάς με αρχηγό το Βασίλη Οικονόμου (Μπαλντούμη).¹⁷³

Το Φεβρουάριο του 1943 στη Συνδιάσκεψη στα Σκαμνιά του Ολύμπου υπό τον Κώστα Καραγιώργη αποφασίστηκε ανασυγκρότηση των αντάρτικων μονάδων. Δημιουργήθηκε το Αρχηγείο Βόρειας Θεσσαλίας, το Αρχηγείο Δυτικής Θεσσαλίας και το Αρχηγείο Ανατολικής Θεσσαλίας με στρατιωτικό υπεύθυνο το Γιώργο Ζαρογιάννη (Καβαλάρη, καπετάνιο το Γεώργιο Μπλάνα (Κίσσαβο) και αντιπρόσωπο του ΕΑΜ το Νίκο Κουκουλιό (Κλαδευτή).¹⁷⁴ Στο τελευταίο υπάγονταν τα Υπαρχηγεία Ολύμπου, Κισσάβου και Μαυροβουνίου-Πηλίου.¹⁷⁵

Πίνακας 6. Ονόματα πρώτων ανταρτών και τόπος καταγωγής τους

Όνομα	Χωριό	Όνομα	Χωριό
Μπλάνας Γιώργος (Κίσσαβος)	Ανατολή	Βόγιας Γιώργος (Καρτσιώτης)	Καρίτσα
Μαρούδας Γιώργος (Τάχας)	Ανατολή	Περλέρης Βασίλης (Καρατζάς)	Καρίτσα
Νασίκας Κωνσταντίνος (Δενδρινός)	Ανατολή	Βαρδάτσικος Ρίζος (Μπουραζάνης)	Καρίτσα
Νασίκας Αποστόλης (Βλάχος)	Ανατολή	Χαδούλης (Πουρνάρας)	Καρίτσα
Παπαδημητρίου Νεοκλής	Ανατολή	Αναστασίου Κώστας (Καψάλης)	Καρίτσα
Κατσίνος Κώστας (Κατσαντώνης)	Ανατολή	Δαλέρης Κώστας (Γαβριάς)	Καρίτσα
Κανάκης Νίκος (Σκοτίδας)	Ανατολή	Αρβανιτάκης Νίκος (Τσουκνίδας)	Καρίτσα
Κουκουλιός Νίκος (Κλαδευτής)	Ανατολή	Περλέρης Νίκος (Ψηλός)	Καρίτσα
Κέρκυρας Κώστας (Μαυρομιχάλης)	Ανατολή	Χατζηρούφας Ευθύμιος (Περδίκης)	Μεταξοχώρι
Βασίλης Μπλιαμούτης	Ανατολή	Πατσιαβούρας	Μεταξοχώρι

¹⁷³ Θόδωρος Καλλίνος, ό.π., σ. 75-76.

Στη Συνδιάσκεψη παρευρέθηκε και ο Άγγλος ταγματάρχης Λέσλι Ρούφους Σέπαρντ (Χιλς), ο οποίος πριν λίγες ημέρες είχε πέσει με αλεξιπτωτο στο ύψωμα Τιτάνα Ολύμπου, με αποστολή τη διενέργεια σαμποτάζ στα Τέμπη.

¹⁷⁴ Ό.π., σ. 77-78.

¹⁷⁵ Λάζαρος Αρσενίου, ό.π., τόμ. Α', σ. 205.

(Κουρνόγαλος)		Στέφανος	
Αποστόλης Πράττος	Ανατολή	Χασάπης Νίκος (Αβέρωφ)	Μεταξοχώρι
Χριστόφορος Τούλας	Ανατολή	Παπαδημητρίου Γιώργος (Βύρων)	Μεταξοχώρι
Κέρκυρας Γιώργος	Ανατολή	Πλατσάς Ευθύμιος	Μελίβοια
Νασίκας Χαρίλαος	Ανατολή	Φωτίου Δημήτρης	Αγιά
Νταλαβίκας Βασίλης	Ανατολή	Χατζηνίκος Δημήτρης	Αγιά
Μπαχτσές Γιάννης	Ανατολή	Κουρσιούμης Γιώργος	Αγιά
Βαλμπέκης Κώστας	Ανατολή	Ζούνγκος Δημήτρης	Αγιά
Τούλας Νίκος	Ανατολή	Μεταξάς Τάσιος	Αγιά
Μανίκας Βασίλης	Ανατολή	Ριζάκης Δημήτρης	Αγιά
Πράττος Κυριαζής	Ανατολή	Γιακουβής Σταύρος (Σκρέτας)	Γερακάρι
Κατσάβας Στέφανος	Ανατολή	Σκάνδαλος Σωτήρης	Γερακάρι
Κουκουλιός Δημήτρης	Ανατολή	Κουρούκας Χρήστος	
Τσέας Στέργιος	Ανατολή	Μπουρντένας Θύμιος	Γερακάρι
Τζίλος Αθανάσιος	Ανάβρα	Χριστούλας Κωνσταντίνος (Ξηντάρας)	Ανάβρα
Αντρέου Γρηγόρης	Ανάβρα	Λίβας Νίκος	Καρίτσα
Βόγιας Κυριαζής	Καρίτσα	Καρέντζος Δημήτρης	Καρίτσα
Βόγιας Νίκος	Καρίτσα	Ευαγγέλου Δημήτρης (Κουμαριάς)	Καρίτσα

Σημείωση: Τα στοιχεία προέρχονται από το βιβλίο *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς του Στέφανου Ριζάκη*, Αθήνα 1989, σ. 71, 73, 76.

Στις 14 Ιουλίου 1943 αποφασίστηκε η μετατροπή του ΕΛΑΣ σε τακτικό στρατό. Το Στρατηγείο Θεσσαλίας καταργήθηκε και στη θέση του συγκροτήθηκε η 1^η Μεραρχία Θεσσαλίας. Στη θέση των Αρχηγείων συγκροτήθηκε το 4^ο Σύνταγμα (Ανατολική Θεσσαλία), το 5^ο Σύνταγμα (Βόρεια Θεσσαλία) και το 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων (Δυτική Θεσσαλία), το Ανεξάρτητο Τάγμα Πηλίου, το 3/7 Σύνταγμα Ιππικού, Λόχος Μηχανικού, Λόχος Αυτοκινήτων, Μονάδα Αεροδρομίου, Τμήμα Διαβιβάσεων και Υπηρεσίες Επιμελητείας και Υγειονομικού. Επίσης, δημιουργήθηκαν και στην περιοχή της Θεσσαλίας μονάδες του αντάρτικου ναυτικού (ΕΛΑΝ) από εξοπλισμένα καΐκια και μικρά αποβατικά που αποσπάστηκαν από τους Γερμανούς. Στρατιωτικός διοικητής της 1^{ης} Μεραρχίας ορίστηκε ο συνταγματάρχης ε.α Δημήτρης Φλούλης. Καπετάνιος ανέλαβε ο Κώστας Καραγιώργης, αντιπρόσωπος του ΕΑΜ ο Γιώργος Μπλάνας (Κίσσαβος) και επιτελάρχης ο ταγματάρχης Μηχανικού Δημήτρης Μπαλλής.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Α', σ. 380-393 / Μιχάλης Λυμπεράτος, «Οι οργανώσεις της Αντίστασης», στο Χρήστος Χατζηωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή-Αντίσταση 1940-1945*, τόμ. Γ2, Αθήνα 2007, σ. 19-20.

Το 4^ο Σύνταγμα το οποίο συγκροτήθηκε στη θέση του Αρχηγείου Ανατολικής Θεσσαλίας, διέθετε δύναμη 1.150 ανδρών. Τα Υπαρχηγία Ολύμπου, Κισσάβου, Μαυροβουνίου, Πηλίου και Καραντάου ανασυγκροτήθηκαν σε Τάγματα. Διοικητής του ορίστηκε ο συνταγματάρχης Αθανάσιος Παπαθανασίου, καπετάνιος ο ίλαρχος Γιώργος Ζαρογιάννης και αντιπρόσωπος του ΕΑΜ ο αγρότης από την Ανατολή Κώστας Κερκύρας (Μαυρομιχάλης).¹⁷⁷

Το Τάγμα Κισσάβου-Μαυροβουνίου απαρτιζόταν από τρία συγκροτήματα. Από το ΒΔ με διοικητή το Θανάση Χατζηνικολάου, Θανάση Παπαϊωάννου και Αρ. Λαμπρούλη, από το ΝΑ με διοικητή το Βασίλη Βίτκο Κατσαρό και Στάθη Κωτασίδη (Λόγγο) και από το συγκρότημα Μαυροβουνίου με καπετάνιο το Νεοκλή Παπαδημητρίου. Διοικητής του τάγματος πρέπει να ήταν ο Γιώργος Καλδής (Κέδρος).¹⁷⁸ Οι επαφές του ΕΛΑΣ Κισσάβου με την οργάνωση του ΕΑΜ Λάρισας ήταν τακτικές. Αυτές γίνονταν μέσω του γραμματέα της Περιφερειακής Επιτροπής Αγιάς του ΚΚΕ, Κώστα Χαλκιά, μέσω συνδέσμων που αποστέλλονταν στη Λάρισα και τέλος μέσω του καθοδηγητή Θεσσαλίας του ΚΚΕ, Κώστα Γαμβέτα, ο οποίος επισκεπτόταν συχνά τα τμήματα του ΕΛΑΣ Κισσάβου και μετέφερε τα νέα στη Λάρισα.¹⁷⁹

Μετά την παράδοση των Ιταλών ο αριθμός των εθελοντών εκτοξεύτηκε. Έτσι, δημιουργήθηκε η ανάγκη συγκρότησης μιας νέας Μεραρχίας. Το Τάγμα Πηλίου αποτέλεσε τον πυρήνα της XVI Μεραρχίας με στρατιωτικό αρχηγό τον υποστράτηγο Κώστα Τσαμάκο, καπετάνιο τον υπολοχαγό Θόδωρο Καλλίνο (Αμάρμπεη) και αντιπρόσωπο του ΕΑΜ, το Σωτήρη Μίχο (Ζαχαριά). Στην XVI Μεραρχία ανήκε το 51^ο, το 52^ο και το 54^ο Σύνταγμα. Το άρτια εξοπλισμένο 54^ο Σύνταγμα με έδρα της Άνω Κερασιά Πηλίου και ειδικότερα το III/54 Τάγμα είχε αναλάβει στον τομέα ευθύνης του την επαρχία Αγιάς.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Ό.π., σ. 381-382.

¹⁷⁸ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 100.

¹⁷⁹ Γιώργης Ζαρογιάννης, *ό.π.*, σ. 63.

¹⁸⁰ Ό.π., σ. 100-101 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 67 / Στέφανος Σαράφης, *ο ΕΛΑΣ*, Αθήνα 1999, σ. 168, 243-244.

Διοικητής του 54^{ου} Συντάγματος ήταν ο αντισυνταγματάρχης Βασίλης Αποστολίδης και καπετάνιος ο Θανάσης Κουφοδήμος (Πέτρος Πηλιορείτης). Επιτελάρχης ο υπίλαρχος Γρηγόρης Ρέντης, Υπασπιστής ο ανθυπασπιστής Σπύρος Παπασταφίδας, διαχειριστής ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Χρίστος Σπυρόπουλος, υπεύθυνος εφοδιασμού ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Βαγγέλης Καμηλάρης, υπεύθυνος διαβιβάσεων ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Γιάννης Αμπαδογιάννης, υπεύθυνος στρατολογίας ο έφεδρος λοχαγός Ζουγανέλης, υπεύθυνος υγειονομικής υπηρεσίας ο Νίκος Κωνσταντόπουλος, υπεύθυνος Δικαστικού ο Δημήτριος Παπαναστασίου. Διοικητής του Λόχου Διοίκησης ο έφεδρος λοχαγός Κώστας Μπρίκας με καπετάνιο το Α. Πασχάλη. Υπεύθυνος για την περισυλλογή πολεμικών υλικών ήταν ο Νίκος Κρασούλης (Πιπίνος). Διαφωτιστής ο Γιάννης Ευαγγελίτσης, υπεύθυνος Επιμελητείας ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Πανταζής Ρηγόπουλος. Υπεύθυνος του εργοστασίου πολεμικού υλικού ο

Οι αντάρτες του ΕΛΑΣ ήταν άνδρες, νεαρής συνήθως ηλικίας, διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου. Δάσκαλοι, δικηγόροι, αγρότες, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες, αγράμματοι και ιδεαλιστές ενώθηκαν για να αντιμετωπίσουν με τα όπλα τους κατακτητές. Οι πρώτοι αντάρτες του ΕΛΑΣ στην Επαρχία Αγιάς προέρχονταν από το χώρο του ΚΚΕ. Πολλοί από αυτούς είχαν πάρει μέρος στον πόλεμο στην Αλβανία είτε ως έφεδροι αξιωματικοί είτε ως απλοί στρατιώτες. Τα μέλη των δύο ομάδων ανταρτών, της Ανατολής και της Καρίτσας προέρχονταν από τους πυρήνες του κόμματος, οι οποίοι είχαν διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Οι ηγέτες των δύο ομάδων, ο Γιώργος Μπλάνας από την ομάδα της Ανατολής και ο Γιώργος Βόγιας από την ομάδα της Καρίτσας ήταν δραστήρια στελέχη του κόμματος, ο πρώτος δάσκαλος στο επάγγελμα και ο δεύτερος φοιτητής Νομικής στη Θεσσαλονίκη.

Οι περισσότεροι από τους νέους αντάρτες του ΕΛΑΣ που εντάχθηκαν μετά το 1943 δεν ήταν μέλη του ΚΚΕ. Όπως και στο ΕΑΜ πολλοί αγνοούσαν τη μαρξιστική-λενινιστική-σταλινική θεωρία. Μάθαιναν, όμως, για την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων, την εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης, για την παρέμβαση του κράτους με στόχο την κοινωνική μέριμνα, τη μείωση του αναλφαριθμητισμού και την εξασφάλιση εκείνων των συνθηκών που θα απέτρεπαν την ελεύθερη άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον. Η αποδοχή αυτών των πρωτοποριακών στοιχείων δε σήμαινε και αποδοχή της θεωρίας της κομμουνιστικής επανάστασης η οποία έτσι και αλλιώς δε χρησιμοποιείτο από το ΚΚΕ εκείνη την περίοδο.¹⁸¹ Για τους περισσότερους αντάρτες η επανάσταση αποτελούσε μια προσπάθεια χειραφέτησης του χωριού από την κυριαρχία των πολιτικών της πρωτεύουσας και κατευθυνόταν ενάντια στην επιστροφή στον προπολεμικό κόσμο του Μεταξά και της δικτατορίας, ενάντια σε οποιαδήποτε βίαιη απόπειρα παλινόρθωσης της μοναρχίας με τη βοήθεια των Βρετανών. Ο ΕΛΑΣ στην

Απόστολος Ταγματάρχης, υπεύθυνος της σχολής υπαξιωματικών ο Κ. Μεταξογιάννης και υπεύθυνη των συνεργείων η Ευτέρπη Μπέρτη.

Διοικητής της διμοιρίας ΕΠΟΝ ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Α. Κασίδας, καπετάνιος ο Βασίλης Φρουζές (Ακρίτας). Διοικητής του Μηχανικού ο Νίκος Κρασούλης (Πιπίνος) και καπετάνιος ο Κώστας Διαμαντόπουλος. Διοικητής της διμοιρίας Ολμων ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Ηρακλής Ριζούλης και καπετάνιος ο Αιμ. Γερογιώργος. Διοικητής της 47/32 Πυροβολαρχίας ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Ι. Μακρυγιάννης.

Διοικητής του Ι/54 Τάγματος ήταν ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Αλέκος Πολίτης και καπετάνιος ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Βασίλης Τσανάκας. Διοικητής του ΙΙ/54 Τάγματος ήταν ο έφεδρος λοχαγός Γιώργος Σπυριδάκης και καπετάνιος ο Άγγελος Οικονομίδης. Του ΙΙΙ/54 Τάγματος εφόδου διοικητής ήταν ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Γιάννης Μενένης και καπετάνιος ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Κώστας Καφές. Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 101.

¹⁸¹ Κωνσταντίνα Βακουφάρη, *ό.π.*, σ. 127.

ουσία δεν αγωνιζόταν για τον κομμουνισμό αλλά για τον διπλό απελευθερωτικό πόλεμο, δηλαδή για την εθνική απελευθέρωση από τους κατακτητές και μια εσωτερική κοινωνική μεταρρύθμιση.¹⁸²

Τα αίτια της συμμετοχής τους στον ένοπλο αγώνα ήταν πολλαπλά. Η κύρια αιτία ήταν ο πατριωτισμός. Οι μαχητές του ελληνοαλβανικού πολέμου ένιωθαν μια βαθιά απογοήτευση. Οι χθεςινοί νικητές έβλεπαν τη χώρα υποδουλωμένη σε ανθρώπους τους οποίους είχαν νικήσει στο Μέτωπο και τη χώρα κάθε μέρα να καταρρέει οικονομικά από την αφαίμαξη των παραγωγικών προϊόντων, των πρώτων υλών και των συνεπειών τους (ανεργία, πείνα, μαύρη αγορά κτλ). Επιπλέον η μη συμμόρφωση πολλών και ο διαπληκτισμός με τους Ιταλούς στρατιώτες οδηγούσε στη φυγή και στη δημιουργία ένοπλων ομάδων, όπως ακριβώς έγινε με την ομάδα της Καρίτσας. Κάποιες φορές η εγγραφή σε κόκκινη λίστα την οποία κληροδότησε η χωροφυλακή στην ιταλική καραμπινιερία ήταν αρκετή για τη φυγή αριστερών πολιτών στο βουνό.

Οι πρώτοι αντάρτες στόχευαν στην υποκίνηση του πατριωτισμού των αγροτών. Μια ολιγομελής ομάδα εισερχόταν στο χωριό και καλούσε τους κατοίκους σε συγκέντρωση, χτυπώντας την καμπάνα της εκκλησίας ή μέσω των τοπικών στελεχών του ΕΑΜ. Οι αντάρτες με την ελληνική σημαία και ενδεδυμένοι με στολές τσολιά έβγαζαν πύρινους πατριωτικούς λόγους κατά των κατακτητών, θυμίζοντας στο κοινό τους αγώνες των προγόνων τους για ελευθερία, συνδέοντας το νέο αγώνα με εκείνο της επανάστασης του 1821. Ο λόγος τελείωνε μέσα σε κλίμα ενθουσιασμού και ακολουθούσε ο εθνικός ύμνος. Πρώτος, ο οποίος εφάρμοσε την πρακτική αυτή ήταν ο Άρης Βελουχιώτης στη Δόμνιστα, στα σύνορα Ευρυτανίας και Ναυπακτίας στις 7 Ιουνίου 1942.¹⁸³ Η ίδια πρακτική παρατηρήθηκε και στα χωριά της Αγιάς. Το Δεκέμβριο του 1942 μια ομάδα δεκατριών ανταρτών του ΕΛΑΣ, περιόδευσε στα χωριά του Κισσάβου και του Μαυροβουνίου προκαλώντας ανησυχία στην ιταλική φρουρά Αγιοκάμπου-Σωτηρίτσας, η οποία ανέβασε κατά την εκτίμηση της τον αριθμό των ανταρτών στις πέντε χιλιάδες αφού παρακολουθώντας η διοίκηση με τις διόπτρες τα υψώματα «τις συστάδες δέντρων τις φόρεσαν το χακί και τις όπλισαν με τα' αντάρτικο σπαθί» συστήνοντας «στο στρατό τους ψυχραιμία, πειθαρχία και

¹⁸² Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 343.

¹⁸³ Χάγκεν Φλάισερ, *ό.π.*, τόμ. Α', σ. 233.

επαγρύπνηση για κάθε ενδεχόμενο» σύμφωνα με τις πληροφορίες που έδωσε ο Ιταλός αντιφασίστας Τζιοβάνι Σάντο στο ΕΑΜ.¹⁸⁴

Ο οπλισμός τους προέρχονταν από τα όπλα που είχαν κρύψει οι στρατιώτες επιστρέφοντας από το μέτωπο, από εναέριες ρίψεις αγγλικών αεροπλάνων, από τον οπλισμό των ιταλικών φρουρών οι οποίες εντάχθηκαν στον ΕΛΑΣ το Σεπτέμβριο του 1943 και τέλος από αποσπάσεις οπλισμού, μετά από επιτυχημένη διεξαγωγή κάποιας μάχης. Ειδικότερα οι ρίψεις των αγγλικών αεροπλάνων το χειμώνα του 1942-1943 γίνονταν υπό την επίβλεψη του Υπαρχηγείου Κισσάβου στη θέση «Τσαϊρια» μεταξύ των χωριών Ανατολή και Σπηλιά σε σημεία τα οποία είχαν επισημανθεί με σήματα φωτιάς. Αυτές περιλάμβαναν τρόφιμα, ρουχισμό, όπλα και λίρες. Σε μια ρίψη έπεσαν και τέσσερεις αλεξιπτωτιστές μεταξύ τους ο αντισυνταγματάρχης Νίκολας Χάμοντ (Έγκς) και ο σμηνίας Αλέκος Τζαναβάρας με αποστολή την ανατίναξη του αεροδρομίου της Λάρισας.¹⁸⁵

Αναγνωρίσαμε μέρος για την πτώση των αλεξιπτωτιστών τα λειβάδια της Σπηλιάς [...] Στις 21 προς 22 του Φλεβάρη [1943], τη νύχτα, ακούστηκε ο βόμβος του αεροπλάνου και αμέσως η ομάδα που είχαμε για το σκοπό αυτό, ανάβει φωτιές. Ύστερα από 2-3 στροφές αντιληφθήκαμε την πτώση δύο αλεξιπτωτιστών και μετά από άλλη στροφή άλλων δύο. Το αεροπλάνο συνεχίζει τις στροφές και πέφτουν πολλά αλεξίπτωτα. Οι ομάδες που βρίσκονταν στο γύρω χώρο αρχίζουν την έρευνα για την ανεύρεση τους. Οι αλεξιπτωτιστές έπεσαν πολύ μακριά απ' τον χώρο ρίψης, γιατί φυσούσε πολύ δυνατός αέρας που τους μετέφερε σε απόσταση 4-5 χιλιομέτρων. Τα ξημερώματα πρώτος βρέθηκε ο ταγματάρχης Έγκς (Χάμουτ) τον οποίο οδήγησαν στο λημέρι μας [...] Ως το πρωί βρέθηκαν και οι υπόλοιποι τρεις [...] Σύνολο 4 άνθρωποι, 2 Εγγλέζοι και 2 Έλληνες [...] Ο Άγγλος ταγματάρχης Έγκς μας κάνει γνωστό ότι το σύνολο των αλεξιπτωτιστών που έπεσαν είναι 16. Ολόκληρη τη μέρα 22/2 οι αντάρτες ψάχνουν το βουνό για την ανεύρεση τους ως τα πρόθυρα της Αγιάς, όπου υπάρχει ιταλικό τάγμα [...] Πήραμε 3 αυτόματα σταν και ένα ιταλικό σπλοπολυβόλο. Τα υπόλοιπα κιβώτια είχαν τρόφιμα, υπόδηση, ασύρματο και μπαταρίες, όλα για την αποστολή και ένα κιβώτιο με χρυσές λίρες.¹⁸⁶

Ιδιαίτερα σημαντική για την επιβίωση των αντάρτικων σχηματισμών ήταν η συνεργασία των κατοίκων. Οι αντάρτες τροφοδοτούνταν από τις οργανώσεις του ΕΑΜ Αγιάς και των χωριών της Επαρχίας. Οι οργανώσεις και ειδικότερα η ΕΠΟΝ, όπως είδαμε, διεξήγαγε εράνους με σκοπό τη συγκέντρωση εφοδίων. Η επιμελητεία του αντάρτη (ΕΤΑ) συγκέντρωνε τρόφιμα, ρουχισμό και πολεμικό υλικό. Μια μεγάλη αποθήκη της βρισκόταν στην Αγιά. Τα τρόφιμα και τα υλικά μπορούσαν να αποθηκευτούν και σε κτιστά καταφύγια. Σιτηρά 12.000-15.000 οκάδων είχαν

¹⁸⁴ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 56-59.

¹⁸⁵ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 80-81 / Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 94.

¹⁸⁶ Γιώργης Ζαρογιάννης, *ό.π.*, σ. 78-79.

αποθηκευτεί στον Κίσσαβο το Φεβρουάριο του 1944.¹⁸⁷ Ο εφοδιασμός εκτός από την ΕΤΑ και τις προσφορές της ΕΠΟΝ μπορούσε να πραγματοποιηθεί και με άλλους τρόπους όπως με αγορές από το ελεύθερο εμπόριο σε χρήμα και με ανταλλαγές σε είδος.¹⁸⁸

Μετά την παράδοση των Ιταλών όλο και περισσότεροι νέοι της ΕΠΟΝ και του εφεδρικού ΕΛΑΣ κατατάσσονταν στα ανασυγκροτημένα τμήματα του ΕΛΑΣ. Την επιστράτευση ανέλαβε ο υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ, ο οδοντίατρος Τάκης Καρδάρης (Μπαταριάς).

Ως πρώτο χωριό για την εξόρμηση μου διάλεξα την Αθανάτη, γνωστό κεφαλοχώρι της περιοχής, με πολυάριθμο ανθρώπινο δυναμικό, με μία έντονη και σημαντική συμμετοχή των κατοίκων τόσο στον ΕΛΑΣ όσο και στις άλλες οργανώσεις. Πεζός πήγα στο χωριό, γιατί τότε αυτοκινητόδρομος δεν υπήρχε. Συγκεντρώσαμε, με τον υπεύθυνο του εφεδρικού ΕΛΑΣ Βασίλη Ευθυμίου, όλους τους εφεδρελασίτες πάνω στα υψώματα του αη-Θωμά, μια τοποθεσία που δεσπόζει του χωριού. Μετά από μια σύντομη ομιλία γιομάτη πατριωτική έξαρση, όλοι σχεδόν οι εφεδρελασίτες κατατάχτηκαν στον ΕΛΑΣ, και η κατάταξη τους άρχισε αμέσως γιατί στον Κίσσαβο υπήρχαν έμπεδα του ΕΛΑΣ. Συγκινητικές στιγμές στο χωριό. Οι μαχητές που άφηναν τις φαμίλιες τους, και τους γέρους γονείς τους, έδιναν με την παρουσία τους στον ΕΛΑΣ νέο αίμα και νέες δυνάμεις. Εκτός από την Αθανάτη επισκέφθηκα και άλλα χωριά όπως τη Νιβόλιανη, Ρέτσανη, Ποταμιά. Παντού η ίδια ατμόσφαιρα δημιουργούνταν. Εκατοντάδες υπολογίζονται οι νέοι μαχητές του ΕΛΑΣ που με την εθελοντική τους κατάταξη τον δυνάμωναν ακόμη πιο πολύ.¹⁸⁹

Οι υποψήφιοι για κατάταξη συγκεντρώνονταν και ξεκινούσαν το ταξίδι τους από τα χωριά της Αγιάς μέσω Μαυροβουνίου με προορισμό το 54° Σύνταγμα που έδρευε στο Πήλιο. Εκεί στο χωριό Βένετο γινόταν η διαλογή των ανταρτών και ακολουθούσε η εκπαίδευση τους στα όπλα. Ο αριθμός των νέων προς κατάταξη ήταν τόσο μεγάλος, ώστε «από την περιοχή της Αγιάς φύγανε τελευταία μέσα σε μια Κυριακή 200 νέοι» και δημιουργούσε «πρόβλημα που μας βάζει σε μεγάλους μπελάδες [...] όταν κλείσει το αριθμητικό περιθώριο κάθε εμπέδου».¹⁹⁰ Οι 2.000 περίπου αντάρτες που διέθετε το 54° Σύνταγμα το Φεβρουάριο του 1944 εκτοξεύθηκαν στους 3.435 το Νοέμβριο του ίδιου έτους.

Θυμώμαι μέσα στο βαρυχείμωνο εκείνο, αρχές Φλεβάρη 44, μια μεγάλη φάλαγγα εθελοντές ξεκίνησε απ' τα χωριά μας, της επαρχίας Αγιάς, περνούσαμε

¹⁸⁷ Εκθεση πεπραγμένων, ΕΛΑΣ, 1 Μεραρχία, 54 Σύνταγμα, 24 Φεβ 1944, στο ΓΕΣ/ΔΙΣ *Αρχεία ΕΑ*, τόμ. 3, σ. 330.

¹⁸⁸ Εκθεση πεπραγμένων, ΕΛΑΣ, 1 Μεραρχία, 54 Σύνταγμα, 10 Νοε 1944, στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία ΕΑ*, τόμ. 4, σ. 232.

¹⁸⁹ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 93-94.

¹⁹⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΠΟΝ, Επιστολή Λευτέρη προς Βέττα Φώκο, 8 Σεπτεμβρίου 1944.

μέσα στο χιόνι τα χωριά Σκήτη, Πολυδένδρι, Σκλήθρο, Κεραμίδι ως το Βένετο, με ακράτητο ενθουσιασμό λες και πηγαίναμε σε πανηγύρι να καταταγούμε στο ηρωικό 54 Σύνταγμα με παραμονή μας δύο μέρες στο Βένετο και ύστερα από ιατρική επιλογή χαρούμενοι εκείνοι που έμειναν, λυπημένοι εκείνοι –λίγοι- που απορρίφθηκαν. Σε συγκέντρωση μας μίλησε ο συν/χης Βασ. Αποστολίδης. Μετά μπήκαμε σε καΐκι όλος ο λόχος νεοκαταταγόντων κατεβαίνοντας πηδώντας μέσα στα κύματα της παραλίας Χορευτού ανηφορίζαμε για το χωριό Κισσό όπου ένα μήνα εκπαιδευτήκαμε εντατικά απ' το λεβέντη μας λοχαγό του 11^{ου} λόχου του III/54 τάγματος διοικητή τον μόνιμο Ανθ/γό Αντώνη Τσακανίκα.¹⁹¹

Πίνακας 7. Η δύναμη του 54^{ου} Συντάγματος το Φεβρουάριο του 1944

Μονάδες	Αξιωματικοί	Αντάρτες
1. Διοίκησις	3	6
2. Γ. Επιτελείον	9	25
3. Λόχος Δ/σεως	5	22
4. ΕΠΟΝ ΣΥΝ/ΤΟΣ	6	346
5. II/54 Τάγμα	2	354
6. III/54 Τάγμα	1	45
7. Ια/α Πυροβολαρχία	1	51
8. Διμοιρία Μηχανικού	2	24
9. Διμοιρία Διαβιβάσεων	5	21
10. Διμοιρία Όλμων	1	18
11. Διμοιρία Θανάτου	1	26 (Προσκεκολλ.)
12. Ουλαμός Βαθμοφόρων	1	20
13. Υγειονομική υπηρεσία	1	32
14. Επιμελητεία	38	1
15. Α. Κέντρον Εκπαιδεύσεως Εφ. ΕΛΑΣ		1 966
16. Β. Κέντρον Εκπαιδεύσεως		
17. Κέντρον Εκπαιδεύσεως		
Σύνολον		

Σημείωση: Έκθεση πεπραγμένων, ΕΛΑΣ, 1 Μεραρχία, 54 Σύνταγμα, 24 Φεβ 1944, στο ΓΕΣ/ΔΙΣ *Αρχεία ΕΑ*, τόμ. 3, σ. 330-331.

Πίνακας 8. Η δύναμη του 54^{ου} Συντάγματος το Νοέμβριο του 1944

Μονάδες	Αξ/κοί	Υπ/αξκοί	Ιερείς	Αντάρτες	Σύνολον
1. Διοίκησις	2	—	—	—	—
2. Επιτελείον	15	—	—	—	—
3. Λόχος Διοικήσεως	3	15	—	119	137
4. I/54 Τάγμα	24	92	—	634	750
5. II/54 —«—	21	75	1	505	602
6. III/54 —«—	25	106	1	680	812
7. ΧΥΙ/γ Μοίρα Πυρ/κού	7	31	—	164	202
8. 8 ^{ος} Λόχος Νέων	5	4	—	137	146

¹⁹¹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 101-102.

9.Λόχος Μηχανικού	3	26	–	133	162
10.Λόχος Εμπέδων	5	6	–	104	115
11.Διμοιρία Ολμων	1	4	–	27	32
12.Διμοιρία Αυτόκινήτων	–	5	–	19	24
13.4 ^η Ναυτική Μοίρα	2	18	–	137	157
14.Εφ. Συν/τος	1	11	–	72	84
15.Συνεργεία Συν/τος	1	14	–	116	131
16.Νοσοκομείον	5	1	–	23	29
17.Πον Γραφείον	1	1	–	23	25
18.Φρουραρχείον Βόλου	2	–	–	7	9
19. Λέσχη Αξι/κών	1	–	–	–	1
Σύνολον	124	409	2	2.900	3.435

Σημείωση: Εκθεση πεπραγμένων, ΕΛΑΣ, 1 Μεραρχία, 54 Σύνταγμα, 10 Νοε 1944, στο ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία ΕΑ*, τόμ. 4, σ. 232-233.

Ο 9^{ος} Λόχος του ΙΙΙ/54 Τάγματος, με διοικητή τον έφεδρο υπολοχαγό Μιχάλη Βαλμουνσάκη από τα Φάρσαλα και με καπετάνιο το Γιώργο Μπαλλή από το Βόλο, ενισχυμένος με μια διμοιρία πολυβόλων και μια διμοιρία καταστροφών ενεπλάκη στον αιφνιδιασμό της Σπηλιάς, στις 26 Μαρτίου 1944. Το τμήμα αυτό στα πλαίσια του σχεδίου Κιβωτός είχε αναλάβει τη διεξαγωγή σαμποτάζ και την παρενόχληση των γερμανικών φρουρών κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Λάρισας – Τεμπών. Ο λόχος εγκαταστάθηκε στην Ανατολή και η διμοιρία καταστροφών του προωθήθηκε στις 10 Μαρτίου 1944 στο ορεινό χωριό Σπηλιά αναμένοντας εντολές. Η παρουσία των ανταρτών έγινε γνωστή στους Γερμανούς από συνεργάτες τους. Το ΕΑΜ Ελάτειας αντελήφθη τις κινήσεις τους και ειδοποίησε τον ΕΛΑΣ για την επικείμενη επιχείρηση. Αυτός πήρε θέσεις μάχης στις 25 Μαρτίου. Ο γερμανικός στρατός άργησε όμως να φανεί, οπότε, οι αντάρτες επέστρεψαν στις θέσεις τους, στην εκκλησία του χωριού (Αϊ-Γιάννης), στο εκκλησάκι του Αϊ-Λιά, όπου είχαν στήσει πολυβολείο και στο σχολείο χωρίς να λάβουν μέτρα ασφαλείας. Ο αιφνιδιασμός ήταν πλήρης. Μέσα σε ακραίες καιρικές συνθήκες με χιόνι και πυκνή ομίχλη οι Γερμανοί με τους συνεργάτες τους περικύκλωσαν την εκκλησία του Αϊ-Γιάννη το πρωί της 26^{ης} Μαρτίου. Στη μάχη που ακολούθησε μέσα και έξω από την εκκλησία σκοτώθηκαν 17 αντάρτες του ΕΛΑΣ. Ο διμοιρίτης της ομάδας σαμποτέρ Δημήτρης Ελευθερούλης (Διάκος) που είχε σταλεί από το Μηχανικό Ολύμπου σκοτώθηκε κοντά στο πολυβολείο του Αϊ-Λια, ενώ ο διοικητής του 9^{ου} Λόχου συνελήφθη και εκτελέστηκε λίγες ημέρες αργότερα στο χωριό Δοξαρά Λάρισας. Στη διάρκεια της μάχης σκοτώθηκαν και 14 πολίτες μεταξύ των οποίων γυναίκες και παιδιά. Οι Γερμανοί

εγκατέλειψαν ύστερα το χωριό αποφεύγοντας το λόχο του ΕΛΑΣ που έσπευσε από την Ανατολή για ενίσχυση.¹⁹²

Λίγους μήνες αργότερα στον Αγιόκαμπο, ουλαμός πυροβόλων υπό τον ανθυπολοχαγό του ΕΛΑΣ, Κλεάνθη Ευθυμιάδη, με εύστοχα πυρά ακινητοποίησε εξοπλισμένο γερμανικό σκάφος 400 τόνων που έπλεε κοντά στις ακτές και έφερε σήματα του Ερυθρού Σταυρού. Το πλήρωμα των 16-19 ναυτών παραδόθηκε στον ΕΛΑΣ, ενώ το πλοίο προσάραξε στην παραλία. Ο ΕΛΑΣ αποκόμισε από τη μάχη ελαφρύ οπλισμό και τρόφιμα. Με την απελευθέρωση το σκάφος μεταφέρθηκε στο λιμάνι του Βόλου, επισκευάστηκε και ονομάστηκε «Αγιόκαμπος».¹⁹³

Το καλοκαίρι του 1944 δόθηκε η «μάχη της σοδειάς», η μάχη δηλαδή για την προστασία της παραγωγής. Είχε προηγηθεί η «μάχη της σποράς», η μάχη δηλαδή για την αύξηση της παραγωγής με την εξασφάλιση καρπών και την καλλιέργεια των χωραφιών υπό την εποπτεία της Επιτροπής Επισιτισμού και Καλλιέργειας.¹⁹⁴ Για τον ΕΛΑΣ ο οποίος είχε αυξήσει τις δυνάμεις του αλλά και για τον πληθυσμό που είχε υποστεί τις συνέπειες των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων το ζήτημα αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό. Το ΕΑΜ προσέδωσε πολιτικά χαρακτηριστικά και οργάνωσε σε κίνημα τον ορεινό πληθυσμό που προσέβλεπε στην παραγωγή του κάμπου από την Πελοπόννησο ως τη Μακεδονία με επίκεντρο τη Θεσσαλία. Από την άλλη πλευρά οι Γερμανοί και οι ένοπλοι συνεργάτες τους (ΕΑΣΑΔ) προσπάθησαν να οικειοποιηθούν τμήμα της παραγωγής. Οι προσπάθειες αρπαγής της σοδειάς οδήγησαν σε αιματηρές συγκρούσεις στο θεσσαλικό κάμπο.¹⁹⁵ Τέτοιες συγκρούσεις μεταξύ τμημάτων του ΕΛΑΣ και Γερμανών διεξήχθησαν στην περιοχή της Αγιάς, η οποία λειτουργούσε ως βασικό κέντρο αποθήκευσης της σοδειάς υπό την εποπτεία της ΕΤΑ. Ο κάμπος στα ανατολικά της Λάρισας από το Βελεστίνο μέχρι τα Τέμπη είχε ανατεθεί στον εφεδρικό ΕΛΑΣ της περιοχής και στο 54^ο Σύνταγμα.

¹⁹² Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 82-85 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 137-140 / Χρήστος Βραχνιάρης, *ό.π.*, σ. 222-227.

Οι νεκροί αντάρτες του ΕΛΑΣ ήταν οι: Αφεντούλης Δημήτριος, Γαγάτσιος Ιωάννης, Ελευθερούλης Δημήτριος, Καραγκιοζόπουλος Παναγιώτης, Καραναστάσης Ιωάννης, Καραγκούνης Δημήτριος, Κεσμετζής Πέτρος, Κορομηλάς Αθανάσιος, Ντάβανος Βασίλειος, Παπαδόπουλος Πολυχρόνης, Παύλου Σπύρος, Πράπας Νικόλαος, Τάκαλος Θεόδωρος, Τριανταφύλλου Δημήτρης, Τσαμπαλής Μαργαρίτης, Τσέλιος Αθανάσιος, Χριστοδούλου. Νεκροί πολίτες οι: Γκουτζαμάνης Αντώνιος, Γκουτζαμάνης Ιωάννης, Γκουτζαμάνη Αφεντία, Γκουτζαμάνη Ειρήνη, Δοξαράς Νικόλαος, Ζαφείρης Ιωάννης, Ιωάννου Χαδούλης, Κοντός Κωνσταντίνος, Παπάς Ρίζος, Τζιούρας Βελισάριος, Τζιέρας Γεώργιος, Τζιέρα Φωτεινή, Τζιέρα Ευαγγελία, Χρυσικός Χρήστος.

¹⁹³ Νίτσα Κολιού, *Άγνωστες πτυχές Κατοχής και Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. Β', σ. 720 / Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 38 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 203.

¹⁹⁴ *Ο Ρήγας*, 29 Φεβρουαρίου 1944.

¹⁹⁵ Γιάννης Σκαλιδάκης, *ό.π.*, σ. 162-164.

Η διαδικασία του θερισμού, του αλωνισμού και της απόκρυψης της σοδειάς η οποία ξεκίνησε στις αρχές Ιουνίου ενετίθετο σε ομάδες καλλιέργειας από το ΕΑΜ. Τα συνεργεία ξεκινούσαν τη δουλειά τους νωρίς το πρωί. Για τους εργάτες η πληρωμή γινόταν σε είδος. Το φαγητό μεταφερόταν στον τόπο εργασίας από παιδιά κάτω των δεκατεσσάρων ετών, από τα Αετόπουλα. Το απόγευμα γύριζαν πίσω στα χωριά, συχνά σε κλίμα ενθουσιασμού τραγουδώντας και ανέφεραν στην αυτοδιοίκηση ή στο ΕΑΜ.¹⁹⁶

Κυριακή πρωί σ' ένα χωριό κοντά στην Αγιά. Το χωριό και οι χωριάτες ησυχάζουν. Τα εαμικά συνεργεία καλλιέργειας, έχουν ξεκινήσει πριν ακόμα βαρέσει ο ήλιος. Η απόφαση είναι για τούτην την Κυριακή: να θερίσουν τα χωράφια των θυμάτων. Όλες οι λεπτομέρειες έχουν κανονιστεί. Το συνεργείο στην ώρα του βρίσκεται στα χωράφια. Θερίζει, σαν να πρόκειται για τα χωράφια των ίδιων των ανθρώπων του συνεργείου, θερίζει με τραγούδια, που η ομάδα της ΕΠΟΝ, λέει. Το καθήκον έχει γίνει ταυτόχρονα και διασκέδαση, ψυχαγωγία. Το απόγευμα όλοι μαζί, και τα άλλα συνεργεία, που είχαν πάει αλλού, προς άλλες κατευθύνσεις, γυρίζουν στο χωριό τραγουδώντας. Οι χωριάτες τους χαίρονται. Το χωριό τους δεν είναι πιά μόνο ο τόπος της σκληρής ζωής και της σκλαβιάς. Είναι και ο τόπος της χαράς.¹⁹⁷

Βάση εξόρμησης των Γερμανών για τον έλεγχο της παραγωγής αποτέλεσε το χωριό Ελευθέριο που βρίσκεται δυτικά της Αγιάς. Εκεί εγκαταστάθηκε το φθινόπωρο του 1943 ισχυρή φρουρά SS, χτίζοντας οχυρά με συρματοπλέγματα και ναρκοπέδια ώστε να προστατεύουν το αεροδρόμιο της Λάρισας και την παραλία σε περίπτωση συμμαχικής απόβασης. Η τεχνική των «ισχυρών σημείων» κατά μήκος των δρόμων ζωτικής σημασίας είχε ήδη εφαρμοστεί στο ανατολικό Μέτωπο.¹⁹⁸ Το καλοκαίρι του 1944, για τη συγκομιδή της σοδειάς απαραίτητη ήταν η εκκαθάριση της ευρύτερης περιοχής από τα τμήματα του ΕΛΑΣ. Μάχες σημειώθηκαν στο χωριό Μαρμαρίνη, στο Ελευθέριο, στον Αϊ Νικόλα το Φονιά, στο Γεντίκι, στο υψίπεδο του Συκουρίου, στα κτήματα του Φασούλα και στα χωριά Καστρί, Μακρυχώρι και Πουρνάρι.

Στις 24 Ιουνίου γερμανική δύναμη αποτελούμενη από 300 άνδρες επιτέθηκε στη Μαρμαρίνη, στους πρόποδες του Κισσάβου, την οποία υπερασπιζόταν η 9^η και η 10^η διμοιρία εφόδου του III/54 Τάγματος και ο εφεδρικός ΕΛΑΣ. Σφοδρές συγκρούσεις ακολούθησαν για ημέρες με τις γερμανικές δυνάμεις να καταλαμβάνουν το χωριό και να απωθούνται, μετά από θυελλώδεις αντεπιθέσεις.¹⁹⁹ Οι αντάρτες του

¹⁹⁶ Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 171-172.

¹⁹⁷ Κώστας Βιδάλης, *ό.π.*, σ. 28. Παρατίθεται στο Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 398.

¹⁹⁸ Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 196.

¹⁹⁹ Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 140-141 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 182-183.

ΕΛΑΣ στη μάχη αυτή είχαν 1 νεκρό και 3 τραυματίες, ενώ οι απώλειες των Γερμανών ανέρχονταν στους 6-8 νεκρούς και ανεξακρίβωτο αριθμό τραυματιών.²⁰⁰

Διλοχία του εφεδρικού ΕΛΑΣ Αθανάτης υποστηριζόμενη και από ένα πεδινό πυροβόλο εξεστράτευσε προς τα υψώματα της Μαρμαρίνης (Μαρμαρίνης) για να ενισχύσει τμήμα του ενεργού ΕΛΑΣ, που αντιμετώπιζε επίθεση ισχυρών χιτλεροφασιστικών δυνάμεων για ν' αρπάξουν τη σοδειά των κατοίκων της Μαρμαρίνης. Πυροβολητής ήταν ο συναγωνιστής Κώστας Καύκασος (ψευδώνυμο), ένα σωστό παλικάρι, άριστος σκοπευτής πυροβόλου... Στην αποστολή αυτή μετείχα κι εγώ με πολλούς άλλους ΕΠΟΝίτες της Αθανάτης.²⁰¹

Η εφημερίδα «Αλήθεια», Νομαρχιακό όργανο του ΕΑΜ Λάρισας, περιγράφει τη μάχη:

Στις 26 Ιούνη δύναμη Γερμανών με 4 αυτοκίνητα και 2 μοτοσυκλέτες κινήθηκαν προς τη Μαρμαρίνη. Τμήματα του ΕΛΑΣ τους χτύπησαν κι ύστερα από πολύωρη μάχη στην οποία πήραν μέρος πολλοί κάτοικοι του χωριού και ελασίτισσες σκοτώθηκαν 8 Γερμανοί, καταστράφηκαν 3 γερμ. Αυτοκίνητα, μία μοτοσυκλέτα και πήραμε λάφυρα 3 στάγερ, 4 όπλα, υγειονομικό υλικό, 2 πιστόλια φωτοβολίδων και πολλές φωτοβολίδες. Δικές μας απώλειες 1 νεκρός και 3 τραυματίες. Στη μάχη βοήθησαν τους αντάρτες μας όλο το χωριό, ως και τα μικρά αετόπουλα. Πολλές ηρωικές ελλασίτισσες [sic] πήραν μέρος στη μάχη, βοήθησαν στο κάψιμο των αυτοκινήτων μια μάλιστα παλαίβοντας [sic] ηρωικά σκότωσε και ένα Γερμανό. Πάνω στη μάχη ξέφυγε ένα αυτοκίνητο που ειδοποίησε άλλα 25 αυτοκίνητα απ' τη βάση τους στο Καραλάρ, που κουβάλησαν 130 Γερμανούς, με 2 πυροβόλα. Η μάχη συνεχίστηκε μιάμιση ώρα όπου στο τέλος οι Γερμανοί συμπτύχθηκαν. Την άλλη μέρα χτύπησαν τον Κίσσαβο με τα κανόνια τους.

Ύστερα, από την επίθεση στη Μαρμαρίνη, η διοίκηση του 54^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ αποφάσισε την εξουδετέρωση της γερμανικής φρουράς στο Ελευθέριο. Η επίθεση εκδηλώθηκε τη νύχτα της 29^{ης} Ιουνίου από τρία σημεία. Από το Βορρά τμήματα του 9^{ου} Λόχου ΙΙΙ/54 Τάγματος με την 9^η διμοιρία εφόδου σε θέση πλαγιοφυλακής στον αμαξωτό δρόμο προς Λάρισα και την 4^η διμοιρία πλαγιοφυλακή προς Αγιά στη θέση Αϊ Νικόλας-Φονιάς. Η ομάδα όλμων θα εξορμούσε από το χωριό Πλασιά και δύο διμοιρίες του 10^{ου} Λόχου του ΙΙΙ/54 Τάγματος από το χωριό Νιάματα. Παρά το γεγονός ότι τα τμήματα του 10^{ου} Λόχου έγιναν αντιληπτά, τα υπόλοιπα

Στο μνημείο πεσόντων του χωριού αναφέρονται 5 ονόματα που συμπίπτουν με την ημερομηνία διεξαγωγής της μάχης. Είναι ο Γεώργιος Βριάβας, 26/6/1944, ετών 22, ο Γεώργιος Γκουλούνης, 26/6/1944, ετών 58, ο Αρχίμανδρος Ξυδάκης, 26/6/1944, ετών 56, η Αναστασία Τσιαμάγκου, 29/6/1944, ετών 65 και η Αναστασία Χονδροδήμου, 26/6/1944, ετών 62. Ο Γεώργιος Βριάβας καταγόταν από τη Μελίβοια και ανήκε σε τμήμα του ΕΛΑΣ. Οι υπόλοιποι νεκροί που ήταν άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, μεταξύ τους και δύο γυναίκες πιθανότατα ήταν απλοί πολίτες ή μέλη βοηθητικών υπηρεσιών που σκοτώθηκαν στη μάχη. Ένας από τους τραυματίες του ΕΛΑΣ ήταν ο Δημήτρης Δοβόρης από το χωριό Μελίβοια, ο οποίος μεταφέρθηκε με κοιλιακό τραύμα αρχικά στο Συκούριο όπου του παράσχθηκαν οι πρώτες βοήθειες από το γιατρό Κουτούλα και στη συνέχεια στο Πουρνάρι στο γιατρό Γιάννη Συναπλίδη.

²⁰⁰ *Αλήθεια*, 30 Ιουνίου 1944.

²⁰¹ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 195.

τμήματα αντιμετώπισαν τη φρουρά σε οδομαχίες με χρήση χειροβομβίδων ως το πρωί όπου συμπύχθηκαν. Την επόμενη ημέρα, η γερμανική φρουρά αποσύρθηκε στη Λάρισα. Ο ΕΛΑΣ στη μάχη αυτή είχε 5 νεκρούς και 4 τραυματίες. Οι απώλειες των Γερμανών υπολογίζονται σε δεκάδες νεκρούς και τραυματίες.²⁰²

Στις 2 Ιουλίου 1944 δόθηκε η μάχη στο Καστρί Μαυροβουνίου. Μικρή γερμανική δύναμη αποτελούμενη από 20 άνδρες με ένα αυτοκίνητο και τέσσερεις μοτοσυκλέτες κινήθηκε το μεσημέρι προς το χωριό. Εκεί τους περίμεναν 12 αντάρτες της διμοιρίας ΕΠΟΝ του 54^{ου} Συντάγματος. Στη μάχη που κράτησε μιάμιση ώρα η γερμανική δύναμη έχοντας 6 νεκρούς και τραυματίες αποκρούστηκε. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας κατά τη διάρκεια της ταφής του ΕΠΟΝίτη Δημήτρη Γουργιώτη που χτυπήθηκε από φιλικά πυρά σε ένα ατυχές περιστατικό λίγες ώρες νωρίτερα, κινήθηκε προς το χωριό ισχυρότερη γερμανική δύναμη, εισήλθε σε αυτό, έκαψε μερικά σπίτια και αποχώρησε.²⁰³

12 μέρες βρησκόμασταν [sic] στο Καστρί περιμένοντας γερμανική κίνηση. Ο πυρετός μας τάραζε γιατί είναι δίπλα στην Κάρλα και τα κουνούπια κάνανε συχνές επιθέσεις. Την 12 μέρα ο συν. Δημήτρης Γουργιώτης πήγε [sic] για εκτέλεση υπηρεσίας προς Βουλγαρινή. Στο δρόμο βρήκε αυτόμολο γερμανό με μουτοσυκλέτα που τον συνόδευαν δύο αντάρτες. Ανέβηκε απάνω κι αυτός. Στο δρόμο το φυλάκιο της Κουκουράβα[ας] βλέποντας γερμανική μοτοσυκλέτα έβαλε... Ο δημήτρης έπεσε αναίσθητος κάτω το βόλι τον βρήκε στο στήθος. [...] Ενώ ο ένας επονίτης διάβαζε τον επικήδειο πάνω στο μνήμα του ήρθε η εξής τηλεφωνική είδηση απ' το Καστρί. Οι 12 ανταρτοεπονίτες που έμειναν στο φυλάκιο Καστρί επετέθησαν εναντίον ενός αυτοκινήτου και 4 μουτοσυκλέτες. 6 νεκροί και τραυματίες γερμανοί. Λάφυρα 1 μουτοσυκλέτα κι 2 στάγερ. Επίσης και κιβώτια πυρομαχικών. Μετα λίγη ώρα αφού θάψαμε το μακαρίτη μας [έρχεται] άλλο τηλεφώνημα. Φάλαγγα από αυτοκίνητα και πεζούς κατεφθύνεται προς Καστρι στείλτε μας πυρ/κά... Όλη τη νύχτα βαδίζαμε για να φτάσουμε στο Καστρί τα χαράματα φτάσαμε. Τα παιδιά άρχισαν να μας διηγούνται τα περί της μάχης.²⁰⁴

²⁰² Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 141-142 / Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 182-183.

«30 Ιουνίου 1944: Τμήματα του 54^{ου} Συντάγματος επετέθησαν νύκτα κατά της γερμανικής φρουράς του χωριού Καραλάρ (Ελευθέριο), της οποίας η δύναμις ήτο δύο λόχοι Γερμανών με μόνιμα οχυρωματικά έργα και ναρκοπέδια, με αποτέλεσμα να φονευθή μεγάλο μέρος της φρουράς. Απώλειαι του εχθρού περί τους 90 νεκροί και τραυματίαι. Ημέτεροι 5 νεκροί και 4 τραυματίαι. Η μάχη διήρκεσε καθ' όλην την νύκτα, οι δε Γερμανοί εγκατέλειψαν το Καραλάρ». ΕΛΑΣ, 1^η Μεραρχία, Δελτία Επιχειρήσεων στο Λάζαρος Αρσενίου, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 338.

Οι νεκροί των τμημάτων του ΕΛΑΣ ήταν οι Κ. Βασιλάκης (λοχίας), Λ. Σακής, Γ. Σωτηράκης, Μ. Σταματάκης και Α. Δημάκης. Τραυματίες οι Η. Χαλάτσης, Ι. Χατσηγεωργίου, Δ. Κανούλης, Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 141-142.

²⁰³ *Ο.π.*

²⁰⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΠΟΝ, Χρονικό, Η ΕΠΟΝ του 54^{ου}, 4 Σεπτεμβρίου 1944.

Το θανάσιμο τραυματισμό του Δημήτρη Γουργιώτη και τη μάχη με τα τμήματα του γερμανικού στρατού περιγράφει και ο καπετάνιος της διμοιρίας ΕΠΟΝ και αυτόπτης μάρτυρας, Βασίλης Φρουζές.

Στο δρόμο πήραν και το Δημήτρη Γουργιώτη ο οποίος με τα πόδια πήγαινε στο χωριό του στη Βουλγαρινή με διήμερη άδεια. Κάθισε και αυτός στο καλάθι, δίπλα από το Χαλυβόπουλο. Καθώς η μοτοσυκλέτα προχωρούσε προς το χωριό δέχθηκε απροσδόκητα πυρά. Αντάρτες είχαν στήσει ενέδρα και όταν είδαν τη σκόνη στο δρόμο και άκουσαν βόμβο μοτοσυκλέτας νόμιζαν ότι έρχεται φάλαγγα γερμανική και έβαλαν με τα όπλα. Όταν γνώρισαν τον αντάρτη ήταν ήδη αργά. Γιατί μια σφαίρα είχε περάσει ανάμεσα από την πλάτη του Γερμανού και του στήθους του αντάρτη, πέρασε ξυστά από τον Χαλυβόπουλο και χτύπησε στην κοιλιά τον Γουργιώτη. Ο τραυματισμός ήταν θανάσιμος. Η μοτοσυκλέτα πήγε στη Βουλγαρινή και έφερε από κεί γιατρό και φάρμακα. Τον Δημητράκη τον κατέβασαν εκεί που χτυπήθηκε και τρέξαμε αμέσως κοντά του. Δυστυχώς δεν μπορέσαμε να τον κρατήσουμε στη ζωή. Ξεψύχησε στην αγκαλιά μου. Ύστερα κάναμε ένα αυτοσχέδιο φορείο και τον στείλαμε στο πρόχειρο νοσοκομείο της Βουλγαρινής και από κει το πρωί ο νεαρός ανταρτοεπωνίτης παραδόθηκε νεκρός στο σπίτι του. Εμείς δεν μπορέσαμε να παραστούμε στην κηδεία. Ετοίμασα μόνο έναν επικήδειο και στείλαμε πέντε δικούς μας, τον σαλπικτή και τη σημαία. Την ώρα της κηδείας δίναμε μάχη με τους Γερμανούς.

Οι Γερμανοί κατά τη μάχη πρέπει να είχαν αρκετούς τραυματίες και όταν έφυγαν από τις θημωνιές όπου ήταν κρυμμένοι βρήκαμε βαμβάκια και γάζες. Στη μάχη αυτή πήραμε και μια μοτοσυκλέτα και την κρύψαμε κάτω από μια μυγδαλιά στο αμπέλι, εκεί κοντά. Κινήθηκε όμως φάλαγγα γερμανική από το Καραλάρ, πήρε τα οχήματα που είχαν αφήσει στη μάχη οι Γερμανοί και που δεν προλάβαμε να τ' αχρηστεύσουμε και στη συνέχεια βρήκαν την κρυμμένη μοτοσυκλέτα και την πήραν κι αυτή.²⁰⁵

Το ΕΑΜ ως πολιτική οργάνωση πλαισιωμένη από το στρατιωτικό σκέλος, τον ΕΛΑΣ, αναπτύχθηκε στην Επαρχία Αγιάς ως μοναδική αντιστασιακή οργάνωση. Πρόσφατες σχετικά μελέτες που αφορούν την περιοχή της Αργολίδας -μιας περιοχής της Πελοποννήσου με ιδιαίτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές- υποστήριξαν ότι δεν είναι η μαζική συμμετοχή που οδηγεί στην κυριαρχία ενός ένοπλου φορέα αλλά το αντίθετο, όσο μεγαλύτερος είναι ο έλεγχος που ασκεί ο ένοπλος φορέας σε μία περιοχή τόσο πιο μαζική είναι η συνεργασία του πληθυσμού.²⁰⁶ Στην επαρχία Αγιάς η συμπεριφορά των κατοίκων, όπως είδαμε, επηρεάστηκε από την πολιτική ταυτότητα, τις επιπτώσεις του πολέμου και από την εμφάνιση ενός νέου πολιτικού φορέα ο οποίος δημιούργησε κρατικές δομές από το Σεπτέμβριο του 1943 έως και το Μάρτιο του 1945. Ένας ακόμα παράγοντας που πρέπει να συνυπολογιστεί είναι και η ανάπτυξη του ΕΑΜ χωρίς την παρουσία

²⁰⁵ Νίτσα Κολιού, *Άγνωστες πτυχές Κατοχής και Αντίστασης 1941-44*, τόμ. Β', Βόλος 1985, σ. 822.

²⁰⁶ Stathis Kalyvas, *The logic of Violence in Civil War*, Κέμπριτζ 2006, σ. 115-147. Παρατίθεται στο Πολυμέρης Βόγλης, *ό.π.*, σ. 78-79.

κάποιας άλλης αντίπαλης αντιστασιακής οργάνωσης η οποία θα μπορούσε να συμπεριλάβει στις τάξεις της ένα τμήμα του πληθυσμού.

Στην περιοχή έγιναν κάποιες προσπάθειες συγκρότησης της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΔΕΣ, οι οποίες απέτυχαν εξαιτίας της καταστολής που γνώρισαν τα στελέχη και τα λιγοστά μέλη του από τις τοπικές οργανώσεις του ΕΑΜ και από τον ΕΛΑΣ. Οι γνώσεις μας για αυτές τις ενέργειες προέρχονται από τη μνήμη στελεχών του ΕΑΜ, οι οποίοι σε κάποιες περιπτώσεις προχώρησαν σε ανακρίσεις κατοίκων. Παραμένει άγνωστο αν υπήρχε σύνδεση μεταξύ αυτών των ομάδων με το αγγλικό κλιμάκιο που βρισκόταν στην περιοχή.

Φανερές προσπάθειες συγκρότησης ΕΔΕΣ έγιναν στην Αγιά και στα χωριά Ανατολή, Σωτηρίτσα και Μελίβοια. Στις κινήσεις αυτές πρωτοστάτησαν κοινωνικές ομάδες του επίσημου κατεστημένου της δεκαετίας του '40,²⁰⁷ όπως αξιωματικοί του στρατού και προπολεμικοί πρόεδροι των κοινοτήτων. Ο Καραγιώργης στην εισήγηση του στην Α' Συνδιάσκεψη του ΚΚΕ Θεσσαλίας στις 5 Μαΐου 1944 σκιαγράφησε την «αντίδραση» και τόνισε την προσπάθεια σχηματισμού ΕΔΕΣ από αυτή στην Ανατολική Θεσσαλία.

Η εκλογική πανωλεθρία του ΕΔΕΣ, η αποτυχία του να δημιουργήσει δικό του θεσσαλικό αντάρτικο και στις αρχές του χειμώνα, η ύπουλη ζερβική επίθεση και το ξεκαθάρισμα του ΕΔΕΣ από τη Θεσσαλία δεν έκαναν την αντίδραση να παραδώσει τα όπλα. Αντίθετα έγινε πιο επιδέξια, πιο υποβρύχια και πιο φανατικά δαγκωτή. Η ρίζα της είναι ταξική αντιλαϊκή κι' από κεί πηγάζει ο αδιάλλαχτος φανατισμός της. Τσιφλικάδες – Εργοστασιάρχες – Έμποροι στα μεγάλα εμποροχώρια (Μουζάκι, Σοφάδες, Τύρναβο, Αγιά κ.λ.π) – Τζορμπατζήδες στα χωριά, όλο το πλούσιο ή εύπορο στρώμα της Θεσσαλίας, οι Γκαβάνηδες και Παπαγεωργίου, οι Παπάδες και Τεγόπουλοι, έδωσαν ανεπιφύλακτη υποστήριξη σε κάθε αντιλαϊκή προσπάθεια και αγκάλιασαν στο τέλος τον ΕΔΕΣ. Πολλοί αξιωματικοί, χωροφύλακες, παπάδες, λίγοι επιστήμονες, παλιοί κομματάρχες, πρόεδροι κοινοτήτων διορισμένοι, τεταρτοαυγουστιανά καθάρματα, αποτέλεσαν τα στελέχη του ΕΔΕΣ, τυφλωμένα από πάθος και στενοκεφαλιά, άρρωστα από φιλοδοξία και μεγαλομανία, έτοιμα για κάθε γλύστρημα προς το κατώφλι του Ράλλη και της Γκεστάπο.²⁰⁸

Ένας από αυτούς τους αξιωματικούς ήταν ο συνταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού, Γεώργιος Χατζηαναγνώστου, ο οποίος καταγόταν από την Αγιά. Από τη

²⁰⁷ Ντέιβιντ Κλόουζ, «Εισαγωγή», *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση*, Αθήνα 2000, σ. 30. Στο επίσημο κατεστημένο εκτός από τους αξιωματικούς του στρατού και της αστυνομίας ανήκαν οι ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, καθηγητές Πανεπιστημίων, μητροπολίτες, δικαστικοί, η ηγεσία των μεγάλων τραπεζών και του επίσημου συνδικαλισμού, η παλιά πολιτική ελίτ με τους υποστηρικτές της και τον Τύπο. Ακόμα ανήκαν σε αυτό εξαρτημένες από την εύνοια του Κράτους, ομάδες συμφερόντων όπως διάφορες επαγγελματικές ομάδες, εμπορικά επιμελητήρια και ενώσεις βιομηχάνων.

²⁰⁸ *Ο Λενινιστής*, ό.π., σ. 279.

Λάρισα στην οποία διέμενε τα πρώτα χρόνια της Κατοχής απέστελλε αξιωματικούς του στρατού στην Ήπειρο. Στη συνέχεια, βγήκε και ο ίδιος στο βουνό μαζί με τον αξιωματικό στρατολογίας λοχαγό Γεώργιο Ζήση. Εκεί ανέλαβε τη διοίκηση του Αρχηγείου Ανατολικής Θεσσαλίας του ΕΔΕΣ από την 1^η Αυγούστου 1943 μέχρι τις 10 Οκτωβρίου όπου και διαλύθηκε από τον ΕΛΑΣ.²⁰⁹ Συνελήφθη και κρατήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα αρνούμενος να ενταχθεί στον ΕΛΑΣ ως αξιωματικός. Αφού αφέθηκε ελεύθερος τον Οκτώβριο του 1944, επέστρεψε στην Αγιά όπου και εξαφανίστηκε κάτω από μυστηριώδεις συνθήκες χωρίς να δώσει ξανά ίχνη ζωής. Την ίδια τύχη είχε και ο Ζήσης. Το Μάιο του 1944 άνδρες της ΟΠΛΑ (Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκού Αγώνα) τον απήγαγαν από το σπίτι του στη Λάρισα και τον εκτέλεσαν ένα μήνα αργότερα.²¹⁰

Μια άλλη προσπάθεια έγινε στην Ανατολή από τρεις αξιωματικούς του στρατού. Η προσπάθεια αυτή εγκαταλείφθηκε για άγνωστους λόγους. Ακόμα μία έγινε στη Μελίβοια από το γιατρό και πρώην πρόεδρο του χωριού Γρηγόρη Παπαλεξανδρή, ο οποίος είχε παραιτηθεί από το αξίωμα του και είχε απομακρυνθεί από την κατοικία του ώστε να αποφύγει την ενδεχόμενη σύλληψη του από τους κατακτητές. Η απόπειρα οργάνωσης του ΕΔΕΣ έγινε αντιληπτή από τα στελέχη του ΕΑΜ, μετά την αποχώρηση των Γερμανών από το χωριό τον Οκτώβριο του 1943.

Ήμουνα μεταξύ των πρώτων τεσσάρων στελεχών που επιστρέψαμε στο χωριό, όταν το εγκατέλειψε ο εχθρός. Κατεβαίναμε από τον Άγιο Νικόλαο προς το κέντρο όταν δεχτήκαμε επίθεση [...] Ομάδα συγχωριανών μας επί το πλείστον υπερήλικες κραδαίνοντας τα μπαστούνια τους ρίχτηκαν πάνω μας φωνάζοντας τον κόσμο να μας εξοντώσει. «Τι τους φυλάγετε, μωρέ, σκοτώστε τους ...» ξελαρυγγίζονταν. «Αν δεν υπήρχε το ΕΑΜ θα' μασταν μια χαρά με τους Γερμανούς»... που είναι άνθρωποι «πολιτισμένοι»! [...] Η ομάδα αυτή [...] όπως αποδείχθηκε την ίδια ημέρα των συμβάντων, ανήκε στη νεοδημιουργηθείσα στο χωριό ζερβική οργάνωση του ΕΔΕΣ, που υπήρχε στην Αγιά από καιρό.²¹¹

Ο εφεδρικός ΕΛΑΣ του χωριού ύστερα από αυτό το περιστατικό διεξήγαγε ανακρίσεις. Πληροφορήθηκε πως πριν από την επίθεση είχαν συνεδριάσει 40 περίπου κάτοικοι του χωριού υπό το Γρηγόρη Παπαλεξανδρή με βασικούς στόχους τη διάλυση των ΕΑΜικών οργανώσεων, τη δολοφονία στελεχών του και τη διατήρηση φιλικών σχέσεων με το γερμανικό στρατό. Τελικά, ο αρχηγός της οργάνωσης

²⁰⁹ Αθανάσιος Φλιτούρης, *Το αντάρτικο του Ε.Δ.Ε.Σ στην Ήπειρο. Στόχοι, δράση, και αποτελέσματα, Ιούλιος 1942 – Δεκέμβριος 1944*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1998, σ. 100.

²¹⁰ Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, σ. 113-115 / Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, σ. 147 / Γιάννης Πριόβολος, *ό.π.*, σ. 254.

²¹¹ Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, σ. 69-70.

συνελήφθη από τμήμα του ΕΛΑΣ και εκτελέστηκε²¹² με συνοπτικές διαδικασίες χωρίς απόφαση ανταρτοδικείου και χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των ανώτερων οργάνων του ΕΑΜ.²¹³

Τέλος, στο μικρό χωριό Σωτηρίτσα, ο διορισμένος πρόεδρος από το Μεταξά, Γιάννης Αναστασίου, προσπαθούσε με κάθε τρόπο να ιδρύσει την οργάνωση ΕΔΕΣ αρνούμενος τα συνθήματα του ΕΑΜ για «λαοκρατία», υποστηρίζοντας το βασιλιά και το παλαιό καθεστώς. Σε αυτήν την περίπτωση τα στελέχη του ΕΑΜ του χωριού, επέτρεψαν τις κινήσεις για την ίδρυση του ΕΔΕΣ, τονίζοντας ότι ο μεταξικός πρόεδρος είχε το δικαίωμα να συγκροτήσει αντίπαλη οργάνωση.

Ο Ανακάσης [Αναστασίου], ο πρώην διορισμένος πρόεδρος επί Μεταξά στο χωριό και φρονημάτων «Ελιά και βασιλιά», όταν άκουσε στο χωριό να τραγουδιέται: «Βασιλιάδες δε θέλουμε πια» ενοχλούνταν φοβερά, όπως και το άλλο που συχνά λεγόταν στις εαμικές οργανώσεις γι' αλλαγή του πολιτικού κατεστημένου για «Λαϊκή Δημοκρατία». Υποστήριζε ανοιχτά πως ήταν παράνομο να λέγονται τέτοια πράγματα και πως ήταν αντίθετα με τη νομιμότητα του καθεστώτος που εκπροσωπείτο απ' την κυβέρνηση στο εξωτερικό και του ανωτάτου άρχοντος της Ελλάδας του Βασιλέως.

Στο χωριό, όπως και στ' άλλα χωριά, υπήρχαν άνθρωποι σαν αυτούς τους παλιούς κομματάρχες των αστικών κομμάτων, όπως του Λαϊκού και του Φιλελεύθερου, όμως δεν εκδηλώνονταν, γιατί αυτήν την εποχή υπήρχε ένα αντίθετο ρεύμα που καταγγελλόταν [sic] από τις εαμικές οργανώσεις σαν υπεύθυνο για την κατάσταση του πολέμου και της κατοχής και πως στον τιτάνιο απελευθερωτικό αγώνα που έκανε ο περισσότερος κόσμος πολλοί απ' αυτούς ήταν αδιάφοροι, κι ό,τι πρόσφεραν το πρόσφεραν αναγκαστικά σε κάποιες περιπτώσεις και με αντιδράσεις.

Ο Ανακάσης σαν δραστήριος εθνικόφρων που ήταν και πάντα συνδεδεμένος με τα όργανα της τάξης του αστικού κατεστημένου καταπιάστηκε να δημιουργήσει την Οργάνωση του Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου – ΕΔΕΣ. Είχε κάνει προτάσεις σε χωριανούς οργανωμένους στις εαμογενείς οργανώσεις που υπήρχαν λίγοι συγγενείς του [...] Ο Στέφανος έθεσε αυτό το ζήτημα στον κομματικό πυρήνα' το συμπέρασμα ήταν πως κι ο Ανακάσης είχε το δικαίωμα να φτιάξει άλλη οργάνωση' αυτό, όμως σήμαινε από τότε εμφύλιο.²¹⁴

²¹² Ό.π. / Στέφανος Ριζάκης, σ. 147-149.

Αντίθετα ο Τάκης Καρδάρas θεωρεί ότι ο Γρηγόρης Παπαλεξανδρής ήταν θύμα «της κακίας και της μικρότητας των συμπατριωτών» του, όπως και πολλοί «πατριώτες χωρίς καμιά αιτία, παρά με υποθετικές και αόριστες κατηγορίες, τραβήχθηκαν στο βουνό και υπόφεραν τα πάνδεινα. Άλλοι πέθαναν από τις κακουχίες και άλλοι εκτελέστηκαν». Και αναρωτιέται «Τι τάχα να τους έφταιξε [...] που διέθεσε τα νιάτα του και την επιστήμη του για να εξυπηρετεί δεκαετίες ολόκληρες τους συγχωριανούς του; Και μόνο η φυσιογνωμία του και το παρουσιαστικό του σου ενέπνεε την εμπιστοσύνη ότι είχες να κάνεις με ένα έντιμο και φιλήσυχο πολίτη». Τάκης Καρδάρas, *ό.π.*, σ. 97-99.

²¹³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. http://melivoia.blogspot.com/2010/03/blog-post_18.html (14/12/2019), Οδυσσέας Ν. Τσιντσιράκος, *Προφορική Ιστορία και Συλλογική Μνήμη, Η παραδειγματική περίπτωση του γιατρού Γρηγορίου Παπαλεξανδρή*, μεταπτυχιακή εργασία Α' Εξαμήνου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 2011.

²¹⁴ Στέφανος Ριζάκης, *Προσκλητήριο ψυχών*, *ό.π.*, σ. 184-185.

Σύμφωνα με το 5 άρθρο του Σύμφωνου Εθνικών Ομάδων που υπογράφηκε στις 5 Ιουλίου 1943 από τον ΕΛΑΣ και τον ταξίαρχο Μάυερς: «Κάθε οργάνωση ή πρόσωπο έχει το δικαίωμα να συγκροτήσει

Επίλογος

Το ΕΑΜ στην Επαρχία Αγιάς κατά τη διάρκεια της Κατοχής 1941-1944 αναπτύχθηκε με εντυπωσιακούς ρυθμούς, συγκεντρώνοντας το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού, το οποίο προερχόταν από κάθε κοινωνική τάξη, φύλο και ηλικία. Παράγοντες όπως η προπολεμική πολιτική ταυτότητα των κατοίκων, η παρουσία και δράση δυναμικών πυρήνων του ΚΚΕ στην περιοχή, τόσο κατά το Μεσοπόλεμο, όσο και κατά την Κατοχή, ο πόλεμος και η κατάκτηση της χώρας με τις αναταραχές που προκάλεσε στην οικονομία και στο θυμικό των ανθρώπων, η λειτουργία της λαϊκής αυτοδιοίκησης και η ανάπτυξη του ως μοναδική αντιστασιακή οργάνωση στην περιοχή χωρίς ανταγωνισμό αποτελούν τους βασικούς λόγους της επιρροής του στην τοπική κοινωνία.

Στην Αγιά και στα χωριά της Επαρχίας ήδη από την περίοδο του Μεσοπολέμου είχαν εμφανιστεί δυναμικά αριστερές ιδέες, οι οποίες εκφράζονταν κυρίως από το ΚΚΕ και από το «Αγροτικόν και Εργατικόν Κόμμα- Δημοκρατική Ένωσις» του Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Ενώ το κόμμα του Παπαναστασίου στις εκλογικές αναμετρήσεις της δεκαετίας του 1930 περιοριζόταν σε σχέση με τη δυναμική που είχε αναπτύξει την προηγούμενη δεκαετία, το ΚΚΕ αύξανε την εκλογική του επιρροή και συγκέντρωνε ένα ποσοστό της τάξης του 17% έως 22%. Σε ορισμένα χωριά μάλιστα το ποσοστό κυμάνθηκε αρκετά υψηλότερα φτάνοντας το 42%, όπως συνέβη στην Καρίτσα στις εκλογές του 1936. Αυτή η ιδιαιτερότητα της περιοχής οφειλόταν στην διαδικασία της πρωτοεκβιομηχάνισης, καθώς και στην παρουσία δραστήριων πυρήνων του κόμματος που αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα στα χωριά Ανατολή και Καρίτσα και ήρθαν σε επαφή με ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας.

Όταν η χώρα κατακτήθηκε και τα στρατεύματα κατοχής εγκαταστάθηκαν στην Αγιά, οι πυρήνες αυτοί ενεργοποιήθηκαν, μετά τη δραπέτευση στελεχών του κόμματος από την εξορία και την επιστροφή στον τόπο καταγωγής τους. Η παρουσία των νικημένων εχθρών της Αλβανίας στα εδάφη τους, οι συνεχείς ατιμώσεις οι οποίες εκφράζονταν με τις επιτάξεις, τις κλοπές, τις υποχρεωτικές αγγαρείες και τον περιορισμό της κυκλοφορίας ερέθιζαν τα αισθήματα των κατοίκων, τονώνοντας τον

αντάρτικες ομάδες σε οποιαδήποτε περιοχή, εφ' όσον αποδεχτούν τους όρους του συμφώνου και υπαχθούν στις διαταγές του Κοινού Γενικού Στρατηγείου. Όλοι οι αντάρτες στην ίδια περιοχή θα έχουν ίσα δικαιώματα. Διαφορές ανάμεσα σε ομάδες θα διευθετούνται με κοινή συμφωνία των στρατηγείων των αντιστοίχων ομάδων». Χάγκεν Φλάισερ, *ό.π.*, τόμ. Α', σ. 396.

πατριωτισμό τους, δημιουργώντας σκέψεις για προάσπιση της ζωής, της περιουσίας και της αξιοπρέπειας με χρήση ένοπλης βίας ενάντια στο στρατό Κατοχής.

Στις αρχές του 1942 στην περιοχή έκανε την εμφάνιση του το ΕΑΜ. Αρχικά, τα μέλη του αποτελούνταν κυρίως από παλιά στελέχη του ΚΚΕ και από συμπαθούντες. Μέχρι την απελευθέρωση της χώρας είχε μετατραπεί σε ένα κίνημα στο οποίο εντάσσονταν ευρεία στρώματα της αγροτικής κοινωνίας. Αγρότες και τεχνίτες, δάσκαλοι και δικηγόροι, άνδρες, γυναίκες και παιδιά κάθε ηλικίας εντάχθηκαν στο ΕΑΜ, στην Εθνική Αλληλεγγύη, στην ΕΠΟΝ, στα Αετόπουλα και στον ΕΛΑΣ με στόχο την απελευθέρωση της χώρας και τη δημιουργία μιας δικαιότερης κοινωνίας μετά τον πόλεμο.

Το Σεπτέμβριο του 1943, μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας και την ένταξη των ιταλικών στρατευμάτων κατοχής στον ΕΛΑΣ, η Επαρχία Αγιάς αποτέλεσε τμήμα της «Ελεύθερης Ελλάδας». Στην περιοχή λειτούργησαν οι θεσμοί της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης, μετά από εκλογές, στις οποίες επικράτησε συντριπτικά το ΕΑΜ. Η Λαϊκή Αυτοδιοίκηση και οι επιτροπές της προσπάθησαν να κινητοποιήσουν τους κατοίκους στο αγώνα μέχρι την τελική νίκη, δείχνοντας ιδιαίτερη μέριμνα για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, για τους άπορους δηλαδή και τα θύματα των γερμανικών εκκαθαρίσεων. Λειτούργησαν ξανά τα σχολεία, ιδρύθηκαν από το μηδέν λαϊκά ιατρεία και νοσοκομεία και έγινε αναδιανομή εισοδήματος μέσω της φορολογίας σε χρήμα και είδος υπέρ των αδυνάμων. Το νέο αυτό «Κράτος» βέβαια, είχε στη διάθεση του για την εφαρμογή των αποφάσεων του, πέρα από την καλλιέργεια της αλληλεγγύης και το μηχανισμό του καταναγκασμού. Η Λαϊκή Ασφάλεια και η Λαϊκή Δικαιοσύνη αποτελούσαν τα όργανα τα οποία εξασφάλιζαν την υπακοή στις διατάξεις του.

Τέλος, το ΕΑΜ αναπτύχθηκε ως μοναδική αντιστασιακή οργάνωση. Οι απόπειρες δημιουργίας ΕΔΕΣ στην περιοχή απέτυχαν, μετά από τη δυναμική παρέμβαση στελεχών του ΕΑΜ και τμημάτων του ΕΛΑΣ, τα οποία δεν ανέχονταν στα εδάφη τους δυνάμεις οι οποίες αντιπροσώπευαν έναν άλλο κόσμο. Ο κόσμος αυτός είναι δύσκολο να χαρτογραφηθεί, καθώς απουσιάζει σχεδόν τελείως από τις αναμνήσεις των αγωνιστών του ΕΑΜ. Γίνονται μόνο περιστασιακές αναφορές σε αυτόν. Παρουσιάζονται ως άτομα του κατεστημένου, μεταξικοί πρόεδροι κοινοτήτων, αξιωματικοί του στρατού, εγκληματίες και άτομα μεγάλης ηλικίας, τα οποία παρέμεναν αδιάφορα στο κάλεσμα τους ή συνωμοτούσαν μυστικά εναντίον τους. Παρόλα αυτά αρκετά μέλη του ΕΑΜ φαίνεται ότι διατηρούσαν χαλαρούς δεσμούς με

αυτό, αλλάζοντας στρατόπεδο στην πρώτη ευκαιρία ταυτιζόμενα με τον ισχυρό, όπως έγινε αμέσως μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Χαρακτηριστική είναι η φράση ενός μέλους του ΕΑΜ, το οποίο δήλωνε «Καλά αν νικήσει το Κόμμα. Αν δεν νικήσει τι θα γίνω εγώ;».²¹⁵ Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και η εξέταση αυτού του τμήματος του πληθυσμού με βάση άλλα μεθοδολογικά εργαλεία όπως είναι η προφορική ιστορία, κάτι το οποίο δεν κατέστη δυνατό στην παρούσα εργασία.

²¹⁵ Ο Λεβινιστής, ό.π., σ. 286.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Αρχειακές πηγές

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας:

Αρχείο ΕΠΟΝ.

Ο παράνομος τύπος (1936-1974).

Γενικά Αρχεία του Κράτους:

Τοπικό Αρχείο Αγιάς (ΤΑΑ), Αρχείο Κοινότητας Αγιάς (ΑΚΑ), φάκελος 15: Πρακτικά Κοινότητας Αγιάς 1943-1945.

Τοπικό Αρχείο Αγιάς (ΤΑΑ), Αρχείο Κοινότητας Αγιάς (ΑΚΑ), φάκελος 23-24: Ευρετήριο Δημοτολογίου, Ευρετήριο Δημοτολογίου 1850-1953.

Τοπικό Αρχείο Αγιάς (ΤΑΑ), Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου (ΑΚΜ), φάκελος 6: Πρακτικά της επιτροπής Λαϊκής Αυτοδιοίκησης Μεταξοχωρίου.

Τοπικό Αρχείο Αγιάς (ΤΑΑ), Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου (ΑΚΜ), φάκελος 7: Πρακτικά της επιτροπής Λαϊκής Ασφαλείας.

Τοπικό Αρχείο Αγιάς (ΤΑΑ), Αρχείο Κοινότητας Μεταξοχωρίου (ΑΚΜ), φάκελος 5: Μητρώο Κοινότητας Μεταξοχωρίου.

Δημοσιευμένες πηγές

[Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού], *Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)*, τόμ. 3-4, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αθήνα 1998.

[Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 16 Οκτωβρίου 1940*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1950.

[Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1928*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1931.

[Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1932*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1933.

[Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1935*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1935.

[Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών 1936*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1938.

- [Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος], *Υπομετρική κατανομή της επιφάνειας, του πληθυσμού και των διοικητικών διαιρέσεων της Ελλάδος*, ΓΣΥΕ, Αθήνα 1938.
- [Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας], *Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, τόμ. Ε' (1940-1945), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981.

Βιβλιογραφία

- Αρσενίου Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, τόμ. Α'-Β', Έλλα, Λάρισα 1999.
- Βακουφάρη Κωνσταντίνα, «Ο χαρακτήρας της δράσης των Θεσσαλών ανταρτών του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ)», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Ύπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Ελευθερία, Λάρισα 2007, σ. 117-135.
- Βαρών-Βασάρ Οντέτ, «Αντιστασιακές Οργανώσεις Νέων (1941 - 1944). Από το ατομικό στο συλλογικό», *Μνήμων* (1992), τόμ. 14ος, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, σ. 115-131.
- Βαρών-Βασάρ Οντέτ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς, Νέοι και νέες στην Κατοχή και την Αντίσταση*, Εστία, Αθήνα 2009.
- Βραχνιάρης Χρήστος, *Τα χρόνια της λαϊκής εποποιίας*, Πανόραμα, Αθήνα 1983.
- Βερβενιώτη Τασούλα, «Οι γυναίκες της Θεσσαλίας στην Αντίσταση: Οι αναπαραστάσεις τους από τον αντιστασιακό τύπο», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1944, Λάρισα 2004, σ. 159-182.
- Baerentzen Lars, «Η λαϊκή υποστήριξη του ΕΑΜ στο τέλος της Κατοχής», *Μνήμων* 9, 1984, σ. 157-173.
- Βόγλης Πολυμέρης, *Η Ελληνική Κοινωνία Στην Κατοχή 1941-1944*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.
- Δαμιανός Βουλγαράκης, *Αλβανία με το 4^ο Σύνταγμα Πεζικού, Προσωπικές αναμνήσεις απ' τον πόλεμο*, Ημερήσιος Κήρυκας, Λάρισα 1983.

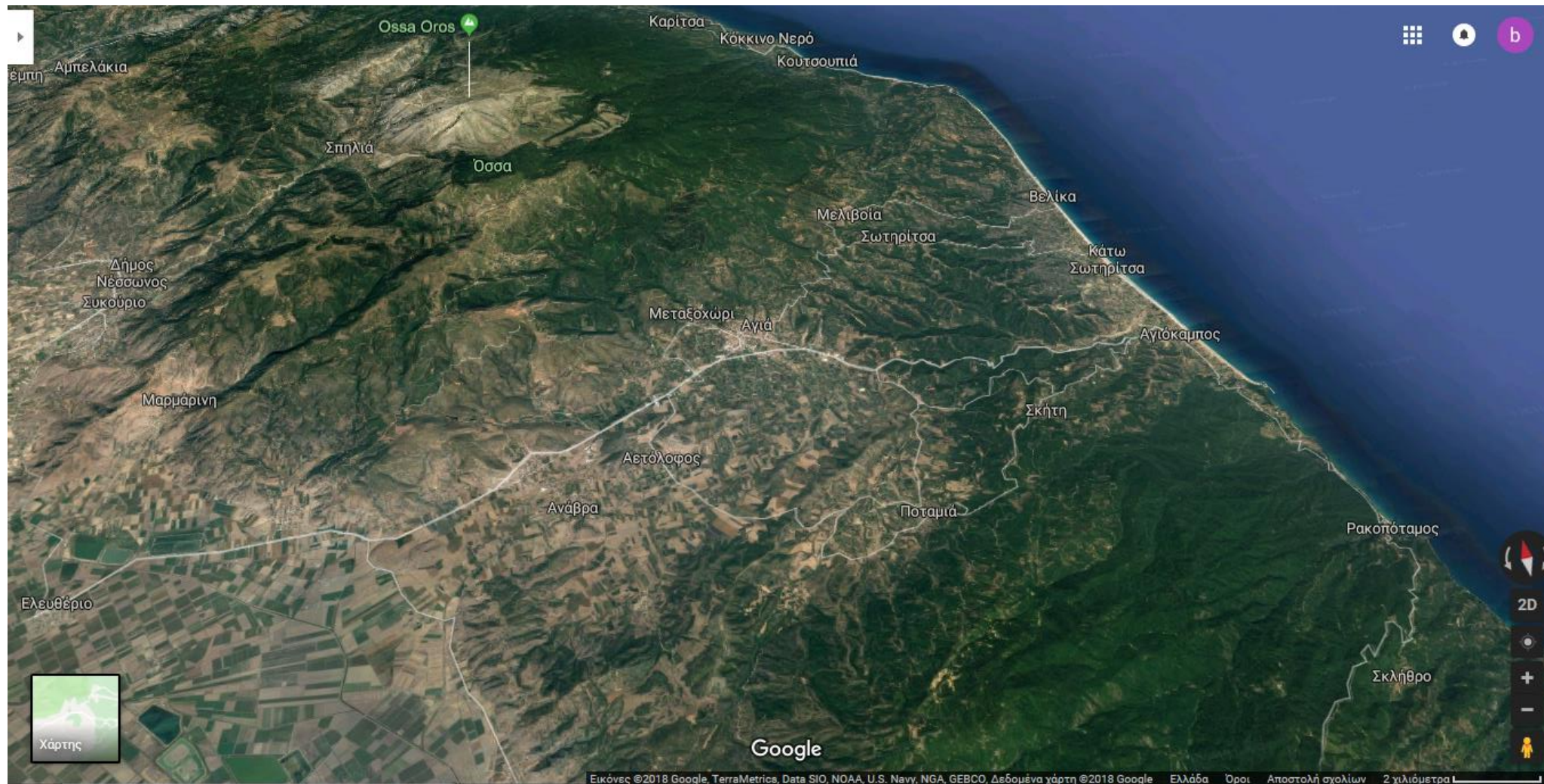
- Γληνός Δημήτρης, *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*, 1941-1981: Σαράντα χρόνια Ε.Α.Μ, Εθνική Αντίσταση, Επίσημα κείμενα, Αναμνήσεις-Χρονικά, Στοιχεία, Συλλογή 28^η, Αθήνα 1981, σ. 14-30.
- Δάλλας Μιλτιάδης, Επαρχία Αγιάς, *Θεσσαλικά χρονικά: δελτίον της εν Αθήναις Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών*, 1935.
- Δορδανάς Στράτος, «Ο πόλεμος της καθημερινότητας και η καθημερινότητα του πολέμου»: Η Κατοχή και η Αντίσταση στη Θεσσαλία, στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Υπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Ελευθερία, Λάρισα 2007, σ. 79-87.
- ΕΑΜ, *Πως πρέπει να δουλεύει η γυναίκα στο Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*, Ντοκουμέντα του ελληνικού προοδευτικού κινήματος 3, Φλεβάρης 1943.
- Ελεφάντης Άγγελος, «Το αντιστασιακό φαινόμενο, Στην Ευρώπη του Χίτλερ», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ), *Ιστορία του ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 8^{ος}, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 77-94.
- Εσδράς Μωυσής, «Από τη ζωή και την καθημερινότητα των ανθρώπων σε ένα τυπικό θεσσαλικό χωριό στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Λάρισα 2004, σ. 88-97.
- Εσδράς Μωυσής, «Από τις σελίδες ημερολογίου ενός εφήβου, Εικόνες από τις παραμονές και τις πρώτες ημέρες του πολέμου στη Λάρισα», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Υπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Ελευθερία, Λάρισα 2007, σ. 49-55.
- Ευθυμιάδης Γιώργος, *60 χρόνια ΕΑΜ, Η Αθανάτη στο Μεσοπόλεμο και την Αντίσταση*, Ελευθερία, Λάρισα 2001.
- Ζαρογιάννης Γιώργης, *Αναμνήσεις από την Εθνική Αντίσταση (ΕΛΑΣ) 1940-1944*, Τολίδης, Αθήνα 1977.
- Καλλίνος Θεόδωρος, «Το ξεκίνημα του εαμικού αντάρτικου στη Θεσσαλία: Οργανωτικά ζητήματα», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Λάρισα 2004, σ. 63-79.

- Καλογιαννίδης Δημήτρης, *Το Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, Η δράση του στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1941-1944*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2014 (επόπτης μεταπτυχιακής εργασίας: Νίκος Θεοτοκάς).
- Καλύβας Στάθης, Μαραντζίδης Νίκος, «Η φύση και η ανάπτυξη του ΕΑΜ», στο *Εμείς οι Έλληνες, Από την απελευθέρωση στον Ψυχρό Πόλεμο και την Κύπρο*, τόμ. Γ', ΣΚΑΪ, Αθήνα 2008, σ. 24-29.
- Καραμπάτσας Ευάγγελος, «Μνήμες και πληγές από την ιταλική Κατοχή στην Επαρχία Αγιάς», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Λάρισα 2004, σ. 119-125.
- Καρδάρας Τάκης, *Μνήμες στο διάβα μιας ζωής*, Αθήνα 1986.
- Κλόουζ Ντέιβιντ (επιμ), «Εισαγωγή», *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σ. 15-34.
- Κλόουζ Ντέιβιντ, *Οι ρίζες του Εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Φιλίστωρ 2003.
- Κολιού Νίτσα, *Άγνωστες πτυχές Κατοχής και Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. Β', Βόλος 1985.
- Μαργαρίτης Γιώργος, «Η Θεσσαλία στον πόλεμο και στην Αντίσταση», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Τόπος, Αθήνα 2017, σ. 25-45.
- Μαργαρίτης Γιώργος, *Προαγγελία θυελλωδών ανέμων, Ο πόλεμος στην Αλβανία και η πρώτη περίοδος της Κατοχής*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.
- Λυμπεράτος Μιχάλης, «Οι οργανώσεις της Αντίστασης», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή-Αντίσταση 1940-1945*, τόμ. Γ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 9-67.
- Mazower Mark, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Η εμπειρία της Κατοχής*. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «Η εκλογική επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς, 1936-1951 – Συνέχειες και ασυνέχειες», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ), *Η Ελλάδα '36- '49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003, σ. 223-234.
- Παπαδοπούλου Κατερίνα, «Κατοχή και Αντίσταση στην Επαρχία Αγιάς (1943-1944)», στο Σταύρος Γουλούλης (επιμ), *Το έπος του 40 και η Εθνική*

- Αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944*, Εταιρεία Συλλογής Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας 1940-1974, Λάρισα 2004, σ. 224-240.
- Παπαθανασίου Ιωάννα, «Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στην πρόκληση της Ιστορίας, 1940-1945», στο Χατζηιωσήφ / Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή-Αντίσταση 1940-1945*, τόμ. Γ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 79-151.
- Πριόβολος Γιάννης, *Εθνικιστική «αντίδραση» και Τάγματα Ασφαλείας, Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος 1943-1944*, Πατάκης, Αθήνα 2018.
- Ριζάκης Στέφανος, *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς*, Αθήνα 1989.
- Ριζάκης Στέφανος, *Κινητοποιήσεις αντιστασιακών γυναικών στη Λάρισα το 1944*, Αθήνα χχ.
- Ριζάκης Στέφανος, *Προσκλητήριο ψυχών*, Φύλλα, Αθήνα 1998.
- Σαράφης Στέφανος, *Ο ΕΛΑΣ*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1999.
- Σκαλιδάκης Γιάννης, «Η λαϊκή αυτοδιοίκηση στη Θεσσαλία: Η περίπτωση της Αγιάς και του Μεταξοχωρίου Λάρισας», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας κατά τη δεκαετία του '40*, Τόπος, Αθήνα 2017, σ. 145-168.
- Σκαλιδάκης Γιάννης, *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): ένας τύπος επαναστατικής εξουσίας: πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παράμετροι, διδακτορική διατριβή*, ΑΠΘ, 2012 (επόπτης διδακτορικής διατριβής: Γιώργος Μαργαρίτης).
- Τσιδεμιάδου Ελισάβετ, Κουστένης Παναγιώτης, «Η Αριστερά στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1946 στη Θεσσαλία: Πολιτική απήχηση, εκλογική επιρροή και μετεμφυλιακό αποτύπωμα», στο Νίκος Χριστοφής (επιμ), *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία, Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του '40*, Αθήνα 2017, σ. 219-254.
- Φλάισερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα,, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*, τόμ. Α'-Β', Παπαζήσης, Αθήνα 1985, 1995.
- Χατζής Θανάσης, *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, τόμ. Α', Δωρικός, Αθήνα 1983.
- Χουμεριανός Μανώλης, «Από το ΣΕΚΕ στο ΚΚΕ, Το εργατικό κίνημα στο Μεσοπόλεμο», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 7^{ος}, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 47-64.

Τζαβάρα Γεωργία, *Κοινωνική γεωγραφία της πείνας στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944). Η δημογραφική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού και τα θύματα της πείνας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2017 (επόπτης διδακτορικής διατριβής: Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη).

Παράρτημα

Γεωφυσικός χάρτης Επαρχίας Αγίας.

Οι τοπικές οργανώσεις²¹⁶

Αγιά (Αγυιά)

Πληθυσμός: 2.910. Υψόμετρο: 200 μ. Πολιτική Αποχή 1946: 70-75%.

ΚΚΕ: Δημήτριος Χατζηευθυμίου, 1912, έμπορος, υπεύθυνος της Κ.Ο Αγιάς.

Γεώργιος Παπαϊωάννου, 1912, δικαστικός κλητήρας, υπεύθυνος της Κ.Ο Αγιάς.

Εκτελέστηκαν στις 19 Φεβρουαρίου 1943 στο εξωκκλήσι «Σωτηρίτσα».

ΕΑΜ: Βασίλης Αναστασίου, 1914, δάσκαλος. Τάκης Τζιτζιλήρης, 1920, δάσκαλος.

Αθανάσιος Πετρούλης, 1920, δάσκαλος, δολοφονήθηκε στις 26 Ιουλίου 1946 στη θέση «κακοσκάλι» μεταξύ Αγιάς και Αγιόκαμπου από την Εθνοφυλακή.

ΕΠΟΝ: Τάκης Τζιτζιλήρης, 1920, δάσκαλος. Γεώργιος Ευθυμιάδης, 1918, ιατρός.

Ε.Α: Νικόλαος Πατρινός, γεωπόνος.

Εφ. ΕΛΑΣ: Ευάγγελος Τσούφρης.

Λ.Αυτοδιοίκηση: Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, υπάλληλος στο παντοπωλείο των αδελφών Παπαγγελή. Δολοφονήθηκε το 1949.

Λ.Δικαιοσύνη: Απόστολος Μουχλούλης, Κωνσταντίνος Χασιώτης, Γεώργιος Ρόπουλος, Αθανάσιος Γεωργακός, Μαρία Κωστούλα. Το Λαϊκό Δικαστήριο εκδίκασε τις υποθέσεις στην αίθουσα του Ειρηνοδικείου Αγιάς.

Αετόλοφος (Δέσιανη)

Πληθυσμός: 462. Υψόμετρο: 110 μ.

ΕΑΜ: Ευθύμιος Μπουρτένας.

ΕΠΟΝ: Αλέκος Ντούσιας, Νίκος Μυλωνάς.

Εφ. ΕΛΑΣ: Στέργιος Τίνανας.

Ε.Α: Θανάσης Χαϊδούλης.

Λ.Αυτοδιοίκηση: Ιωάννης Αργυρούλης.

Λ.Δικαιοσύνη: Γεώργιος Δάλλας.

²¹⁶ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από: Στέφανος Ριζάκης, *ό.π.*, Γιώργος Ευθυμιάδης, *ό.π.*, Τάκης Καρδάρης, *ό.π.*, Ελισάβετ Τσιδεμιάδου, Παναγιώτης Κουστένης, *ό.π.*, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πληθυσμός κατά την απογραφή της 16 Οκτωβρίου 1940*, Αθήνα 1950, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Υπομετρική κατανομή της επιφάνειας, του πληθυσμού και των διοικητικών διαιρέσεων της Ελλάδος*, Αθήνα 1938, σ. 34, ΓΑΚ - ΤΑΑ, Αρχείο Ελληνικού Σχολείου Αγιάς, Μαθητολόγιο 1920-1944 / ΓΑΚ - ΤΑΑ, Πρακτικά Κοινότητας Αγιάς, Ευρετήριο Δημοτολογίου 1850-1953, ΓΑΚ - ΤΑΑ, Μητρώο Κοινότητας Μεταξοχωρίου 1950.

Αμυγδαλή (Κουκουράβα)

Πληθυσμός: 643. Υψόμετρο: 375 μ.

Ανάβρα (Δογάνη)

Πληθυσμός: 737. Υψόμετρο: 90 μ. Πολιτική Αποχή 1946: 89-94%.

ΕΑΜ: Γεώργιος Βασιλείου.

ΕΠΟΝ: Αντώνιος Αγγελάκης, Γρηγόριος Αντρέου, Θ. Κουρέλος.

Αετόπουλα: Φώτιος Μαγαλιός.

Εφ. ΕΛΑΣ: Γρηγόριος Μπουρτένας.

Ε.Α: Αποστόλης Σολωμός, Κ. Πολύμερος, Γ. Γκούμας.

Α.Δικαιοσύνη: Κωνσταντίνος Καλαθάς, Αθανάσιος Τζιουβάρας, Αγιναγόρας Τζίλος.

Ανατολή (Σελίτσιανη)

Πληθυσμός: 1.511. Υψόμετρο: 960 μ. Πολιτική Αποχή 1946: 75-78%.

ΚΚΕ: Επαμεινώνδας Τσολάκης.

ΕΑΜ: Κωνσταντίνος Κουκουλιός.

ΕΠΟΝ: Δημήτριος Παπαϊωάννου. Υπεύθυνος του Περιφερειακού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ.

Ε.Α: Γεώργιος Παπαδημητρίου, Μαρίνα Παπαδημητρίου (μέλος), Περικλής Κακαβάκης (μέλος).

Γερακάρι

ΕΑΜ: Κωνσταντίνος Μανίκας, Στέργιος Καραντώνης.

ΕΠΟΝ: Γεώργιος Ζέικος

Εφ. ΕΛΑΣ: Απόστολος Αρβανίτης.

Ε.Α: Αχιλλέας Κουρούκας.

Α.Αυτοδιοίκηση: Κωνσταντίνος Μπλάνας (πρόεδρος), Χαρίλαος Παπαδημητρίου, Νικόλαος Σπηλιώτης.

Α.Δικαιοσύνη: Γεώργιος Καψαχάτης (πρόεδρος), Περικλής Κακαβάκης, Αριστείδης Παπαδημητρίου, Γεώργιος Παπαδημητρίου, Νικόλαος Γουναράς.

Δήμητρα (Τσούξανη)

Πληθυσμός: 203. Υψόμετρο: 60 μ.

Έλαφος (Βουλγαρινή)

Πληθυσμός: 688. Υψόμετρο: 460 μ.

Καλαμάκι

Πληθυσμός: 457. Υψόμετρο: 75 μ.

ΕΠΟΝ: Τρύφωνας Τζίκας.

Εφ. ΕΛΑΣ: Κωνσταντίνος Θεωδορόπουλος.

Ε.Α: Μαρία Μανόρου.

Α.Δικαιοσύνη: Ευάγγελος Πολυδενδριώτης.

Καρίτσα

Πληθυσμός: 1.059. Υψόμετρο: 250 μ. Πολιτική Αποχή 1946: 84-89%.

ΕΑΜ: Νικόλαος Βόγιας, Γεώργιος Περγλέρος.

ΕΠΟΝ: Ιωάννης Χ. Βόγιας, Δημήτριος Χ. Βόγιας, Αντώνιος Σπανός.

Εφ.ΕΛΑΣ: Ιωάννης Χρ. Βόγιας.

Ε.Α: Ιωάννης Καμάκας.

Α.Δικαιοσύνη: Καρανάσος.

Καστρί - Πλασιά

Πληθυσμός: 240. Υψόμετρο: 80 μ.

ΕΑΜ: Νικόλαος Μαρούλης.

ΕΠΟΝ: Αλέξανδρος Νάσιος.

Εφ.ΕΛΑΣ: Στυλιανός Καραβάς.

Ε.Α: Απόστολος Μανίκας.

Μαρμαρίνη (Μαρμάριανη)

Πληθυσμός: 571. Υψόμετρο: 130-300 μ.

ΕΑΜ: Αθανάσιος Αρκούδας.

ΕΠΟΝ: Νικόλαος Συρακούλης, Χρυσούλα Καλτσά.

Εφ.ΕΛΑΣ: Αθανάσιος Καραλής, Κωνσταντίνος Καλτσάς.

Ε.Α: Στέργιος Καλτσάς,

Α. Δικαιοσύνη: Ιωάννης Καλτσάς, Αναστάσιος Νάστος, Απόστολος Κακουφύκης.

Μεγαλόβρυσο (Νιβόλιανη)

Πληθυσμός: 1.030. Υψόμετρο: 578 μ.

ΕΑΜ: Ιωάννης Παπαϊωάννου.

ΕΠΟΝ: Σπυρίδων Μαλαχτάρης.

Εφ. ΕΛΑΣ: Δημήτριος Αργυρούλης.

Ε.Α: Κλεονίκη Ρούκα.

Α.Αυτοδιοίκηση: Μιχαήλ Γωγοβίτσας.

Α.Δικαιοσύνη: Σπυρίδων Αγγελάκης

Μελίβοια (Αθανάτη)

Πληθυσμός: 2.220. Υψόμετρο: 430 μ.

ΚΚΕ: Στέφανος Ζήσης, 1914, μαραγκός. Σκοτώθηκε την άνοιξη του 1947 στην τοποθεσία «Κόκκινο νερό» από βλήμα αεροπλάνου.

ΕΑΜ: Κλεάνθης Ευθυμιάδης, 1914, μόνιμος υπαξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού. Δολοφονήθηκε τον Αύγουστο του 1949 στον Κίσσαβο. Σοφία Παπαρίζου, υπεύθυνη γυναικών.

ΕΠΟΝ: Γεώργιος Ευθυμιάδης, 1921, απόφοιτος εξατάξιου Γυμνασίου Λάρισας. Υπεύθυνος για ένα διάστημα έως το καλοκαίρι του 1944 του τομέα ΕΠΟΝ Μαυροβουνίου. Στέφανος Παπαρίζος, 1920, Σκοτώθηκε το καλοκαίρι του 1949 ως μαχητής του ΔΣΕ στα Χάσια κατά τον αιφνιδιασμό του ΚΓΑΝΕ. Ευρίκλεια Δαλδά, υπεύθυνη γυναικών.

Εφ. ΕΛΑΣ: Βασίλειος Ζιάκας, 1918. Στρατιωτικός υπεύθυνος εφ. ΕΛΑΣ. Για ένα διάστημα διετέλεσε μέλος της Επαρχιακής Επιτροπής ΕΑΜ Αγιάς. Δολοφονήθηκε το 1948 στον Όλυμπο. Βασίλειος Ευθυμίου (Τιμοσιένκο), 1919, καπετάνιος εφ. ΕΛΑΣ.

Ε.Α: Γεώργιος Μιχαήλ, οργανοπαίχτης.

Α.Αυτοδιοίκηση: Ιωάννης Ζήσης (πρόεδρος). Ανδρέας Παπαλεξανδρής (αντιπρόεδρος).

Α. Δικαιοσύνη: Γεώργιος Παπαρίζος (Κούριας), Ανδρέας Παπαλεξανδρής (;).

Μεταξοχώρι (Ρέτσανη)

Πληθυσμός: 971. Υψόμετρο: 280 μ.

ΕΑΜ: Γεώργιος Σέτσικας, γεωργός, 53 ετών. Λάζαρος Τσικρίκης, κτηματίας, 41 ετών.

ΕΠΟΝ: Γεώργιος Παπαδημητρίου, 1922.

Εφ. ΕΛΑΣ: Στέφανος Λέγκας, Αλέκος Πατσιαβούρας.

Ε.Α: Ευάγγελος Τούλης, κτηματίας, 39 ετών.

Α.Αυτοδιοίκηση: Δημήτριος Ηρακλής, κτηματίας, 41 ετών.

Α.Δικαιοσύνη: Σπυρίδων Γαζέπης, κτηματίας, 39 ετών. Ιωάννης Τούλης, κτηματίας, 57 ετών.

Νερόμυλοι (Τουρκοχώρι)

Πληθυσμός: 499. Υψόμετρο: 200-240 μ.

ΕΑΜ: Δημήτριος Μπακούρας.

ΕΠΟΝ: Δημήτριος Γαρουφαλιάς.

Εφ. ΕΛΑΣ: Κωνσταντίνος Βούλγαρης.

Ε.Α: Ιωάννης Μουστάκας.

Α.Αυτοδιοίκηση: Ευθύμιος Γαζέπης.

Α.Δικαιοσύνη: Κωνσταντίνος Γαρουφαλιάς, Ιωάννης Τεκερλέτης, Χρήστος Βλαχοκώστας.

Ποταμιά

Πληθυσμός: 522. Υψόμετρο: 160 μ.

ΕΑΜ: Ιωάννης Τζούνης.

ΕΠΟΝ: Σωτήριος Βλαχάβας.

Εφ. ΕΛΑΣ: Γεώργιος Κουδουνάς.

Ε.Α: Βασίλειος Μπαντής, Άρτεμις Κολοβού.

Α.Αυτοδιοίκηση: Δημήτριος Μπαρτζιώκας, Θεόδωρος Μπιμπίκος.

Α.Δικαιοσύνη: Γεώργιος Χαλάτσης, Παντελής Μαγαζιώτης.

Σκήτη

Πληθυσμός: 802. Υψόμετρο: 340 μ.

ΕΑΜ: Σταύρος Δέλλας.

ΕΠΟΝ: Στέργιος Τσούμαρης.

Εφ. ΕΛΑΣ: Ιωάννης Μηνάς, Αθανάσιος Κρεμαστάς.

Ε.Α: Δημήτριος Γεωργακός.

Α.Αυτοδιοίκηση: Γεώργιος Βογιατζής, Δημήτριος Γκυντόπουλος.

Α.Δικαιοσύνη: Αθανάσιος Κατέλας.

Σκλήθρο

Πληθυσμός: 966. Υψόμετρο: 250 μ.

ΕΑΜ: Κατίνα Αλεξίου.

ΕΠΟΝ: Ελπινίκη Αλεξίου.

Εφ. ΕΛΑΣ: Γεώργιος Γεροδήμος, Νικόλαος Χαλάτσης.

Ε.Α: Δημήτριος Παπουτσή.

Α.Δικαιοσύνη: Κωνσταντίνος Χαλάτσης, Γεώργιος Ράπτης, Χρήστος Παπουτσή.

Στόμιο (Τσάγεζι)

Πληθυσμός: 693. Υψόμετρο: 7 μ.

Σωτηρίτσα (Κάπιστα)

Πληθυσμός: 354. Υψόμετρο 325 μ.

ΕΑΜ: Δημήτριος Ριζάκης, περίπου 40 ετών. Δολοφονήθηκε στα τέλη του 1949.

ΕΠΟΝ: Στέφανος Ριζάκης, 1922. Έως τις αρχές του 1944.

Εφ. ΕΛΑΣ: Βασίλειος Δημηνίκος.

Ε.Α: Γεώργιος Τσιάρας. Δολοφονήθηκε το 1949 μαζί με τη γυναίκα του Διδώ και 11 άλλους καταδικασμένους στον Κίσσαβο έξω από το εκκλησάκι των Αγίων Ταξιαρχών.

Α.Αυτοδιοίκηση: Στέφανος Σοφολόγης.

Α.Δικαιοσύνη: Στέφανος Βλάχος (πρόεδρος), Γεώργιος Τσιάρας (αντιπρόεδρος).

Εκτελεσθέντες κάτοικοι Ελευθερίου 24 Σεπτεμβρίου 1943

1) Αναγνωστόπουλος Αχιλλέας	11) Ζαφειρούλης Βασίλειος	21) Μιλτιάδης Νικόλαος	32) Παπαχρήστου Αθανάσιος
1) Αναγνωστόπουλος Γεώργιος	12) Ζαφειρούλης Δημήτριος	22) Μαγαλιός Δημήτριος	33) Πατσιούρας Ιωάννης
2) Αναγνωστόπουλος Δημήτριος	13) Κουτσιούκης Χρήστος	23) Μαγαλιός Ιωάννης	34) Ροντούλης Κωνσταντίνος
3) Αναστασίου Βασίλειος	14) Κρεμαστάς Ευάγγελος	24) Μάλλιος Κωνσταντίνος	35) Στάμος Σταμάτης
4) Βάιος Χρήστος	15) Κουτσογιάννης Ευάγγελος	25) Μάλλιος Χρήστος	36) Σαπουνάς Ιωάννης
5) Γιανακάρης Βασίλειος	16) Κουτσογιάννης Θεόδωρος	26) Μεταλιός Ιωάννης	37) Σαπουνάς Αθανάσιος
6) Γκαραγκούνης Αργύριος	17) Κουτσογιάννης Αθανάσιος	27) Μητρακόπουλος Αχιλλέας	38) Σιάτρας Αθανάσιος
7) Γκαραγκούνης Βασίλειος	18) Κακανούλης Αθανάσιος	28) Μητρακόπουλος Παναγιώτης	39) Σιάτρας Κωνσταντίνος
8) Γκουντέσιος Σπύρος	19) Κακανούλης Γεώργιος	29) Μητρακούλης Η,	40) Φρουξελιάς Αλέξανδρος
9) Ζαφειρούλης Απόστολος	20) Μιλτιάδης Γεώργιος	30) Νταλαμπύρας Ευθύμιος	41) Φρουξελιάς Χρήστος
		31) Ξεσφυγγούλης Κωνσταντίνος	42) Χριστοδούλου Απόστολος
Ανδρέου Κωνσταντίνος (Καλοχώρι - Χειμάδι)	Σαμπάνης Ιωάννης (Καλοχώρι - Χειμάδι)	Λοκάς Αθανάσιος (Γαλήνη)	43) Χριστοδούλου Δημήτριος
Σαμπάνης Κωνσταντίνος (Καλοχώρι - Χειμάδι)	Τσαγκούλης Δημήτριος (Καλοχώρι - Χειμάδι)	Μπαρμούτας Μιχάλης (Συκούριο)	44) Χάμος Κωνσταντίνος
Ζιαζιάς Αθανάσιος (Μαρμαρίνη)	Ζιάκας Βασίλειος (Συκούριο)		

Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τα βιβλία του Τάκη Καρδάρη, *Μνήμες στο διάβα μιας ζωής*, του Στέφανου Ριζάκη, *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς* και από το άρθρο της εφημερίδας *Ελευθερία*, «Όταν η «Βέρμαχτ» εκδικήθηκε το Ελευθέριο», 28 Φεβρουαρίου 2016.

Ιταλικό πολυβολείο στον Αγίοκαμπο όπως σώζεται σήμερα.

Ο Ανθρωπιστής γιατρός Λέων Καλλέργης εθνοσύμβουλος επαρχίας Αγιάς. 1944.

Η αγωνίστρια Καλυψώ Αλεξούλη.

Το σπίτι του Θανάση Γιωργακού στην Αγιά που στεγαζόταν η καραμπινερία.

Ο δήμος Αντωνιέλο.

Ο Προδότης Ν. Κόκκας

Από το βιβλίο του Τάκη Καρδάρα, Μνήμες στο διάβα μιας ζωής.

*Κώστας Καραμπάτσας από το
Γερακάρι Αγιάς. Εκτελέστηκε από
τους Ιταλούς 5-2-43.*

*Κωνσταντίνος Δρόλιας
από το Γερακάρι Αγιάς.
Εκτελέστηκε στην Καρδίτσα το 1943*

*Δημήτριος Βουλγαράκης από το
Γερακάρι Αγιάς. Εκτελέστηκε από
τους Ιταλούς στις 7-2-43.*

*Κωνσταντίνος Φλούδας από το
Γερακάρι Αγιάς. Εκτελέστηκε από
τους Ιταλούς στις 7-2-43.*

Από το βιβλίο του Τάκη Καρδάρα, *Μνήμες στο διάβα μιας ζωής*.

Η Διοίκηση του 1^{ου} Λόχου Κισσάβου (νότιο συγκρότημα Κισσάβου) στην τοποθεσία Χατζίνα Κισσάβου το 1943. Διακρίνονται από αριστερά όρθιοι ο Αχιλλέας Κολοκοτρώνης, στρατιωτικός διοικητής, μόνιμος αξιωματικός, Βασίλης Βίtkος (Κατσαρός), καπετάνιος, Στάθης Κωτασίδης (Λόγγος), αντιπρόσωπος του ΕΑΜ, Επαμεινώνδας Δεληπάσχος, διμοιρίτης. Καθισμένοι από αριστερά ο Βασίλης Μανίκας (επιλοχίας), από δεξιά ο Μηλιώνης, σύνδεσμος.

Από το βιβλίο του Στέφανου Ριζάκη, *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς*.

Τμήμα του 1^{ου} Λόχου Κισσάβου (νότιο συγκρότημα) στην τοποθεσία Χατζίνα Κισσάβου το 1943.

Από το βιβλίο του Στέφανου Ριζάκη, Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς.

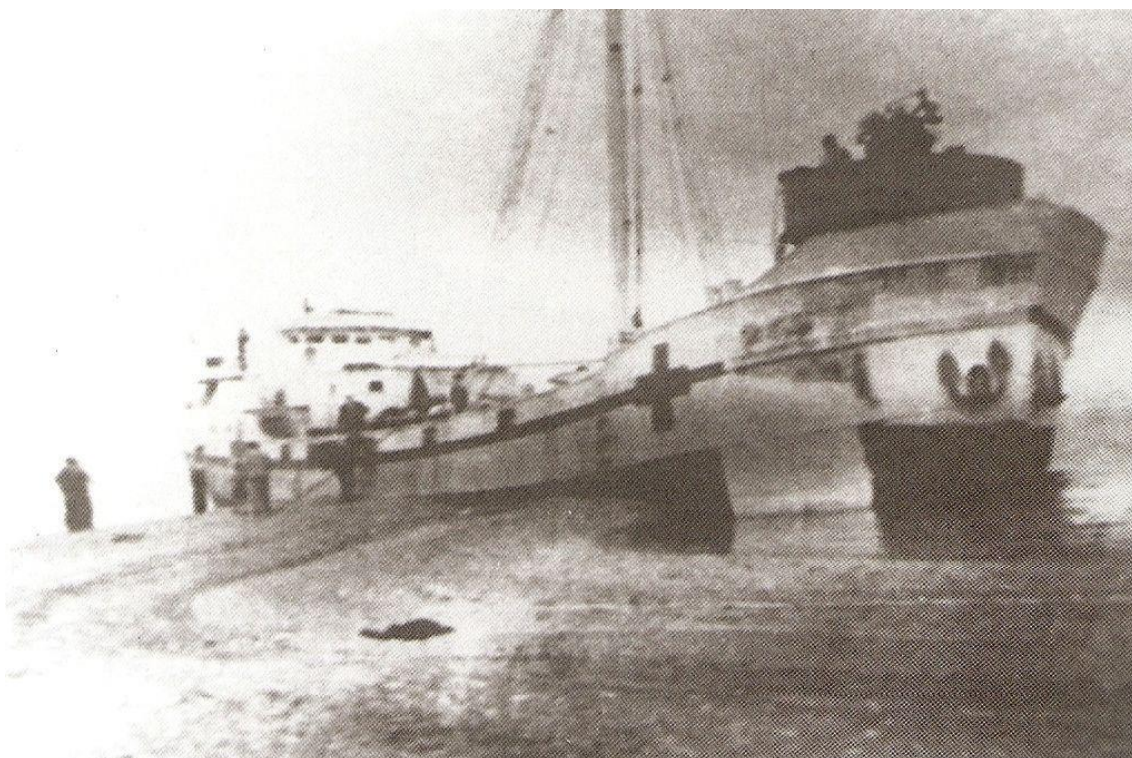

ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ - ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ ΚΩΣΤΑΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ του 54ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ,
μαχητές Επιλεκτου Λόχου Πολυβόλων.

Από το βιβλίο του Γιώργου Ευθυμιάδη, *60 χρόνια ΕΑΜ, Η Αθανάτη στο Μεσοπόλεμο και την Αντίσταση*.

Ο Γιώργος Βριάβας. Έπεσε στη Μαρμαρίανη τον Ιούνιο του 1944. Από το βιβλίο του Γιώργου Ευθυμιάδη, *60 χρόνια ΕΑΜ, Η Αθανάτη στο Μεσοπόλεμο και την Αντίσταση*.

Γερμανικό εξοπλισμένο φορτηγό χτυπημένο από το πυροβολικό του ΕΛΑΣ στον Αγίοκαμπο στις 14/10/1944 (αρχείο ΔΗ.Κ.Ι.).

Από το βιβλίο *Θεσσαλία - Ιστορικές Πηγές*, έκδοση της Ε.Τ.Ε.Δ.Κ. Θεσσαλίας 2007.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ

Από το βιβλίο του Γιώργου Ευθυμιάδη, *60 χρόνια ΕΑΜ, Η Αθανάτη στο Μεσοπόλεμο και την Αντίσταση*.

Ο Γιώργος Μπλάνας (Κίσσαβος). Από το βιβλίο του Στέφανου Ριζάκη, *Η επαρχία Αγιάς στα χρόνια της 4χρονης επάρατης σκλαβιάς*.

Ο Βασίλης Φρουζές (Ακρίτας). Από το βιβλίο της Νίτσας Κολιού, *Άγνωστες πτυχές Κατοχής και Αντίστασης 1941-44*.

Α Γ Ι Α τῇ 4ῃ Δεκεμβρίου 1943

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΠΥΡΟΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΛΗΛΑΤΗΘΕΝΤΩΝ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ-ΚΙΣΣΑΒΟΥ
Π Ρ Ο Σ

τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ
τοῦ Διεθνoῦς Κοιτίτου Ἐριθροῦ Σταυροῦ

Α Θ Η Ν Α Σ

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἐξ ὀνόματος τριάκοντα χιλιάδων κατοίκων τῶν περιοχῶν Μαυροβουνίου-Κισσάβου ἐκ τῶν ὁποίων 3800 εὑρίσκονται ἄνευ στέγης ἄνευ κλινῶν σκαπασμάτων καὶ ἄνευ οὐδενός ποδὸς ζωῆς λόγῳ ἐγκρήσεως τῶν οἰκιῶν τῶν μετὰ τοῦ ρουχισμοῦ καὶ τῶν τροφίμων κατὰ τὰ τελευταῖα πολεμικὰ γεγονότα τοῦ Κισσάβου, 4000 ἀπώλεσαν ὁλόκληρον τὸν ρουχισμόν καὶ τὰ τρόφιμά των διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὑπερῷακοῖσι ἐφονεύθησαν κατὰ τὰ γεγονότα ἢ συναλλήθησαν ὡς ὄμηροι παρὰ τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων Κατοχῆς, ὑποβάλλομεν τὴν θερμωτάτην παράκλησιν, ἀπευθυνόμενοι εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν χαρακτήρα καὶ συνανθρωπιστικὰ αἰσθήματα ὅλου τοῦ ἀπολιτισμένου κόσμου ποῦ ἐνισχύει τὸ μέγalon ἔργον ὅπως ἀποφασίσῃτε τὴν δημιουργίαν ἐν Ἀγίῳ, διὰ τὰς περιοχὰς Μαυροβουνίου-Κισσάβου, Τμήματος τοῦ Ὁργανισμοῦ Σας πρὸς σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως μεγαλυτέρας πρoστηριδότητος καὶ βοηθήσει κατὰ τὸ δυνατόν καλῶτερον, ἐκ τοῦ σύνεγγυς, τὸν δεινοπαθόντα λαόν, πρὸς εἰς τὰς μεγάλας προσπάθειάς του νὰ διατηρήσῃ ἐν ζωῇ κατὰ τὴν δυσχερεστάτην περίοδον τοῦ χειμῶνος. Ἐν ταύτῃ ὑποβάλλομεν τὴν παράκλησιν ὅπως τὸ ἱδρυθησόμενον Τμήμα ἐφοδιασθῇ μὲ ἐπαρκεῖς ποσότητες τροφίμων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς κατάστασεως. --

Ὁρῶντες ὁ λαὸς τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν ἐκφράζει τὰς ἀπείρους ἐξ ἡμετέρων καὶ ἐκδηλώνει δι' ἡμῶν τὴν μεγάλην ἱκανοποίησιν του διὰ τὸ πρῶτον ἐνδιαφέρον Σας καὶ προσπάθειαν νὰ δώσῃτε τὰς πρώτας βοηθείας διὰ τοῦ καθ' ἡμῶς Ὁργανισμοῦ εἰς τοὺς πυροκαθεῖς καὶ τοὺς δεινοπαθόντας τῆς περιοχῆς ταύτης. --

Αἱ ἀνάγκαι μας ἀληθῶς εἶναι τεράστιαι, τῶσον εἰς τὰς τροφίμα ὡς καὶ εἰς ρουχισμόν καὶ φάρμακα γενικῶς. Οὐδαμῶς ἄλλοι προσβλέπωμεν εἰρῇ εἰς ἡμῶς, ἵνα ἀποτραπῇ θάνατος καὶ καταστροφή τῶσων χιλιάδων θυμάτων συνεπεῖρα τῶν πολεμικῶν γεγονότων. --

Ὁ λαὸς τῶν περιοχῶν αὐτίνων ἐλέχθησαν ὑποδεικνύει ἡμῶν ὡς Διοικητικὸν Συμβούλιον τὰ κατωθί πρόσωπα μετὰ τῶν ὁποίων ἡμεῖς κἀματε ἐκλογίην. --

1. Κουράντος Δημήτριος, Βίρηνος δίκης. 8. Ἀργυροῦλης Ἐπίρος, Ἐμπορὸς.
2. Παργαρίτης Σεραφεὶν Οἶκον, Ἐμπορὸς. 9. Μιχόπουλος, Ἀπόστ.
3. Ζιρμῆς Πακαστέργιος, Ἱερεὺς. 10. Σιμιτσόλης, Ὡτῆριος Πρ. Ἐθν. Τρε.
4. Καλλέργης Λέων, Ἱατρός. 11. Ἀλαξόλης, Καλὺς, Διπλοδιδ/σε.
5. Χασιδίτης Κωνσταντῖνος Γεωργός. 12. Καζαντζή, Ἄννα, Διδ/στ.
6. Δανιήλ Μιλτιάδης, Προστ. Τ. Τ. Α. 13. Παρσαρέλος, Ἀντώνιος, Φαρμακοποιός.
7. Εὐθυμιάδου Ἀλέξ., Οἰκιστὴς. 14. Χατζηαλεξίου Εὐάγ., Κτηνίατρος.

Εὐελπιστοῦντες

Διατελοῦμεν μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς

Ἡ

Ἀνακοινῶνται

ΚΕΝΤΡΟΝ ΠΥΡΟΠΑΘΩΝ & ΛΗΛΑΤΗΘΕΝΤΩΝ
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ-ΚΙΣΣΑΒΟΥ

Ἑλληνικὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν

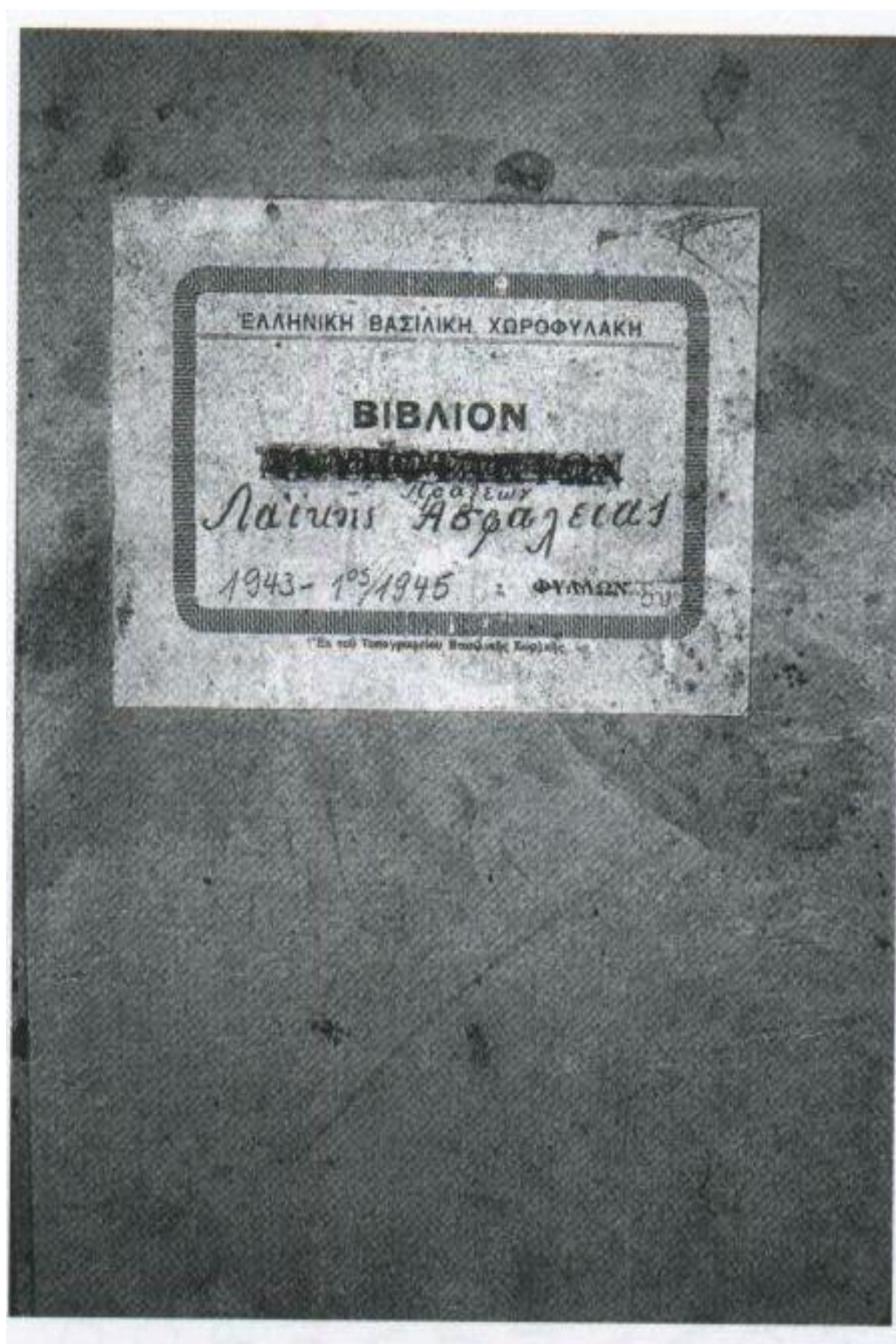
Ἀδρίσαν μετὰ τὴν παράκλησιν
συντονισμοῦ τῶν ἐνεργειῶν.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Ι Ε
ΠΥΡΟΠΑΘΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΡΙΤΣΑ κατά την 15^η Οκτωβρίου 1943

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ	ΜΕΛΗ	ΣΠΙΤΙΑ	ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΟΙΚΗΜΑΤΑ	ΡΟΥΧ. κλπ. θλον ή μέρος
1. Ιωαν. Β. Πυρλός	6	1		θλα
2. " Χ. Χαδοβλής	5	1		"
3. " Αστ. Δαλός	3	1	1 καλ.	"
4. Δηρ. Ρ. Βαρδάτσικος	3	1		"
5. Χρηστ. Τρ. Τριαντ/λου	100	1	2 " κατ 1άχ.	μέρος
6. Δηρ. Αντ. Φωτός	5	1		"
7. Ιωάν. Αστ. Βλουχος	6	1	1 καλ.	"
8. ΡΓζος. Αντ. Οικονόμου	6		1 "	θλα
9. Νικ. Γ. Δαραβίρας	6		1 "	μέρος
10. Νικ. Σ. Τσακούρης	4			"
1. ΡΓζος. Γ. Δαραβίρας	3		1 καλ	"
2. Νικ. Β. Οικονόμου	6		1 "	"
3. ΡΓζος. Αστ. Μητάκος	7			"
4. Χαρίλ. Τσιδρας	7			"
5. Νικ. Δ. Βογιατζής	9		2 " & 1 άχουρ	"
6. Γεώρ. Γ. Βόγιας	7		1 "	θλα
7. Αναστ. Φ. Ξαστραβίδας	6		1 " 1 "	μέρος
8. Νικόλ. Αποστ. Βόγιας	6		1 "	"
9. Μαρία χήρα Βόγια	4		1 "	"
20. Νικόλ. Γ. Βοδντας	8		1 "	"
1. Δηρ. Γ. Βαρρής	6		2 " 2 "	"
2. Γεώρ. Κων. Βαρρής	7		1 "	"
3. Ιωάν. Χρ. Κανατής	2		1 " 1 "	"
4. Αλέκος. Δ. Μυλωνάς	3		1 "	"
5. Αντ. Η. Καράκας	5		1 " 1 "	"
6. Γεώρ. Αρ. Εόγκας	5		1 "	"
7. Μαργ. Γρηγ. Μαγαλίδς	8		1 "	"
8. Ιωάν. Δ. Μυτάκος	7		1 "	"
9. Δηρ. Αρ. Ξινιόπουλος	5		1 " & 2 "	"
30. Βασίλ. Γρ. Μαγαλίδς	7			θλα
1. Ηλίας. Δ. Σιλιανιδης	4		1 "	μέρος
2. Ιωάν. Γ. Βαρδάτσικος	5		1 " & 1 "	θλα
3. " Δ. Βαρρής	4		1 "	μέρος
4. Κωνστ. Αντ. Ξυαγγέλλου	4		1 "	μέρος
5. Δηρ. Αντ. Αλβανός	7			θλα
6. Θωρής. Θεοδίδου	5		1 "	μέρος
7. Αντ. Χ. Οικονόμου	5			θλα
8. Αστ. Γ. Γκίρος	6		1 "	"
9. Φώτιος. Αστ. Κόκκινος	4		2 "	"
20. Δηρ. Τρ. Βόγιας	7		1 "	μέρος
1. Ανέστης. Τσισιριτζής	9		1 "	"
2. Ιωάν. Αστ. Καράκας	5		1 "	"
3. Κωνστ. Απ. Αλβανός	4		1 "	"
4. Εδούρ. Τρεανταφύλλου	8		1 " & 1 "	"
5. Ζαφείρ. Θεοδίδου	6		1 "	"
6. Τρεαντ. Γκατζής	7.		1 "	"
7. Χρήστος. Αθ. Βαρδάτσικος	5			"
8. Γεώρ. Δ. Βαλαής	4		1 "	"
9. Νικόλ. Χαδ. Βόγιας	3		1 "	"
50. Θεόδ. Αστ. Βαρδάτσικος	6		1 "	"
1. Γεώρ. Δ. Μαστρονικολός	6		1 "	"
2. Νικ. Ιω. Βόγιας	9		1 "	"
3. Δηρ. Θ. Βαρδάτσικος	3		1 "	"
4. Βικλ. Άγλα Τριός			1 "	"

./.

Κατάσταση πυροπαθών του χωριού Καρίτσα, ΓΑΚ - ΤΑΑ.

Βιβλίο Λαϊκής Ασφαλείας 1943-1945. ΓΑΚ – ΤΑΑ.

Πρακτικά 1^ο

Συνεδρίαση Κοινοτικού Συμβουλίου Αγίας 3-5-44

Παρόντες κ.ε. 1) Λέων Καλλέργης, 2) Κων/νος Τσιμωούλης, 3) Ανώ-
στολος Μουχμούρης, 4) Ηλίας Κωστούλιας, 5) Κατίρα χίρα κ.λ. Καρδύνη, 6) Γεώρ-
γιος Ριδαύνης και 7) Μαρία κ.λ. Κων. Κωστάγια

Απόντες κ.ε. Ούδεις

Συζητούμενα Θέματα:

1) Παραίτηση Λέοντα Καλλέργη

2) Αντικατάσταση αὐτοῦ

Τὸ κοινοτικὸν Συμβούλιον Αγίας, πρὶν ἀποσυμμεμενον καὶ ἐν ἀπορρογίᾳ
συνεδρεύσαν ἐν αὐτῷ Γραφείῳ τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἐπὶ τῇ
23^ῃ τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ 1944 ἔτος, ἡμέραν Τετάρτην καὶ ὥραν
4^η μ.μ. συροβαίνει ἐπὶ τὰς ἀποφάσεις:

Τῇ εἰσφύσει τοῦ ἀποσυμμεμενοῦ Λέοντος Καλλέργη κατὰ τὴν
αὐτοῦ πρὶν ἀποφάσιν καὶ ἀποφάσιν καὶ ἀποφάσιν καὶ ἀποφάσιν
Αγίας καὶ ἀντικατάστασιν αὐτοῦ,

ἀποφασίζεται

Ὁμοφώνως ἀποδέχεται καὶ παραίτησιν τοῦ κ. συμβούλου Λέ-
οντος Καλλέργη καὶ παραδέχεται τὴν ἀπόφασιν καὶ τὰς ἀποφάσεις
αὐτοῦ καὶ ἀποφάσιν τοῦ συμβούλου κ.λ. Καρδύνης 1.-

Ὁμοφώνως ἀποδέχεται καὶ ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ κ.ε.
καὶ ἀποφάσιν τοῦ συμβούλου κ.λ. Καρδύνης καὶ ἀποφάσιν
Μαριανῆς Μωσχοπούλου. 2.-

Μετ' οὗτο ἡ συνεδρίαση

Ὁ Εἰσαγγεῖς

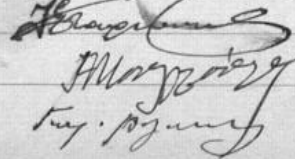

Τὸ μέλη

Κατίρα κ.λ. Καρδύνη

Μαρία Κωστούλια

Χρυσὸς Μωσχοπούλος

Μαργαρίτα
Κων. Ριδαύνης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΛΟΓΑ

IS ARMY

1000

1244 20

ANKAUNGHENTON OPTANO TOY THREATING SYMBOLOGY THE NOUN NAFTAFIARRE

Ο ΑΡΧΟΝΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣ

Λαμπρός βόλβος φαίνεται και τραπεζοειδής για την επιλογή μετ'όλων
 των, ή της Γενικής Επιμέλειας και κοσμοπολιτική-μίας στις γραμμές της οδοποιίας
 οργάνωσης της Ε.Π.Ο.Ν.

Εάν υπέριστε αγόνα της Αυταρχείας κατ' της Πρόδοις της κραιναίνης, αγνοί-
σι καί εδ' αγνοίσις εδς του υπαλαχθέρ ο Αλός καί η Νέα Γενιά ην τούς θάνατος. Η
επαχρητής καί ην τδ κληρο Κοράντια της αντίδρομης του ελληνικού Αλός, καί
ην ολόκληρα μεροῦσαν ον βέλλας τδ κίμα του Αλός μας.

Καθοδηγούμενη ή με τα γενικά μέτρα ή με τις γραμμές της Ε.Π.Ο.Ε. σε ανάλογα επίπεδα το έργο της λειτουργεί με τις προόδους.

ALL TH EOH KAI TH KINHEI THE EHOON
STO THINA KAL

Με πιστοί καὶ αὐτοθυσία ρέχτην
 εὐδωχὰ στὸν Κύριον, ἡ Μετὰ τὰς γενεάς, ἀν-
 δρῶντες γόρῳ τῆς μετ' ἐκκοιτίμου μετ', τῆς
 ἀνδρίας τοῦ Ἀποσ' μας καὶ τοῦ νομικοῦ
 μας Ἀντὼν Στρατοῦ, πρὸς τὸν ἰσχυρὸν

ΟΙ βλαπτες με πρ με ενση
κτο αλληλεγγυης ενισχυουν ο
ιδιωτη του θεσμου.

ΟΙ ἔκγονοι τῆς ὁδοῦ Μαρμα-
ρίνης πηδον τὴν ἐκδοσὶν καὶ μετατρέπον,
ὅλα οἱς ἀνέκαυον ἀποχρυσεύουσιν τὸν ἄν-
θρωπον καὶ κατ' ἡδὴ εἰσὺν ἀρχαίαι τοῖς ἐπ-
ε- αὐτοῖς.

Εκ των οποίων 46.000 δραχμές, τα οποία παρέδωσαν στην Ε.Α. του χωριού των.

МЕТОДИЧЕСЬКІ АСПЕКТИ

στην εκπαιδευτική δράση τό τμήμα
μας πορεύεται με μεγάλη δύναμη. Καταβάλου-
με τώρα όλες μας τις προσπάθειες και δυνά-
μεις να ξεπεράσουμε αυτές τις δυσκολίες.

Μέχρι σήμερα είχαμε τρεις φορές
στο σπίτι μας, που οι νέοι και νέες
από τα τραγούδια των ευχαριστούν το
μας. Εκείνοι οργανώνουν αμαρτίες κακο-
ήθειας, που εκνευρίζουν συνειδήσεων
τους λιγότερους μας, τη μεγάλη σημασία
κακοήθειας και συνειδήσεων να
αυτοί να απομακρύνονται στους δρόμους.

Η προεπικίνη μας είναι ότι μέσα
λίγες μέρες θα αναπτύξουμε σημαντική
λιτοεπικίνη δράση, αναδύουμε τη δύση
Προσάγει μας, όπου είναι οι μέρες και
μέρες μας θα βρούμε, πραγματικά τη καρδιά
και διάφορες μορφωτικές διατάξεις θα
εξυψώσουν το μορφωτικό τους επίπεδο.
Ανάλυση θα είναι στολισμένη με διάφορες
καλλιτεχνικές και χάρτες, Ελλάδα μας,
Ευρώπη, κ.λ.κ., όπου τα μέσα μας θα παρη-
κολούθουν τη κατάσταση που περνάει στην
στα πόλεις μας. Έκδοσης θα έχουμε
και με τη μορφή της βιβλιοθήκης από διάφορα
κατασκευαστικά και λαϊκά βιβλία.

XTHAM KNOWITALL

ΟΙ ΠΡΟΕΙΤΗΡΕΣ ΜΑΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΣ
ΠΟΙΛΛΑΣ ΤΗΣ Ε.Π.Ο.Ν. ΤΑΝΤΑ Η ΟΙΚΟΦΙ-
ΛΙΑ ΔΕ ΦΕΡΕΙ ΑΠ' ΤΗΣ ΑΝΔΡΙΑΣ ΤΟ ΚΥ-
ΜΑ ΜΑΣ.

με μας.
 Η πρωτοβουλία των εγγεγραμμένων και
 εμμένων ήδη τό δεμα του Αντόνιου μας
 αποβλήσαντες μεγάλης προσπάθειας, το
 όποιον και έστειλαν.

ΟΙ αγωνιστές της ομάδας Εθνικής Συγκλήτωνσαν 40 από 10 ομάδες ΓΕΣΑ, έπαινα διότι φορα γλυκά με αυτό και μαζί με διάφορα άλλα φορούμε τα έσπιντα από Ανατολικό των Ανταρτών μας

οὐκ ἐκινετο τῆς διέσεως καρ-
 αρα, καὶ ὅτε τὸ δειπνᾶν ποδ' οὕτως
 ἔλεγε τοὺς μαθητὰς· οὗτοι μὲν
 γινώσκοντες ἀπὸ πρὸς τῆς καρδίας τιν,
 συνέχουσιν μετὰ μέλει· κτήνη προθύμα
 τῇ δουρατικῇ δουλείᾳ τιν.

MAI ANO KINHA

Τῇ Αἰτόκουλᾷ μας μὲ τὴ τραγοῦ-
δια τους καὶ τὴς παρελάσεις, σποροῦν
παντοῦ τὴ χαρὰ καὶ τὸ γέλιο μέσα
στὸ χωριὸ μας.

Εκπαινω έναπο σι χριμα κατ η-
 λφαν 50.000 χιλιαδες οργανως, καθ
 οδ διαταθεν σην ενισχυση των ομο-
 νομιων της οργανωσς των.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΟΥΛΕΣ ΜΑΣ ΕΤΟΙΜΑΖΟΥΝ
ΚΑΙ ΠΩΤΕΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ.

ЭКОНОМИКА ИСПАНИИ

Καὶ οἰκονομικὸ καθυστέρησιν
πολὺ στὸ τμήμα μας. Βάλουμε ὅπως εἶπαν
ὅπως ξεκαθαρίσουμε τίς διαφορές ἀνά-
μεταξύ τῆς διοικήσεώς μας.

Εκδόθηκαν για τη σκοπό στρέψαι ΕΕ στρέψαι εντάξει για λογαριασμό της οργάνωσης.

ОΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΕΝΙΣΤΥΤΕΙ

1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325
 2326
 2327
 2328
 2329
 2330
 2331
 2332
 2333
 2334
 2335
 2336
 2337
 2338
 2339
 2340
 2341
 2342
 2343
 2344
 2345
 2346
 2347
 2348
 2349
 2350
 2351
 2352
 2353
 2354
 2355
 2356
 2357
 2358
 2359
 2360
 2361
 2362
 2363
 2364
 2365
 2366
 2367
 2368
 2369
 2370
 2371
 2372
 2373
 2374
 2375
 2376
 2377
 2378
 2379
 2380
 2381
 2382
 2383
 2384
 2385
 2386
 2387
 2388
 2389
 2390
 2391
 2392
 2393
 2394
 2395
 2396
 2397
 2398
 2399
 2400
 2401
 2402
 2403
 2404
 2405
 2406
 2407
 2408
 2409
 2410
 2411
 2412
 2413
 2414
 2415
 2416
 2417
 2418
 2419
 2420
 2421
 2422

Χρόνος ολόκληρος πέρασε απ' ότου τό ήρωικά νειάτα τής Ελλάδας μας, σπιντοδέθηκαν κάτω από τή στερνή καθοδήγηση τής Ε.Π.Ο.Ν. Ένας χρόνος πέρασε πού ή περιεργονημένη Νεολαία τής χώρας μας, κέρδισε μία περίληψη νίκη, τή νίκη τής ενότητας. Ένομένη πιά ξεκίνησε στον τίμιο αγώνα, κι έπλεξε σελίδες δόξας, ήρωϊσμού, αυταπάρησης. Έδωσε σκληρές μάχες, κέρδισε ήλικες λαμπρές. Ή επί τρία ολόκληρα χρόνια, τό νειάτα τής Ελλάδας μας, στενάζουν μέσα στή πολύμορφη σιλαβιά. Τό φαρμακερό μαχαίρι του καταγυγής, και τής μαύρης αντίδρασης, φερύκει τόν Νεανικό καλαμνίωνα. Ποτέμνια άγνοού Νεανικού αίματος κατακλύζουν τούς δρόμους τών τρικλοσκληρωμένων πόλεων. Τά νειάτα μας άγνύλουνται, άμύνονται άνάντια στή βία, στήν άτιμία, στήν καταστροφή, μά ύποκύπτουν. Η όχιά τής μαύρης αντίδρασης ξερνά τό φαρμάκι τής και τή πληγώνει. πώς πότμος σπάνει πιά. Ένα ήλι, άκούεται σ' αύτιά του καταγυγής και τής πονηρής αντίδρασης. Ένα ήλι, διαλύει τό εγκληματικό σχέδιό τους.

23 ΦΕΒΡΑΡΙΟΥ. ΙΑΡΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Π.Ο.Ν. ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ.

Η 23 Φεβράριον άνοίγει στή νειάτα νέους δρόμους, καινούργιους όρίζοντες. Οπλίζει σ' αυτά μέ τό γρηότερο όπλα γιά νά συντρίβουν τή φασιστική πανούκλα, γιά νά κάμουν τήν Ελλάδα μας λεύτερη και λαοκρατούμενη.

Πάνω σ'τά δοξασμένα βουνά, μέσα στίς σκληρωμένες πόλεις, έξω σ'τά λεύτερα χωριά μαχητές τής Ε.Π.Ο.Ν., χτίζουν τώρα τόν κολοσό μιας λεύτερης, άναγεγνημένης Ελλάδας.

Ο δεύτερος χρόνος προβάλλει έλπιδοφόρος. Η λευτεριά γλυκοχαράζει. Ο λαοκρατικός άέρας πνέει από παντού. Τά νειάτα μας σά σέφουνες, σαρώνουν τό φασιστικό οικόδομημα. Ορκισμένα πάνω στή σημαία τής Ε.Π.Ο.Ν. άγωνίζονται. Ακούραστα αλλά σ'τά λαό μας, ξεκλινούν πρωτοκορία γιά τό δρόμο τής λευτεριάς και τής λαϊκής δημοκρατίας. Η 23 Φεβράριον άς γίνει άφικτηρία γιά νά νάς έπαρμήσει γιά νέες μάχες, γιά νέες λαμπρές.

Η ΑΓΑΠΗ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΜΑΣ.

Στόν Νεανικόσπελευτερωτικό τομέα. Νόλις δόθηκε τό σύνθημα γιά τό βουνό ξεσηκώθηκαν δεκάδες έπονίτες από τό τμήμα μας. Επίσης στήν εκκένωση τών έπονιτών πήγαν μέ μεγάλη προθυμία όρκετοί συναγωνιστές, από τήν ομάδα Αθανάτης. Οί άλλες ομάδες γιά λόγους οργανωτικούς δέν έστειλαν. Τόν Ερ. Ε. Α. Α. Σ. τόν έξυπηρετούμε σ' συνδέσεις κι ότ άλλο χρειαστεί. Ήδικοι νέες δεκαρχίες τών ομάδων μας προσφέρουν τίς υπηρεσίες τους στήν Ε.Τ.Α. Στήν Ε.Α. επίσης οί έπονίτες μας προσφέρουν υπηρεσία, σ' ότi όήποτε τούς χρειαστεί, και πολλοί έγιναν και οικονομικοί ενισχυτές.

Στό Κορρωτικό τομέα

Ο πλαστικός τύπος πού φτάνει συνεχώς από τήν Επαρχιακή μας, συνετέλεσε πολύ τελευταία στή πνευματική ανάπτυξη τών μελών μας. Πολύ επίσης συνετέλεσε τελευταία και ή κορρωτική, διάλεξη, πού έκαμε σ'τό τμήμα μας, ο Υιού γραφείου μόρφωσης και διαφώτισης του Επαρχ. Προεδρείου.

Στόν Εκπολιτιστικό τομέα.

Οί οί ομάδες τού τμήματος τελευταία

έχουμε τά νειάτα μας εύτυχιμένα.....

α άνέπτυξαν μία πολύ καλή εκπολιτιστική δράση. Αδούσαν τρείς θεατρικές παραστάσεις, διάφορες κομωιές και επαναστατικοί χωροί έκ μερους τών συναγωνιστών, μέ πολύ καλές επιτυχίες. Πραγματοποιήθηκε μία λέσχη, και δυό έτοιμάζονται. Στή γιορτή τής 23 Φεβράριον πραγματοποιήθηκε σ' όλο τό τμήμα μία πλαστική εκπολιτιστική δράση. Τόλμη δοξολογία, επακολούθησαν διαλέξεις και πολλά ποιήματα. Ήγινε κοινό γεύμα έπονιτών έπονιτιστών και σπουδαστών όπου πήραν μέρος και αντιπρόσωποι τών άλλων οργανώσεων. Άλλοι οί γιορτή μέ διάφορους επαναστατικούς και τοπικούς χορούς πού έδωσαν τά νειάτα τών ομάδων μ

ΟΙ ΛΑΥΝΑΡΙΣΤΕΣ ΜΑΣ:

Αν έξετάσουμε τίς άδυναμίες μας θα έσομα, πώς ημετέροις τίς επιτυχίες. Μία μεγάλη άδυναμία έχουμε σ'τόν τομέα τών κινητοποιήσεων και οί άνάγκες μας είναι πολλές, έν τούτοις έδιαφορήσαμε πάνω σ' αυτό. Ελπίζουμε όμως πώς πολύ γρήγορα θα ξεπεράσουμε τή σοβαρή αυτή άδυναμία μας.

Φωτογραφίες της Αγιάς από τη δεκαετία του 1930. Από το άρθρο του Μιλτιάδη Δάλλα, «Επαρχία Αγιάς».

Φωτογραφίες της Μελιβοίας από τη δεκαετία του 1930. Από το άρθρο του Μιλτιάδη Δάλλα, «Επαρχία Αγιάς».